

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Josef Urbánek

Německá nacionální strana od svolání Československa
do rozpadu Německého parlamentního svazu

The German National Party from the proclamation of the Czechoslovakia
up to the break-up of the German Parliamentary Union

Praha 2012

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Vratislav Doubek, PhD.

Na tomto místě náleží velké poděkování vedoucímu předkládané bakalářské práce, panu Doc. Mgr. Vratislavu Doubkovi, PhD. za jeho trpělivost, podporu, přínosné podněty a mnohé cenné rady a připomínky.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury a na základě rad vedoucího práce. Předkládaná bakalářská práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Podpis:

ANOTACE

Předmětem bakalářské práce je Německá nacionální strana (Deutsche Nationalpartei, dále též ve zkratce DNP). Autor se zabývá procesem jejího vzniku, formování a etablování na politické scéně od svolání samostatného Československa, přes podpis smlouvy v St. Germain v září 1919 do rozpadu Německého parlamentního svazu v roce 1922, kdy se definitivně štěpí německá politika na aktivistickou a negativistickou větev. První část práce se zabývá politickým klimatem v Československu v období mocenskopolitického vakuu – tj. od října 1918 do září 1919. Autor v této části líčí vztah Němců k Československu a jejich reakci na jeho svolání. Popsán je i proces vzniku německého stranickopolitického systému na území Československa. V druhé části je analyzován politický program strany, charakterizovány základní politické představy a požadavky a následně její organizační struktura. Autor se zabývá též způsoby stranické práce s veřejností a v této souvislosti se věnuje též problematice německonacionálních ochranných spolků a iredentistických organizací, s nimiž DNP úzce kooperovala. Zhodnocen je jejich význam pro rozvoj strany. V neposlední řadě jsou prezentovány tři říšské stranické sjezdy DNP, které představovaly důležitou komunikační, organizační a koordinační platformu nově vzniklé a etabloující se strany. Ve třetí části práce je pojednáno o volbách do obecních zastupitelstev (1919) a Národního shromáždění ČSR v roce 1920. Objasněny jsou pojmy Německé bojové souručenství („Deutsche Kampfgenossenschaft“) a rozebrána je následně působnost DNP v rámci Německého parlamentního svazu. Autor analyzuje, za jakých podmínek a proč došlo k rozštěpení Německého parlamentního svazu a německé politiky na aktivistickou a negativistickou větev. Cílem autora bylo vytvořit plastický obraz DNP a její politické činnosti v kontextu československé politiky a aktivit ostatních německých politických stran.

KLÍČOVÁ SLOVA

národní sebeurčení, negativismus, aktivismus, Německá nacionální strana, Deutsche Nationalpartei, Rudolf Lodgman von Auen, mírová smlouva ze Saint Germain-en-Laye, Německý parlamentní svaz, Deutscher parlamentarischer Verband, Československo 1918-1922, parlamentní volby

ANNOTATION

The purpose of this bachelor work is targeted the German National Party (Deutsche Nationalpartei, hereinafter referred to as DNP). The process of the evolution, forming as well as establishing on a political scene from the very beginning of the proclamation of an independent Czechoslovakia up to the signing of St.Germain Treaty in September 1922 is that point the author is about to put an emphasis on. This is the era when the ultimate German politics' break-up into two separate minds - the proactive and negativistic ones – has really come true. The work itself is divided into several sections. The first part pursues political environment in the Czechoslovakia in the absence of power-political feeling amidst October 1918 and September 1919. The emphasis on the relationship between Germans and Czechoslovaks and their reactions to this state is perceptible in this part of piece of paper. The process of the origination of the German party-political system in the Czechoslovakia is also mentioned in this section. The second part starts with an analysis of party political program, characterization of elemental political thinking and requirements and, subsequently its organizational structure. In addition, different ways of Party public relations as well as the issue of German-national protective institutions and irredentist organizations DNP tightly cooperated with are also taken into account. Therefore, the ultimate good for the Party development is appraised. Last but not least, three imperial DNP assemblies are presented. These [assemblies] made up an important communication, organizational and coordinating basis of a newly-made, establishing party. The third part deals with elections into municipal boards (1919) as well as ČSR National Assembly in 1920. The fate of German Combat Fellowship (“Deutsche Kampfgemeinschaft”) and the presence of DNP within the German Parliamentary Union are all clarified down here in this piece of work. The author's aim is to analyse a stimuli that led to the break-up of German Parliamentary Union and German politics into the proactive and negativistic side and why exactly that happened. The final objective of the author was to outline rough plastic notion of DNP and its political activity in the context of Czechoslovak politics and the activity of others German political parties.

KEY WORDS

national self-determination, negativism, activism, German National Party, Rudolf Lodgman von Auen, peace treaty of Saint Germain-en-Laye, German Parliamentary Union, Czechoslovakia 1918-1922, parliamentary election

POZNÁMKA

Německé obyvatelstvo na území Československa je v předkládané bakalářské práci ve většině případů označováno jako *čeští Němci*. Z důvodu snazší čitelnosti autor na některých místech používá označení *Němci z Čech* a *sudetští Němci*, která jsou v případě této práce považována za synonymní (a neutrální).¹

¹ Označení *sudetský Němec* existovalo sice již před první světovou válkou, prosadilo se však postupně jako souhrnné politické pojmenování pro *Němce z Čech, Moravy a Slezska* až po roce 1919, získalo však v českém prostoru pejorativní nádech. Ještě v roce 1930 prof. dr. Emanuel Rádl na jedné přednášce, organizované v rámci přednáškového cyklu, pořádaného německým spolkem „Warnsdorfer Volksbildungsgemeinschaft“, před německým publikem prohlásil, že „*My Češi ... hovoříme o Němcích v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, ale slovo 'sudetoněmecký' pro nás nemá žádný pozitivní význam.*“ (RÁDL, Emanuel: *Tschechische Politik*. 1931)

SEZNAM ZKRATEK

BdL	Bund der Landwirte
DAWG	Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft
DNP	Deutsche Nationalpartei
DNFB	Deutschnationaler Frauenbund
DNSAP	Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei
DDFP	Deutschdemokratische Freiheitspartei
DPV	Deutscher Parlamentarischer Verband
DCV	Deutsche Christlichsoziale Volkspartei
DGP	Deutsche Gewerbeapartei

DVOJAZYČNÝ REJSTŘÍK MÍSTNÍCH NÁZVŮ

Aussig	Ústí nad Labem
Böhmisch-Kamnitz	Česká Kamenice
Brünn	Brno
Brüx	Most
Kaaden	Kadaň
Eger	Cheb
Jägerndorf	Krnov
Karlsbad	Karlovy Vary
Komotau	Chomutov
Mährisch-Schönberg	Šumperk
Neu-Titschein	Nový Jičín
Pilsen	Plzeň
Reichenberg	Liberec
Teplitz-Schönau	Teplice(-Šanov)
Tetschen-Bodenbach	Děčín(-Podmokly)
Troppau	Opava
Znaim	Znaim
Zuckmantel	Zlaté Hory

„Odmítáme (...) bajku o čistě českém státě, „českosl. národě“ o „československém“ jazyku, protože se skutečností stojí v přímém rozporu. Nikdy neuznáme Čechy za pány (...), jako sami se nepoddáme co otroci v tomto státě. Neprávo nemůže tisíciletou praxí býti změněno v právo, dokud není uznáno samotnými dotčenými na základě svobodného rozhodnutí, a proto prohlašujeme slavnostně, že nikdy neustaneme domáhati se sebeurčení našeho národa (...) a že je pokládati budeme za nejvyšší všech našich akcí a našeho poměru k tomuto státu.“²

Rudolf Lodgman von Auen

² Projev poslance Rudolfa Lodgmana von Auen v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění ČSR, pronesený 1.6. 1920. Cit. dle: HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*. 2002, s. 221.

OBSAH

Úvod.....	11
1. Politické klima v Československu od svolání Československé republiky k podpisu smlouvy v St. Germain-en-Lay	15
1.1 Vztah Němců k Československu v době jeho vzniku.....	18
1.1.1 Reakce německého obyvatelstva na vyhlášení samostatného Československa: Vznik německých provincií	19
1.1.2 Politické události na podzim roku 1918: obsazování československého pohraničí od října do prosince 1918	22
1.2 Rok 1919: předpoklady formování sudetoněmecké politiky.....	27
1.3 Vznik německého stranickopolitického systému na území Československa	33
2. Vznik a rozvoj Německé nacionální strany (DNP).....	38
2.1 Politický program DNP: charakteristika základních politických požadavků a představ.....	40
2.2 Organizační struktura DNP	52
2.2.1 Obecná charakteristika DNP	53
2.2.2 Organizační struktura	55
2.3 Práce s veřejností: Stranický tisk, letáky, mimoparlamentní iredentistická aktivita ..	60
2.4 Říšské sjezdy DNP v Liberci, Karlových Varech a Opavě	64
2.4.1 Říšský sjezd DNP v Liberci – definování programových zásad a organizační struktury	65
2.4.2 Říšský sjezd v Karlových Varech	70
2.4.3 Říšský sjezd v Opavě: založení Německého bojového souručenství.....	76
3. Politika Německé nacionální strany na parlamentní půdě	81
3.1 DNP ve volbách do obecních zastupitelstev (1919) a do Národního shromáždění (1920).....	81
3.1.1 DNP v obecních volbách 15. – 16. června 1919	81
3.1.2 Volební společenství DNP a DNSAP v prvních volbách do Národního shromáždění	84
3.1.3 Volební výsledek: zvolení členové DNP do Poslanecké sněmovny a Senátu ...	86
3.2 Negativismus a aktivismus	87
3.3 Německý parlamentní svaz a DNP	90
3.3.1 DNP a Státoprávní prohlášení Německého parlamentního svazu.....	91
3.3.2 Politická aktivita DNP v Německém parlamentním svazu	92
3.3.3 Rozpad Německého parlamentního svazu: Štěpení německé politiky na aktivismus a negativismus z pohledu německé a české historiografie.....	104
Závěr.....	110
Seznam literatury.....	116
Seznam příloh.....	131
Přílohy	132

Úvod

Předmětem zkoumání, jehož výsledky obsahuje předkládaná bakalářská práce, je Německá nacionální strana – „*Deutsche Nationalpartei*“ (dále DNP). Autora přiměla k bádání v této oblasti skutečnost, že v posledních dvou desetiletích se těšila velkému zájmu badatelů problematika tzv. aktivistických německých politických stran na území meziválečného Československa³, ale negativismus německých občanských stran v éře První republiky zůstával téměř stranou zájmu. Podnětem k bádání o Německé nacionální straně bylo též zjištění, že o jejím vzniku a etablování bylo do dnešní doby pojednáno nanejvýš v podobě dílčích studií.⁴

Předkládaná práce se zabývá okolnostmi vzniku a výchozími podmínkami rozvoje DNP na pozadí formování německé politiky v prvních letech po vzniku samostatného Československa, především však její autor analyzuje politický program a organizační strukturu DNP v kontextu negativistické koncepce politiky vůči československému státu. Předmětem výzkumu bude i otázka, do jaké míry lze v případě DNP hovořit o dispozici ke státotvornosti. Zhodnocena je dále politická pozice strany pod vlivem vůdčí osobnosti Rudolfa Lodgmana von Auen v době formování stranicko-politických standardů poválečného vývoje v Československu, jakož i v prvních letech existence strany. Autor sleduje pozici DNP v systému nacionálních německých a českých politických stran na straně jedné, resp. socialistických a občanských partají obou národností na straně druhé. Za tímto účelem jsou zhodnoceny komunální volby v roce 1919 a především volby parlamentní z jara 1920, na základě nichž Německá nacionální strana vstupuje na půdu Poslanecké sněmovny a Senátu Národního shromáždění. V neposlední řadě se autor předkládané práce zaměřuje na aktivitu

³ WINGFIELD, Nancy Merriwether: *Minority Politics in a Multinational State. The German Social Democrats in Czechoslovakia 1918-1938*. 1989; DIETL, Werner: *Die Deutsche Christlichsoziale Volkspartei in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1918-1929)*. 1991; KRACIK, Jörg: *Die Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920-1938*. 1998; BROKLOVÁ, Eva: *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. 1999; SOBIERAJ, Silke: *Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen (1918-1929)*. 2002.

⁴ DNP se na začátku 60. let zabývali CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962. Jedná se o rozsáhlou práci, která se zabývá činností celého spektra německých politických stran, a i když jsou výrazové prostředky v některých částech voleny v souladu s tehdejšími trendy a obsahují marxistickou terminologii, jedná se stále o relativně vyčerpávající dílo analyzující problematiku německých politických stran v meziválečném Československu, vypracované na základě rozsáhlé pramenné základny. Cěsar s Černým se nezaměřují na regionální specifika, nýbrž především celostátní dimenzi tehdejší německé politiky; z novějších studií jmenujme BERAN, Ladislav Josef: *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*, 2009; Jana Onderková pojednává ve dvou částech obsáhle o působení DNP ve Slezsku od konce války do třicátých let: ONDERKOVÁ, Jana: *Deutsche Nationalpartei ve Slezsku*. In: Slezský sborník. 2006; pokus o strukturální analýzu viz VLČEK, Pavel: *Deutsche Nationalpartei: vznik, program, činnost 1919-1925*. Diplomová práce, 2007.

poslaneckého klubu Německé nacionální strany na půdě parlamentu v rámci tzv. Německého parlamentního svazu a zkoumá, v jakém poměru k němu se DNP profilovala.⁵

Cílem předkládané práce je zhodnotit programovou profilaci a politickou pozici DNP v období od jejího konstituování do roku 1922, kdy se v důsledku pnutí mezi aktivistickým a negativistickým blokem německých stran Německý parlamentní svaz rozpadá. V této souvislosti autor analyzuje, za jakých podmínek a proč k tomuto rozpadu dochází a jakou roli v tomto procesu hraje DNP.⁶

V otázce metodologického postupu se autor rozhodoval mezi historickým a politologickým přístupem. Autor zvolil z důvodu jednoznačného vymezení tématického rámce přístup historický, v kapitolách věnovaných charakteristice DNP a jejímu politickému programu autor částečně zohledňuje rovněž politologické aspekty tématu.⁷ V oblasti bádání o německém stranickém systému v prvorepublikovém Československu 20. let vykazuje česká historiografie stále relativní deficit, i proto autor vycházel z větší části z literatury německé provenience⁸, za účelem získání objektivního pohledu byla využita i relevantní česká

⁵ Velmi obtížné bylo nalézt výchozí bod, od něhož se bude studie odvíjet a omezit období tak, aby nebylo pro potřeby bakalářské práce příliš široce vymezené. Vzhledem k formátu předkládané práce autor upustil od záměru zahrnout do finální verze úvodní výklad týkající se vývoje německého nacionálního tábora na území rakouské monarchie, resp. Rakouska-Uherska před první světovou válkou a během ní. Detailnější zpracování by si jistě zasloužily kapitoly pojednávající o událostech zimy 1918/19 a komunálních volb v roce 1919, stejně jako problematika specifické účasti německých nacionalů při jednáních versailleské mírové konference.

Práce nakonec začíná nastíněním situace v německém politickém táboru v kontextu událostí okolo provolání československého státu a chronologicky je ukončena rozpadem Německého parlamentního svazu. Ve druhé stěžejní kapitole věnující se charakteristice programu a organizační struktuře DNP autor narušuje částečně chronologii, když se zabývá mimo jiné i stranickými sjezdy DNP v letech 1919, 1921 a 1922 a v tomto kontextu se částečně již dotýká tématiky politické činnosti DNP na parlamentní půdě v rámci Německého parlamentního svazu. Tato problematika je primárně obsahem třetí-závěrečné-kapitoly.

⁶ V roce 2009 autor předkládané práce sepsal magisterskou práci na Universität Regensburg, v níž se kromě charakteristiky organizační struktury a programové orientace strany zabývá příčinami zřetelného volebního neúspěchu DNP v parlamentních volbách roku 1925. Z důvodu vybudování relativně rozsáhlé pramenné základny, z níž byla pro potřeby magisterské práce využita jen část, se rozhodl autor zabývat v rámci předkládané bakalářské práce Německou nacionální stranou, tentokrát se autor nicméně vedle důkladnější analýzy politického programu a stanov, organizační struktury a tří říšských stranických sjezdů DNP zaměřil na politickou aktivitu DNP v rámci Německého parlamentního svazu a problematiku štěpení německého politického tábora na aktivistický a negativistický. Při vypracování některých kapitol bakalářské práce vycházel autor z poznatků a zjištění získaných při zpracování výše zmíněné magisterské práce.

⁷ Na základě výsledků předkládané práce by bylo možné analyzovat Německou nacionální stranu z politologického hlediska: nabízejí se teorie politických stran Giovanni Sartoriho (*Parties and Party Systems*), Maurice Duvergera (*Political parties*), práce P. Fialy a M. Strmisky (*Teorie politických stran*), či obsáhlá práce nestora české politologie Miroslava Nováka (*Systémy politických stran*).

⁸ Autor předkládané práce doporučuje pro lepší orientaci v problematice německého politického stranictví na území ČSR v období tzv. První republiky sborník textů z konferencí Collegia Carolina z let 1977-1978, vydaný roku 1979 pod vedením Karla Bosla pod názvem *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat* (BOSL, Karl (ed.): *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. Bad Wiesseer Tagungen des Collegium Carolinum 1977-1978. München-Wien: Oldenbourg Verlag, 1979) a text Norberta Linze věnovaný stranickopolitickému systému německých politických stran v Československu v prvním desetiletí jeho existence (LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der CSR*. In BOSL, Karl (Hrsg.): *Die demokratisch-parlamentarische Struktur der Ersten*

sekundární literatura.⁹ Primárním zdrojem informací o poslaneckém a senátorském klubu DNP, resp. činnosti Německé nacionální strany na půdě Národního shromáždění byly především následující tři publikace: autorem první z nich byl zástupce tajemníka Poslanecké sněmovny NS, Vladimír Záděra a vyšla v roce 1937 pod názvem „*Politické strany v Národním shromáždění*“¹⁰, dále pak informační brožura vydaná v Praze 1922 tajemníkem DNP, Carlem Uhlem, podávající zprávu o složení a činnosti poslaneckého klubu DNP v Národním shromáždění od 26. května 1920 do 27. června 1922¹¹ a v neposlední řadě svým rozsahem a informační hodnotou jedinečná přehledová monografie věnovaná problematice německých politických stran ve středo- a východoevropském prostoru „*Von Reval nach Bukarest*“, vydaná v Kodani roku 1991 Olle Mads Ballingem. Jedná se ucelený přehled statistik a biografii (včetně odkazů na relevantní primární zdroje a rozšiřující sekundární literaturu) parlamentářů německých menšin na území států střední, východní a jihovýchodní Evropy v letech 1919-1945.¹²

Obtížnější bylo hledání pramenné základny k tématice Německé nacionální strany, protože na rozdíl od např. německé Sociální demokracie se nedochoval archiv strany. Zdrojem cenných informací se nakonec stala pozůstalost odborníka na německou politiku v meziválečném Československu, Dr. Norberta Linze, jež je uložena v mnichovském

Tschechoslowakischen Republik. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee am Tegernsee vom 28.11. bis 1.12. 1974, München: Oldenbourg Verlag, 1975, s. 201-225);

velmi cenným zdrojem informací o sudetoněmeckém národoveckém boji a o německonacionálních ochranných spolcích s vazbou na DNP a k říšskoněmeckým organizacím a stranám představuje disertace Rudolfa Jaworskiho (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.), 1977);

obsažené, i když tendenční statistické přehledové dílo představuje příručka Alfreda Bohmanna, obsahující základní statistická data ke kulturnímu, sociologickému a hospodářskému rozvoji „sudetoněmecké národnostní skupiny“ v letech 1910-1950 (BOHMANN, Alfred: *Das Sudetendeutschtum in Zahlen. Handbuch über den Bestand und die Entwicklung der sudetendeutschen Volksgruppe in den Jahren von 1910 bis 1950. Die kulturellen, soziologischen und wirtschaftlichen Verhältnisse im Spiegel der Statistik*. 1959).

⁹ Přehledová díla zabývající se česko-německou otázkou (nejen) v období tzv. První republiky: KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny České*, sv. XIII: 1918-1929. 2000; KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky*. 2003; HOUŽVIČKA, Václav: *Návraty sudetské otázky*. 2005; cenným zdrojem informací o Československu v letech 1918-1938 je například též sborník vydaný editorským týmem VALENTA, Jaroslav, VORÁČEK, Emil, HARNA, Josef (ed.): *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě I*. 1998;

základní informace o stranickopolitickém systému meziválečného Československa a kompaktní exkurs do problematiky politických stran německé menšiny viz MALÍŘ, Jiří - MAREK, Petr (a kol.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. 2005;

problematikou německé politiky na území ČSR v kontextu vztahů Československa a Německa lze doporučit například práci OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010.

¹⁰ ZÁDĚRA, Vladimír: *Politické strany v Národním shromáždění*, Praha 1937; primárním zdrojem informací korespondujících se Záděrovým dílem jsou ročenky Předsednictva Poslanecké sněmovny a Senátu ČSR (vyd.): *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*. Praha 1928.

¹¹ UHL, Carl (Hrsg.): *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP (1.-5. Session)*. Prag 1922.

¹² BALLING, Mads Olle: *Von Reval nach Bukarest*. Statistisch-Biographisches Handbuch der Parlamentarier der deutschen Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1919-1945, Band I, Kopenhagen 1991.

Sudetoněmeckém archivu. Díky této pozůstalosti získal autor přístup k mnoha cenným pramenům k tématice německého stranictví v prvorepublikovém Československu, stranickým brožurám, předvolebním letákům a zápisům ze stranických sjezdů DNP, stejně jako sbírkám německy psaných novin, jež dokumentují důležité stranické sjezdy a projevy politiků DNP. Pozůstalost Rudolfa Lodgmana von Auen z let 1890-1944 se nachází ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích.¹³ Obsahuje především dokumenty týkající se předválečné aktivity Lodgmana von Auen ještě na půdě Rakouska-Uherska a velké množství dokumentů z období let 1918-1919.¹⁴

Předkládaná práce sestává ze tří hlavních kapitol. V první kapitole je pojednáno o politickém klimatu v nově vzniklém Československu od prvních měsíců jeho existence po podepsání smlouvy v St. Germain-en-Lay v září 1919, jíž se ukončuje první rok existence Československého státu – rok ústavněprávního a především politického provizoria – a na jejímž základě se německé etnikum na jeho území stává oficiálně národnostní menšinou s možností podílu na politickém životě v novém státě.¹⁵ Na pozadí politického vývoje československého státu v roce 1919 autor nastiňuje proces vzniku (sudeto)německého stranickopolitického systému po rozpadu Rakouska-Uherska.

V návaznosti na tuto problematiku se autor dostává k centrálnímu tématu předkládané práce, a sice samotné Německé nacionální straně. V druhé stěžejní kapitole autor analyzuje okolnosti vzniku této strany, její politický program a organizační koncept, přičemž je v tomto kontextu zkoumán i politický tisk a formy stranické práce s veřejností. Autor se zabývá rovněž problematikou německonacionálních ochranných spolků a uvádí důvody, proč budou pro DNP cennou oporou, a proč se postupně stanou spíše přítěží. Autor se zaměřuje též na mimoparlamentní činnost DNP a formy spolupráce s říšskoněmeckými organizacemi a spolky, s jejichž pomocí DNP vyvíjela „iredentistickou“ činnost. Důležitou platformou pro komunikaci strany s veřejností, ale i vnitrostranickou diskuzi představovaly stranické sjezdy DNP, z nichž pro potřeby předkládané práce budou na základě dobového tisku a vnitrostranických dokumentů blíže zkoumány první celostátní sjezd v Liberci v roce 1919, kde se DNP formálně konstituovala, v Karlových Varech 1921 a Opavě 1922. Kromě analýzy

¹³ Obsáhlá a velmi přehledně uspořádaná pozůstalost Lodgmana von Auen pro období po roce 1945 se nachází v Bavorském Státním archivu (Bayerisches Hauptstaatsarchiv).

¹⁴ Fotoalbum členů DNP připojené v příloze bylo získáno též v SOA Litoměřice. SOA Litoměřice uchovává navíc cenné dokumenty k období 1918-1945 – více viz Tematický katalog „Dějiny sudetoněmeckého hnutí a okupace 1918-1945“.

¹⁵ Z prostudovaných studií k této problematice autor doporučuje za všechny: HAAS, Hans: *Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919*. 2000.

politického obsahu je cílem autora představit sjezdy v kontextu vnitropolitického vývoje ČSR jakožto důležitou stranickou koordinační a komunikační platformu.

V závěrečné třetí kapitole jsou zhodnoceny výsledky parlamentních voleb v roce 1920 a představena politická činnost DNP na parlamentní půdě v rámci Německého parlamentního svazu. V této souvislosti jsou vysvětleny pojmy „aktivismus“ a „negativismus“ a principy s nimi spojené. Autor v této části pojmenovává příčiny rozpadu Německého parlamentního svazu a analyzuje měnící se tendence ve vztahu německé politiky k československému státu.

Autor si stanovil tři pracovní hypotézy, jež mají být v předložené práci blíže prozkoumány a v závěru potvrzeny, či vyvráceny:

1. Německá nacionální strana měla vzhledem ke svému organizačnímu konceptu předpoklad stát se stranou státotvornou.
2. Programové zaměření Německé nacionální strany bylo definováno v souladu s potřebami voličů německé národnosti a dokázalo na ně pružně reagovat.
3. Německá nacionální strana přispěla svým fundamentálním setrváváním na radikálním negativismu, úzké spolupráci s DNSAP a napojením na iredentistické skupiny mimo Československou republiku zásadní měrou k rozpadu Německého parlamentního svazu.

1. Politické klima v Československu od svolání Československé republiky k podpisu smlouvy v St. Germain-en-Lay

Vytvoření německých provincií v příhraničí a jejich následné obsazení vojáky nově vzniklého Československa, šok z událostí 4. března 1919, přeorientování sudetoněmeckých poslanců po míru ze St. Germain z německorakouského parlamentu na československý a éra odmítání participace na půdě pražského parlamentu a přípravě ústavy až do voleb roku 1920 – to jsou relativně dobře známá a poměrně detailně probádaná témata nejen na straně sudetoněmecké historiografie.¹⁶ Přesto bude úvod předkládané práce věnován této tématice, protože se jedná o období, kdy se napříč německým politickým spektrem zásadním způsobem formuje negativní postoj sudetoněmecké reprezentace vůči vznikajícímu československému státu, jenž obdrží později označení negativismus. Zajímavé bude sledovat, od kdy vlastně lze hovořit o negativistické a od kdy o aktivistické koncepci politiky na půdě československého

¹⁶ srv. LEMBERG, Hans: *Die Tschechoslowakei im Jahr 1. Der Staatsaufbau, die Liquidierung der Revolution und die Alternativen 1919*. 1993, s. 9.

státu, jenž je v sudetoněmecké historiografii označován často jako „Fehlkonstrukt“. A ještě důležitější je ptát se, za jakých okolností a podmínek obě koncepce vznikají. Vzhledem ke komplikovanosti a přinejmenším z pohledu německého obyvatelstva nepřehlednosti prvních dvou poválečných let se autor zaměří v této kapitole na analýzu postojů německých politiků vůči československému státu, především se zaměřením na politické projevy budoucího předsedy Německé nacionální strany (dále též DNP) Rudolfa Lodgmana von Auen, který důsledně odmítal uznat existenci československého státu vzniklého na troskách habsburské monarchie argumentující, že se jedná o umělý konstrukt, jenž nemůže být dlouhodobě projektem životaschopným, protože se jedná o účelový konstrukt¹⁷ a neprávem přiřkl národnostní skupině Němců s počtem 3,2 miliony obyvatel na území tohoto státu, status národnostní menšiny, namísto umožnění uplatnění „práva na sebeurčení“.¹⁸

Pojem „československý národ“ a jeho ústavněprávní zakotvení se staly během celého meziválečného období předmětem sporů a kritiky ze strany německých politických stran, obzvláště Německé nacionální strany. Německonacionální poslanci argumentovali, že se jednalo pouze o účelový prostředek Čechů, jak spolu se Slováky získat početní převahu na území budoucího Československa, jenž předem vymezil Němcům druhořadé postavení „rovnoprávné menšiny“. Německonacionální skupiny argumentovaly, že rovnost občanská je z české strany pouze vypočítavým krokem, jak Němcům upřít uplatnění práva na sebeurčení jejich národnostní skupiny.¹⁹

¹⁷ „Wir verwerfen daher die Fabel vom rein tschechischen Staate, von der tschechoslovakischen Nation und von der tschechoslovakischen Sprache als mit den Tatsachen handgreiflich im Widerspruche stehend. Wir werden niemals die Tschechen als Herren anerkennen (...), niemals uns als Knechte in diesem Staate fügen“. (LODGMAN von Auen: Státoprávní prohlášení Německého parlamentního svazu: *Příloha k těsnopisecké zprávě o 2. schůzi poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé v Praze v úterý dne 1. června 1920.* (zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/002schuz/prilohy/priloh01.htm> [20.06.2012])

¹⁸ Postoj Lodgmana von Auen ve věci práva (sudeto)německého národa na sebeurčení v rámci sjednocené Evropy (svobodných národů, avšak pod dominantním německým vlivem) byl od podzimu 1918 do konce jeho politické kariéry konstatní. Prezentujme jej například na citaci již z jeho stěžejního proslovu „Für die Selbstbestimmung Deutschböhmens“ z 28. prosince 1918:

„Die Bestimmung darüber, welchem Staatsgebiete sich das betreffende Siedlungsgebiet anschließen will, muß, wenn nötig, von Gemeinde zu Gemeinde durch freie Willensäußerung festgestellt werden. Nur auf dieser Grundlage ist es möglich, durch den Begriff der Nationalität zum höheren Typus des Europäertums zu kommen, dessen Krönung ich in der Zukunft in der Gestalt einer Vereinigung der Staaten von Europa erblicke (...) Entweder die tschechische [sic!] Republik gewinnt die Deutschen innerlich, kraft deren freien Entschlusses oder sie muß für immer darauf verzichten, in ihnen eine Stütze für ihren Staat zu erblicken! Die einzige Willensgrundlage für die moderne Staatenbildung ist und bleibt die freie Bestimmung der Völker.“ (LODGMAN VON AUEN, Rudolf: *Für die Selbstbestimmung Deutschböhmens*. 1984, s. 145-147).

¹⁹ ústy svého parlamentního vůdce Lodgmana von Auen bylo vyjádřeno stanovisko členských stran v Německém parlamentním svazu. Lodgman při jednom ze svých projevů v Národním shromáždění 11. června 1920 prohlásil velmi kritická slova s ohledem na koncepci „čechoslovakismu“:

„Ist der Begriff Čechoslovak hier im staatsrechtlichen Sinn zu nehmen, oder im ethnologischen Sinn, wobei ich über die Frage, ob es überhaupt ein 'tschechoslovakisches' Volk und seine Sprache gibt, wohl kurzerhand hinweggehen kann, denn sie ist sozusagen bereits authentisch für Europa erledigt, weil nicht nur das Gesetz, sondern auch die Enunziationen tschechischer Regierungsstellen erklärt haben, daß tschechisch und slowakisch

Historička a socioložka norského původu, Elisabeth Bakke, došla ve své disertaci k závěru, že účelem „čechoslovakismu“, resp koncepce „československého národa“ bylo legitimizovat Československo jako národní stát, přičemž národní menšiny byly explicitně vyloučeny z tohoto konceptu narozdíl od „československého“ národa a neměly nárok na jakýkoli status státotvorného národa. Podle Bakke se můžeme domnívat, že spojení českého národa se slovenským bylo účelné – pro Čechy byla důvodem potřeba přečíslení početné německé menšiny na území historických českých zemí a pro slovenské představitele tento konstrukt znamenal jistou alternativu k situaci, kdy by Slováci museli zůstat pod maďarskou nadvládou. V kontextu paralelního boje o sebeurčení – Čechů a Slováků na straně jedné a českých Němců na straně druhé – bylo možné deklarovat národ „Čechoslováků“ (t.j. Čechů a Slováků) jako politický pouze tehdy, bude-li ustaven ve smyslu národa státotvorného. Tak pomohl tento koncept legitimizovat Československo jako národní stát a zároveň umožnil, aby Češi a Slováci vypadali silněji proti Němcům a Maďarům. Motivace byla dle Bakke tedy nejpravděpodobněji politická, charakteristiky budované identity však kulturní.²⁰ Ota Konrád tuto tezi politické motivace potvrzuje, když hovoří o „konfliktu práva na sebeurčení“ mezi Čechy a Slováky na straně jedné a Němci na straně druhé: *„Nejpozději do listopadu 1918 tak na území alpských a českých zemí existovaly dva obsahově i časově asymetrické vzájemně se vylučující národně-státní programy. Československo v tomto 'konfliktu práva na sebeurčení' disponovalo řadou výhod. Jednou z hlavních byla skutečnost, že československý národní program byl nejenom konsenzuálně zformulován s předstihem před programem německo-*

dasselbe ist, weshalb wir uns hier nicht die Köpfe zerbrechen müssen. Aber, meine Damen und Herren, wird mit dem Wort čechoslovakisch nicht dasselbe Schindluder getrieben, wie seinerzeit mit dem Wort österreich-ungarisch und böhmisch? Ich glaube, Čechoslovak und Českoslovak ist nicht dasselbe. Wir Deutsche sind, wie die Dinge einmal liegen, zweifellos čechoslovakische Staatsbürger. Aber die Herren von den tschechischen Bänken täuschen sich, wenn sie mit diesem alten österreichischen Mantel die Tatsache zudecken wollen, daß in diesen Staat eben verschiedene Nationalitäten hineingepreßt worden sind, welche es grundsätzlich ablehnen, ihre Nationalität durch einen allgemeinen Staatsbegriff zum Verschwinden bringen zu lassen.“ (LODGMAN VON AUEN, Rudolf: *Rede des Abgeordneten Dr. Lodgman in der Nationalversammlung der Tschechoslowakischen Republik am 11. Juni 1920*, s. 160).

²⁰ Citujme Bakke: *„(...) the purpose of official Czechoslovakism was to legitimize Czechoslovakia as a nation-state. The national minorities were explicitly excluded from the Czechoslovak nation, as well as from any state-forming status (...) The Czech national leaders wanted to include Slovakia in order to be numerically stronger against the large German minority in the historical Czech lands, and the Slovak national leaders preferred a Czechoslovak state to the alternative, which was to remain under Hungarian rule (...) The only way in which the Czechoslovak nation (comprising the Czechs and Slovaks) can be regarded as a political nation is thus in the sense of a state-forming nation (...) In the first place, official Czechoslovakism helped legitimize Czechoslovakia as an nation-state, and as such superior to the old Austrian 'prison of nations'. Second, it made the Czechs and Slovaks appear stronger against the Germans and Magyars, respectively (...) The motivation for Czechoslovakism may have been – and most likely was – political, but the proposed contents of the identity were nevertheless cultural.“* (BAKKE, Elisabeth: *The Making of Czechoslovakism in the First Czechoslovak Republic*. 2004, s. 23-44);

právní analýza pojmů „čechoslovakismus/československý“ viz LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979, s. 41-43.

rakouským, ale díky zahraniční akci byl dostatečně znám v politických kruzích vítězných států a se sklonkem války z jejich strany i uznán.“²¹

Následující kapitola nastíní, jak se formoval vztah německé politické reprezentace k československému státu od svolání republiky 28. října 1918.

1.1 Vztah Němců k Československu v době jeho vzniku

Na podzim roku 1918 skončila 1. světová válka. Konec války změnil zásadně mapu Evropy, na které se objevila celá řada nových států. Z politické mapy střední Evropy přitom zmizely dvě monarchie. Jednalo se o Německé císařství, na jehož místě vznikla v roce 1919 Výmarská republika a Rakousko-Uhersko, na jehož troskách vzniklo pět nových států. Jedním z nich bylo právě Československo. Proces vzniku ČSR byl ne-li zahájen, pak určitě urychlen propuknutím první světové války, jejíž průběh negativně poznamenal do té doby vcelku samozřejmý vztah Čechů k monarchii. V českém povědomí se jeví vznik samostatného Československa jako samozřejmý požadavek, který vznesli čeští a slovenští politici již před vypuknutím první světové války. Skutečnost je však taková, že přímý požadavek rozbití Rakouska-Uherska a vzniku samostatného, na monarchii nezávislého Československa vykrytalizoval až v průběhu války.²² Až v roce 1915 přestal Masaryk věřit, že místo Čechů je ve federalizovaném Rakousko-Uhersku.²³

Čím více bylo jasné, že uspořádání Rakousko-Uherska se bude muset změnit podle národnostního klíče, tím jasněji byl vidět odklon německých poslanců od monarchie a snaha konstituovat Německé Rakousko na základě etnicko-nacionálního principu.²⁴ Již týden před svoláním vzniku Československa byl ve Vídni v očekávání zhroucení a nutné transformace monarchie svolán německo-rakouský stát ve formě republiky, do nějž měly být v případě zániku monarchie začleněny na základě národnostního principu oblasti obývané německy mluvícím obyvatelstvem.²⁵ Na setkání německých poslanců Říšské rady v rámci

²¹ KONRÁD, Ota: *Nevyvážené vztahy. Československo a Rakousko 1918-1933*. 2012, s. 271.

²² příkladem toho může být *Tříkrálová deklarace* z 6. ledna 1918 (!), která byla prohlášením generálního sněmu českých poslanců říšské rady a požadovala autonomii pro Čechy a Slováky a jejich spojení v jeden státní celek - v rámci Rakousko-Uherska.

²³ viz Masarykův první exilový spis "Independent Bohemia" z roku 1915.

²⁴ Viz Prohlášení německých poslanců rakouské Říšské rady nazvaný „Požadavek práva na sebeurčení“ („*Erklärung der deutschen Abgeordneten des österreichischen Reichsrats: Forderung des Selbstbestimmungsrechtes*“). In: HABEL, Fritz Peter: *Dokumente zur Sudetenfrage*, 1984, s. 110).

²⁵ Viz Usnesení Provisorijního Národního shromáždění pro Německé Rakousko s názvem „Požadavek práva na sebeurčení a územní precizaci“ („*Beschluß der Provisorischen Nationalversammlung für Deutsch-Österreich*“:

„provizorního Národního shromáždění Německého Rakouska“ dne 21. října 1918 bylo ujednáno, že německo-rakouský stát si bude nárokovat územní svrchovanost nad celým německým územím, obzvláště oblasti sudetské (Sudetenländer). Dynamiku dodal tomuto vývoji spíše nechtěně manifest rakouského císaře Karla I., jenž deklaroval 17. října 1918 záměr přeměnit Rakousko (Předlitavsko) ve spolkový stát.²⁶

Národní výbor, jenž se konstituoval pod tíhou událostí v červenci 1918, proklamoval z pozice nejvyššího orgánu v zemi 28. října 1918 neočekávaně nezávislé Československo. Toto zaskočilo nejen české Němce, nýbrž i české a slovenské politiky jednající v zahraničí. V té době se měly setkat delegace obou politických křídel (exiloví politici pod vedením Beneše a zástupci domácího politického odboje vedeni Karlem Kramářem) v Ženevě. První československá vláda byla vytvořena 14. listopadu 1918, čímž bylo poprvé oficiálně stanoveno, že Československo bude republikou. Ve stejný den byl Tomáš Garrigue Masaryk aklamací Revolučního shromáždění zvolen prvním prezidentem.²⁷

Císařský kabinet se již na konci října 1918 stal vládou bez země. Koncem října převzaly národní orgány v Československu exekutivní moc (na českém území) v revolučním aktu, německo-rakouské orgány získaly exekutivní moc z rukou císaře, který se 11. listopadu definitivně vzdal své funkce a vlivu na německo-rakouské vládní záležitosti.²⁸ 12. listopadu 1918 došlo v rakouském prozatímním národním shromáždění k utvoření rakouské republiky (Republiky Německé Rakousko - "Deutschösterreich"), přičemž bylo stanoveno, že její území bude nedílnou součástí republiky německé.²⁹

1.1.1 Reakce německého obyvatelstva na vyhlášení samostatného Československa: Vznik německých provincií

Podzim roku 1918 bylo obdobím, jež se neslo v duchu boje o právo na sebeurčení³⁰, proklamované 8. ledna 1918 prezidentem USA Woodrow Wilsonem. V článku 10 je

'Forderung nach Selbstbestimmungsrecht und territoriale Präzisierung'". In: HABEL, Fritz Peter. Op. cit., s. 113).

²⁶ Srv. LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979, s. 32; srv. též KONRÁD, Ota: *Nevyvážené vztahy. Československo a Rakousko 1918-1933*. 2012, s. 37-47.

²⁷ Srv. KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny České: sv. XIII.: 1918-1929*. 2000, s. 53.

²⁸ „Im voraus erkenne ich die Entscheidung an, die Deutschösterreich über seine künftige Staatsform trifft. Das Volk hat durch seine Vertreter die Regierung übernommen. Ich verzichte auf jeden Anteil an den Staatsgeschäften.“ (Wiener Zeitung, č. 261, Extra-Ausgabe, 11. listopadu 1918)

²⁹ Podrobněji viz OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010, s. 64-65; Období říjen-prosinec 1918 popisuje velmi plasticky KONRÁD, Ota: *Nevyvážené vztahy. Československo a Rakousko 1918-1933*. 2012, s. 77-86.

³⁰ Významem slova „sebeurčení“ se v kontextu událostí roku 1919 zabývá např. Georg E. Schmid: SCHMID, Georg E.: *Selbstbestimmung 1919. Anmerkungen zur historischen Dimension und Relevanz eines politischen Schlagwortes*, 1971.

zakotveno, že národům Rakousko-Uherska mají být vytvořeny a a garantovány podmínky pro autonomní rozvoj, jinými slovy se jedná o garanci práva na sebeurčení: *"The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity to autonomous development"*.³¹

Představitelé českých Němců, Lodgman von Auen³² a předseda německých sociálních demokratů Josef Seliger, odmítli uznat vznik československého státu a jakékoli nabídky ze strany československého Národního výboru ke spolupráci.³³ Němečtí poslanci z Čech se 29. října usnesli vytvořit v severním pohraničí provincii Deutschböhmen a připojit ji k Německému Rakousku.³⁴ Němečtí poslanci z Moravy a Slezska vyhlásili v ten samý den vytvoření provincie Sudetenland³⁵ a její začlenění do Německého Rakouska. Akt svolání se měl odehrát v Ústí nad Labem, nicméně nakonec dostaly věci takový spád, že se svolání konalo ve Vídni. Pro obě provincie na severu byla vytvořena i správní struktura - instituce zemského shromáždění a funkce zemského náčelníka³⁶. 3. listopadu 1918 němečtí zástupci na jižní Moravě vyhlásili ustavení provincie Deutschsüdmähren a její spojení s Německým Rakouskem (připojení k Hornu a Dolnorakousku). Posledním pokusem bylo vyhlášení provincie Böhmerwaldgau v jihozápadních Čechách. Poražené Německé Rakousko fakticky anektovalo historicky česká území, když prohlásilo výše zmíněné čtyři příhraniční oblasti - provincie - za své državy. Nemělo by se zapomínat ani na vnitrozemí, kde existovaly jazykové "ostrůvky" obývané německy mluvícím etnikem - jednalo se o velká moravská města Brno (Brünn), Jihlavu (Iglau) a Olomouc (Olmütz).³⁷

³¹ Zdroj: <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?doc=62&page=transcript> [30.05.2012]

³² Lodgmanův spolustraník Heinrich Brunar jej označuje jako bojovníka za právo na sebeurčení: „*Vorkämpfer des Selbstbestimmungsrechtes*“ (BRUNAR, Heinrich: *Weltpolitik und die sudetendeutsche Frage*, s.2).

³³ Srv. JAWORSKI, Rudolf: *Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938*. 1995, s. 35; srv. OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010, s. 60-61; srv. BERAN, Ladislav Josef: *Odepřená integrace*. 2009, s.72-73.

³⁴ Srovnej „*Entschließung der deutsch-böhmischen Abgeordneten des österreichischen Reichsrats: Deutsch-Böhmen erklärt sich zur Provinz Deutsch-Österreich*“. In: Habel, Fritz Peter: *Dokumente zur Sudetenfrage*, 1984, s. 11;

„*Gesetz der provisorischen Nationalversammlung von Deutsch-Österreich: Über Umfang, Grenzen und Beziehungen des Staatsgebietes*“ (HABEL, Fritz Peter. Op. cit., s. 115).

³⁵ existuje několik teorií, proč tato provincie byla nazvána právě Sudetenland, jednou z nich je vysvětlení, že slovo "Sudetenland" platilo za do té doby ideově nezatížené (narozdí od slovního spojení Deutschböhmen, jehož používání bylo po podepsání mírových smluv dokonce zakázáno), jiná teorie zase tvrdí, že se v místech provincie "Sudetenland" sbíhaly Čechy, Morava a Slezsko - tj. západní i východní část severního pohraničí.

³⁶ Landesversammlung a Landeshauptmann.

³⁷ Blíže k problematice česko-německého vztahu na podzim roku 1918 viz MOLISCH, Paul: *Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918-1919*. 1932; KLEPETAR, Harry: *Seit 1918... Eine Geschichte der Tschechoslowakischen Republik*. 1937; PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu*. I. sv. 1933-1937; Srv. BERAN, Ladislav Josef: *Odepřená integrace*. 1999; srv. též OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010.

Prostřednictvím zemských správních úřadů spadaly nově vytvořené provincie a v nich žijící "Němci z českých zemí" pod územní obedienci Německého Rakouska, které zastupovalo v této době zájmy českých Němců v bilaterálním styku s Československem a v mezinárodních otázkách. I proto lze označit období od 28. října 1918 do 10. září 1919 za „období provizoria“.³⁸ Nebylo totiž do poslední chvíle vůbec jednoznačné, budou-li připojeny provincie k Německému Rakousku, či jestli zůstanou integrální součástí nově vzniklé ČSR: „...suverenní chování tzv. zemské vlády pro Deutschboehmen či vlády Sudetenlandu svědčilo o tom, že si vedoucí představitelé německého obyvatelstva byli jisti prosazením svých záměrů. Vůči pražskému Národnímu výboru vystupovali jako rovnoprávný, suverenní činitel.“³⁹ Hospodářský význam a geografické podmínky však nutily československé politiky k trvání na nutnosti zůstat součástí ČSR.

Co se "obyčejných" Němců týká, nebyla situace vůbec přehledná. Německo-rakouský zábor příhraničí si vyžádal zdlouhavá přesvědčování německého obyvatelstva. Přesvědčovací akce měly přispět k povolení vazeb a pout, které čeští Němci k Čechům v teritoriálním slova smyslu ("Böhmen") stále intenzivně cítili.⁴⁰ „Německé obyvatelstvo se současně vyrovnávalo s obrovskými traumaty, která nepramenila ani tak v pocitech z prohrané války, jako spíše v údivu nad tím, že má být najednou začleněno do jakéhosi „podivného“ českého státu, v němž nebude v dosavadním privilegovaném postavení, ale ocitne se v roli národnostní menšiny (...) Výjimku z úplné škály reakcí snad tvoří jen absence vnitřně motivovaného úsilí o navázání loajální spolupráce s novou státní mocí“⁴¹. Zapotřebí je poukázat na skutečnost, že část Němců nebyla zásadně proti myšlence stát se součástí nově vzniklého demokratického, na bázi občanské rovnosti založeného Československa, jež se na rozdíl od destabilizovaného Německa těšilo přízni dohodových mocností: „(...) je patrný vstřícnější postoj ke spolupráci s československými orgány u místních německých, zejména podnikatelských kruhů, i když bylo jejich chování často motivováno jen obavou z již zmíněných sociálních nepokojů.“⁴²

Rozpadem Rakouska-Uherska a vznikem ČSR se přeměnily charakter (sudeto)německo-českých a česko-rakouských vztahů poprvé z vnitrostátního

³⁸ LEMBERG, Hans: 1918: *Die Staatsgründung der Tschechoslowakei und die Deutschen*. 2007, s. 128.

³⁹ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 8.

⁴⁰ „V průběhu meziválečného dvacetiletí došlo ve smýšlení Němců v ČSR k velké proměně. Až do roku 1918 se většina z nich cítila být Němci českými, moravskými a slezskými a společně pak Němci rakouskými. Avšak nyní se pořád více ztotožňovali s 'velkým německým národem' a původní orientace na Vídeň ustupovala do pozadí, až nakonec v podstatě zmizela úplně.“ (PERNES, Jiří: *Česko-německé soužití ve společném státě*. 2005, s. 30)

⁴¹ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 7.

⁴² HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav. Op. cit., s. 8.

v mezinárodní.⁴³ Teritoriální integritu českých zemí se rozhodli českoslovenští politici zachovat, když v měsících listopadu a prosinci roku 1918 postupně vojensky obsadili příhraniční oblasti. Tzv. sudetská území se stala necelý rok poté, od 10. září 1919, nedělitelnou součástí ČSR.

1.1.2 Politické události na podzim roku 1918: obsazování československého pohraničí od října do prosince 1918

V časovém úseku mezi říjnem 1918 a zářím 1919 lze rozeznat v česko-německém vztahu několik rovin. První je začlenění německých území do československého státu realizované částečně represivními opatřeními. Za druhé lze zmínit nárokování si práva na sebeurčení ze strany německo-rakouských politiků a politických reprezentantů sudetoněmeckých provincií (blíže viz kap. 2.2), další úroveň představují jednání na pařížské mírové konferenci, na které padlo doslovné rozhodnutí o setrvání Němců v československém státě a konečně čtvrtou úroveň je státní smlouva ze St.Germain-en-Lay z 10. září 1919, na níž bylo mimo jiného stanoveno, že česko-německá otázka se stane vnitrostátní záležitostí, přičemž národnostní struktura ČSR bude československými politiky respektována.

Většina německých aktivit týkajících se odtržení příhraničních oblastí vycházela z vídeňských politických kruhů, na českém území byla Němci celá záležitost kolem práva na sebeurčení vnímána rozdílně. Vzhledem k poválečnému vyčerpání a celkové nedisciplinovanosti vojáků navrátilých se z války, nevzbuzoval vznik ČSR v sudetoněmeckých provinciích tak žhavé emoce, jak by se na první pohled mohlo zdát. I relativně klidný průběh vojenského obsazování příhraničí svědčil o rezignovanosti českých Němců, které více než nacionální problémy trápily otázky sociálního, až existenciálního charakteru, vyvolané především katastrofální hospodářskou situací na konci války: „*Trend rychlejšího hospodářského vývoje českých zemí byl zastaven první světovou válkou(...)*Bylo

⁴³ Diplomatické vztahy mezi Berlínem a Prahou fungovaly poprvé na bilaterální mezi-národní bázi. I z tohoto důvodu je cenným zdrojem informací vícesvazková sbírka německých vyslaneckých zpráv z Prahy, sestavená Manfredem Alexandrem a Heidrun a Stephanem Dolezel pod názvem „*Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag*“. Z těchto zpráv lze vyčíst cenné informace o postojích Německa k Němcům žijícím na území ČSR a k československé menšinové politice. Mimo to můžeme z těchto textů odvozovat, jaké vztahy panovaly mezi Čechy a Němci ve 20. letech 20. stol. Pro téma předkládané práce je relevantní především první díl, vztahující se k létům 1918-1921, částečně i druhý díl, obsahující zprávy z let 1921-1926;

Kromě Manfreda Alexandra se problematikou německo-československých mezistátních vztahů ve 20. letech v kontextu sudetské otázky zabýval mj. ve své disertaci Rudolf Jaworski (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR*, 1977); na české straně jmenujme jednu z novějších studií od Věry Olivové (OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*, 2010) či aktuální monografii pracovníka Masarykova Ústavu AV ČR, Oty Konráda (KONRÁD, Ota: *Nevyvážené vztahy. Československo a Rakousko 1918-1933*. 2012).

*závažným problémem, zda v nových poměrech bude pokračovat rychlejší ekonomický růst nastartovaný na konci 19. století. Hluboký ekonomický rozvrat po vzniku ČSR netrval dlouho, v posledních měsících roku 1918 a v roce 1919. Již v následujícím roce 1920 došlo k obratu, k výraznému zlepšení celkové hospodářské situace a ke zřetelnému ekonomickému růstu, takže podle přibližných propočtů hrubý domácí produkt dosáhl pozoruhodných 90% předválečné úrovně.*⁴⁴

Ne nepodstatnou roli hrál fakt, že Němci z Čech neměli na podzim roku 1918 ještě vybudovány ani základy kolektivní identity: „(...)ještě roku 1918 nedokázali ani iniciátoři politického odporu proti vznikající Československé republice a snah o vytvoření německého národního státu z Německé republiky, Rakouska a německy osídlených částí českých zemí vytvořit alespoň fikci národnostní jednoty českých Němců a ještě ani tehdy neměli jasné představy o tom, co vlastně požadují.“⁴⁵

Průběh obsazování měl rychlý spád. 29. listopadu 1918 české vojsko obsadilo Most, v prosinci Liberec, Znojmo a Opavu. Snaha německo-rakouských politiků přidružit se k Německu, nebo Rakousku tak skončila, když nová československá armáda téměř bez boje území obsadila.⁴⁶ Německé provincie v Čechách a na Moravě tímto přestaly již v prosinci 1918 de facto existovat.

Apriorně odmítavý postoj německo-rakouské vlády vedené budoucím předsedou Německé nacionální strany, zemským hejtmanem⁴⁷ Rudolfem Lodgmanem von Auen k ČSR, přispěl v konečném důsledku k celkovému neúspěchu snah o autonomii, respektive odtržení jednotlivých provincií.⁴⁸ V první polovině prosince 1918 vznesli zástupci českých Němců u Trojdhody požadavek lidového hlasování, což bylo zástupci Francie pár dní na to zamítnuto, v lednu 1919 se zamítavě k tomuto požadavku postavila jak Velká Británie, tak i Itálie.⁴⁹

V sudetoněmeckém povědomí do dnešních dnů přetrvává představa nulové snahy Prahy navázat kontakt s Libercem – na pár týdnů během podzimu 1918 sídlem zemské vlády – a náčelníka Deutsch-Böhmen, Lodgmana von Auen, případně je do nekonečna opakován výrok připisovaný Rašínovi *"s rebely se nevyjednává"* (o jeho autenticitě vládnou dodnes

⁴⁴ LACINA, Vlastislav: *Dynamika rozvoje hospodářství v meziválečném Československu*. 1998, s. 290.

⁴⁵ HAHNOVÁ, Eva: *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*, s. 72.

⁴⁶ „Die Passivität der sudetendeutschen Bevölkerung ging sogar so weit, daß sie tatenlos der Zerstörung der Kaiser-Josef-Denkmal durch tschechische Soldaten zusah“, tak vzpomíná na obsazování československého příhraničního území Erwin Zajicek, představitel Německé křesťanskosociální strany lidové, resp. německého aktivismu v ČSR (ZAJICEK, Erwin: *Erfolge und Mißerfolge des sudetendeutschen Aktivismus*, s. 130).

⁴⁷ Německé označení: „Landeshauptmann“.

⁴⁸ Srv. např. LEMBERG, Hans: *Die Tschechoslowakei im Jahr 1. Der Staatsaufbau, die Liquidierung der Revolution und die Alternativen 1919*. 1993, s. 127-128.

⁴⁹ OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010, s. 70.

pochyby)⁵⁰. Již se ale zapomíná na vstřícné kroky Masaryka⁵¹, Švehly, či i samotného Beneše.⁵²

Lodgman von Auen přijel v pozici předsedy zemské vlády Deutschböhmen do Prahy na jednání 30. října 1918. Iniciátorem setkání byl český sociální demokrat Rudolf Bechyně. Protějšky při jednání byli Lodgmanovi vedoucí činitelé československého Národního výboru. Lodgman setkání interpretoval jako jednání představitelů dvou států, nesmíme zapomínat, že v té době se cítil být zástupcem Německého Rakouska.⁵³

Česká strana měla tři dny po převratu ústy Antonína Švehly jednoznačně deklarovat, že „[N]árod československý provedl revoluci. Věc je skoncována, zveme vás ke spolupráci.“ Lodgman tehdy nabídku, aby čeští Němci vyslali své zástupce do Národního výboru a prozatímního Národního shromáždění, odmítl a Němci nevstoupili ani do vlády, „jak předpokládali ještě zástupci domácího i zahraničního odboje na jednání v Ženevě na sklonku října, neúčastnili se ipso facto ani tvorby ústavy, která jej určila jako národní stát 'československý'. To jen přispívalo k odmítání republiky Němci.“⁵⁴

Lodgman naopak deklaroval, že německá strana vyčká definitivního rozhodnutí mírové konference a vyjádřil požadavek uznání zemské vlády Deutschböhmen českou stranou jako rovnocenného partnera. To naopak bylo odmítnuto českou stranou. Neúspěchem skončily taktéž snahy československé politické reprezentace o jednání s druhým nejvýznamnějším vůdcem českých Němců, sociálním demokratem Josefem Seligerem. Seliger požadoval ne národní, ale národnostní stát, jenž bude rozčleněn podle národnostního klíče na uzavřené národní okresy, jeho plán byl však českými stranami odmítnut.⁵⁵ To se uskutečnilo 4. listopadu 1918 a na jeho konci stál tedy opět neúspěch.⁵⁶

Je tedy doložitelné, že před zahájením Versailleské mírové konference, se Lodgman se Seligerem rozhodli vyslovit proti jakémukoli vyjednávání s Čechy⁵⁷, čímž - vzato do důsledku - poškodili zájmy těch, které měli zastupovat. Nerealisticky totiž odhadli šance na

⁵⁰ KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny České: sv. XIII.: 1918-1929*. 2000, s. 32.

⁵¹ mnohé příklady Masarykova vstřícného postoje k německému etniku popsány v Masarykově biografii z pera francouzského historika – SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*. 2004, s. 286-299.

⁵² Srv. LEMBERG, Hans: *Die Tschechoslowakei im Jahr 1. Der Staatsaufbau, die Liquidierung der Revolution und die Alternativen 1919*. 1993, s. 128; srv. OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010, s. 60-62.

⁵³ Srv. LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979, s. 33-34; srv. SCHENK, Hans: *Die Böhmisches Länder. Ihre Geschichte, Kultur, Wirtschaft. Historische Landeskunde Deutsche Geschichte im Osten*. 1993, s. 83-84.

⁵⁴ KLIMEK, Antonín: *Situace a postoje Němců v ČSR v prvý čas existence Československa*, 2003; Srv. <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/371schuz/s371009.htm> [30.11.2012].

⁵⁵ SCHENK, Hans: *Die Böhmisches Länder. Ihre Geschichte, Kultur, Wirtschaft. Historische Landeskunde Deutsche Geschichte im Osten*. 1993, s. 91.

⁵⁶ Srv. César, Jaroslav – Černý, Bohumil: *Politika německých občanských stran...*, s. 102-103; srv. LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979, s. 34.

⁵⁷ Srv. OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010, s. 61-63.

vyřešení německo-české otázky v rámci mírových jednání a politika nulové tolerance nepřinášela kýžené výsledky.⁵⁸

Na základě složení Revolučního Národního shromáždění tedy byly menšiny vyloučeny z příprav ústavy, německý historik Hans Schenk dodává, že Němci odmítli v kontextu tehdejší situace zákonnou úpravu, na základě níž měli být pouhou „chráněnou menšinou“ ve státě.⁵⁹

Je však zapotřebí zdůraznit, že Masaryk s Benešem ještě v prvních měsících roku 1919 hovořili o výstavbě ČSR podle vzoru Švýcarska⁶⁰, přičemž prostřednictvím povýšení němčiny na druhý oficiální zemský jazyk hodlali získat podporu a loajalitu sudetských Němců.⁶¹

Historik Jiří Pernes pojmenovává konkrétní vstřícné kroky československé vlády a zároveň se pokouší vysvětlit neoblomný negativistický postoj, jenž nejdéle z německých politických stran zaujímal právě DNP: „*Přestože prezident Masaryk a jeho nástupce Beneš se snažili Němce získat ke spolupráci, hovořili o svém úmyslu vybudovat Československou republiku po vzoru Švýcarska jako stát rovnoprávných národů, nepodařilo se jim německé spoluobčany o své pravdě a upřímnosti svých úmyslů přesvědčit. A to vzdor tomu, že Němci*

⁵⁸ Srv. BERAN, Ladislav Josef: *Odepřená integrace*. 2009, s. 76.

⁵⁹ Srv. SCHENK, Hans: *Die Böhmischen Länder. Ihre Geschichte, Kultur, Wirtschaft. Historische Landeskunde Deutsche Geschichte im Osten*. 1993, s. 91.

⁶⁰ Tento slib měl být zakotven v nótě ze dne 20. května 1919, v tzv. Memorandu č. III. Edvard Beneš se k této otázce vyjadřuje mj. ve spisu *Německo a Československo* věnovaném česko-německé a česko-sudetoněmecké problematice ve 20. a 30. letech 20. století a upřesňuje:

„Řekneme-li, že Švýcarsko bude pro Československo „Vorbild“, nebo že režim v Československu bude „podobný“ švýcarskému; řekneme-li dále, že vytvoříme z Československa *jistý druh Švýcarska, berouce, jak se rozumí samo sebou v úvahu zvláštní poměry v Čechách*, a konečně, že to bude režim, *kteřý se bude značně přibližovat režimu švýcarskému* – znamená to právě *nevytvořit nového Švýcarska s totožnými institucemi, nýbrž právě naopak vytvořit stát s institucemi, beroucími v úvahu zvláštní poměry v Čechách* a přijímající některé hlavní zásady liberálního režimu švýcarského. To <tedy> znamená, že jsme neslibili pro Československo [sic!] ani švýcarskou ústavu, ani referendum nebo plebiscit, ani zřízení kantonální, ani <švýcarský> režim jazykový, krátce nic, *co by nebralo v úvahu zvláštní poměry v Čechách*, t.j. dosavadní vývoj a tradici <u nás> historické předpoklady, nesrovnatelně větší promíšenost obyvatelstva <u nás nežli ve Švýcarsku>, hospodářské nutnosti jednotlivých <našich> krajů, nepoměrně větší kulturní rozdílnost jednotlivých krajů nežli ve Švýcarsku atd. atd. Pro lidi dobré vůle rozumí se to vše samo sebou.“ (BENEŠ, Edvard: *Německo a Československo*. 2005, s. 94-95);

srovnat lze Benešovy výroky s postřehy J. W. Brüghela (BRÜGHEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918-1938*, 2006, s. 159-160;

dále k tzv. memorandu č. III Edvarda Beneše srovnej „*Toto memorandum by bylo možno nazvat kompromisním programem české buržoazie v německé otázce, neboť se v něm připouštěly značné ústupky požadavkům německých nacionalistů ... Avšak ani v tomto dokumentu není možno spatřovat více než jednu z taktických variací československé delegace na mírové konferenci. Měl to být jen důkaz dobré vůle k řešení těchto sporů určený v případě nezbytnosti pro uspokojení delegátů a veřejnosti, nikoliv skutečný program, na jehož realizaci by se opravdu pomýšlelo.*“ (CÉSAR, J. – ČERNÝ, B.: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*. 1960, s. 188);

blíže k tomuto tématu RASCHHOFER, H. - KIMMINICH, Otto: *Die Sudetenfrage. Ihre völkerrechtliche Entwicklung vom Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart*, 1953.

⁶¹ „*Privilegium, jehož se v Československu dostalo českému (a slovenskému) jazyku, se pohybovalo zcela v rámci systému ochrany menšin a ani jako princip nebylo žádnou československou zvláštností*“ (BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918-1938*, 2006, s. 160).

měli v republice vlastní školství včetně vysokého, vlastní tisk, vlastní nakladatelství, vlastní politické strany, prostě vše, co národní komunita ke svému vývoji potřebuje, vše kromě 'uzavřeného jazykového území' s vlastní správou a samosprávou".⁶² V otázce přístupu politických zástupců sudetských Němců k nabídkám spolupráce z české strany se shodují např. uznávaný zástupce (sudeto)německé historiografie, Friedrich Prinz a pamětník – sociální demokrat - J. W. Brügel na tom, že Lodgmanova a Seligerova strategie „nulové tolerance“ byla velkou politickou chybou.⁶³ Situace se nakonec během jednání na Versailleské konferenci změnila a zůstalo tedy jen u nerealizovaných plánů. Během jara 1919 už bylo jasné, že území osídlená Němci budou přiřčena k ČSR bez lidového hlasování. Jeden mnohonárodnostní stát se transformoval během několika měsíců v jiný mnohonárodnostní stát.⁶⁴ Edvard Beneš později na adresu snah Němců mimo jiné pronese: „Být státním národem je sice problém politický, tj. příslušníci jeho musí mít stejné právní postavení jako plnoprávní občané ostatní, a když se jim zdá, že toho nemají, tož o to bojují – to je samozřejmé.“⁶⁵

V nadcházející kapitole se autor věnuje nástinu výchozích podmínek pro formování stranickopolitické scény českých Němců a popisuje mezinárodně-politickou situaci na jaře roku 1919. Závěrem kapitoly uvádí mínění několika renomovaných českých i německých historiků v otázce (míry) oprávněnosti německých požadavků, resp. činnosti československých politiků.

⁶² PERNES, Jiří: *Česko-německé soužití ve společném státě*. 2005, s. 29.

⁶³ Friedrich Prinz píše o roli Masaryka v česko-německé otázce na území ČSR, konkrétně o amnestiích mj. pro Lodgmana von Auen, či Josefa Seligera: „Masaryk hatte es im Hinblick auf den Minderheitenschutz, den der Völkerbund der ČSR aus verständlichen Gründen auferlegt hatte, für richtig befunden, die ins Exil gegangenen Häupter des sudetendeutschen Widerstandes, allen voran Lodgman und Seliger zu amnestieren. Doch kam es zu keinen konstruktiven Verhandlungen. Das war zwar psychologisch verständlich, politisch aber ein schwerer Fehler, denn Masaryk hatte im April 1921 die deutschen bürgerlichen Parteien zu Besprechungen eingeladen, um auf dem Verhandlungswege die beiderseitigen Barrieren abzubauen. Doch hatte damals die deutsche Seite kategorisch abgelehnt.“ (PRINZ, Friedrich: *Geschichte Böhmens 1848-1948*, S. 398);

⁶⁴ „Vážnou překážkou implementace moderních ústavněprávních pravidel založených především na individuálních občanských právech do praktického života byla totiž v neposlední řadě skutečnost, že jeden mnohonárodnostní stát se prakticky ze dne na den transformoval v jiný mnohonárodnostní stát. Bývalá národnostní menšina se sice stala privilegovanou národní většinou, na druhé straně se však současně bývalé privilegované národní většiny Rakousko-Uherska staly národnostními menšinami. Jedni získali to, po čem toužili, druzí naopak přišli o své privilegované postavení. Myšlení společnosti vyrůstající v konzervativním, resp. neokonzervativním politicko-historickém prostředí rakousko-uherské monarchie se však nemohlo změnit ze dne na den. Společnost poznamenaná konkrétní socio-kulturní historií potřebovala nemalý čas pro aklimatizaci v novém státo-právním životě. Ta však není mnohdy bezbolestná, obzvláště díky determinujícím sociokulturním vazbám na zažité 'staré pořádky'“. (RM04/01/10 *Politika československých vlád vůči národnostním menšinám 1918–1938*, s. 20 http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf [01.10.2012]).

⁶⁵ BENEŠ, Edvard: *Německo a Československo*. 2005, s. 188.

1.2 Rok 1919: předpoklady formování sudetoněmecké politiky

Rok 1919 začal ve znamení zahájení mírové konference ve Versailles 18. ledna 1919. Československo zde bylo zastoupeno předsedou vlády Karlem Kramářem a ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem, sudetoněmecké obyvatelstvo zastupoval na jednáních Rudolf Lodgman von Auen a Josef Seliger (zástupci Deutschböhmen), Robert Freißler (zástupce za Sudetenland), hrabě Oldofredi (Deutsch-Südmähren), a Anton Klement (Böhmerwaldgau), kteří nicméně nemohli být přímo účastní jednání.⁶⁶

Již 5. února 1919 představil Beneš před radou deseti nejvýznamějších představitelů vítězných mocností oficiálně československé požadavky. K nim patřil mimo jiné požadavek zachování celistvosti historického českého státu včetně příhraničního území, obývaného většinou německým obyvatelstvem.⁶⁷

V březnu se odehrál exces, jenž je někdy považován za smutné vyvrcholení boje o uznání práva na sebeurčení (přínejmenším na straně sudetoněmecké historiografie) a mezník, který (částečně) přispěl ke vzniku čehosi, co by se dalo nazvat kolektivní identitou sudetských Němců, představuje generální stávka zorganizovaná sudetoněmeckými předáky na 4. březen 1919. Na tomto místě autor přiblíží události tohoto dne, neboť především německonacionální proud bude v prvorepublikovém Československu pořádat trizny za oběti, které tento den padly a snažit se využít tuto událost pro politické účely.

Na 4. březen roku 1919 byla sociálními demokraty (!) svolána do Teplic-Šanova (tehdy Teplitz-Schönau) demonstrace a generální stávka na protest proti zákazu účasti na volbách do Národního shromáždění Německého Rakouska. Toho dne totiž bylo zahájeno zasedání parlamentu Německého Rakouska, ve kterém Němci viděli své zákonodárné zastoupení. Mělo se jednat o klidnou demonstraci, která se ovšem vymkla z kontroly a při srážkách s českým vojskem zahynulo v pohraničí - podle údajů sudetoněmecké literatury - 54 lidí.⁶⁸ Současná historiografie se tímto tématem zabývá a zmiňuje nadsazenost výše uvedených počtů mrtvých sudetoněmeckou historiografií, v žádném případě však neomlouvá násilné skutky, které se děly na obou stranách (!). Je nutné mít na paměti, že období mezi

⁶⁶ „Nesnáze působilo již to, že vůdcové německé iredenty [Freissler, Lodgman, Klement, Oldofredi, Beer a Seliger] nemohli přímo do Paříže a museli se spokojit se zdoluhavým a málo účinným jednáním pomocí různých prostředníků.“ (CÉSAR, J. – ČERNÝ, B.: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*, s. 189)

Cenná korespondence z tohoto období se nachází v pozůstalosti Lodgmana von Auen v SOA Litoměřice

⁶⁷ Srv. OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010, s. 80-81.

⁶⁸ Konkrétní čísla se liší: z publikace „Sudetendeutsche“ vydané Sudetoněmeckou radou lze vyčíst, že většina mrtvých byla napočítána v Kadani (25) a Šternberku (15), mrtví byli evidováni dále v Karlových Varech, Chebu, Hostinném a ve Stříbře (srv. BADENHEUER, Konrad: *Die Sudetendeutschen. Eine Volksgruppe in Europa. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, 2007, s. 40-41).

říjnem 1918 a zářím 1919 bylo "provizoriem", jednalo se o dobu poloanarchie, kdy šarvátky a nepokoje byly téměř na denním pořádku.⁶⁹ Harna s Šebkem připouští, že „[s]tát i jeho mocenské a správní orgány a instituce procházely teprve počátečním stadiem svého budování, hledaly metody vládnutí a nevyhnuły se přehmatům a někdy i tragickým chybám“.⁷⁰

Poradce americké delegace A. C. Coolidge zhodnotil ve své zprávě z 10. března 1919 situaci takto: „Kdyby se Čechům přiznalo celé území, které nárokují, nebyla by to nejen nespravedlnost (...) ale bylo by to i nebezpečné pro budoucnost nového státu, a možná i neblahé. (...) Dnes mezi nimi [Němci a Čechy – pozn. aut.] existuje hluboké nepřátelství a není důvod očekávat, že toto nepřátelství bude v blízké budoucnosti překonáno. Krev, která tekla 3. března [sic!], když čeští vojáci v mnoha městech stříleli do německého davu, byla prolita takovým způsobem - ačkoliv ve srovnání s oběťmi, jichž jsme se stali my, je to pouhá kapka - že jen stěží může být odpuštěno. Jestliže v listopadu existovala snad v německých kruzích jistá ochota z hospodářských důvodů udržet politickou sounáležitost s Čechy, pak dnes prakticky vymizela (...).“⁷¹ Na tomto místě musí být jednoznačně konstatováno, že v případě březnových událostí roku 1919 se jednalo o ojedinělý a nešťastný exces (což neomlouvá spáchané násilí), jinak byl přístup státních institucí a „bezpečnostních složek“ spíše zdrženlivý.⁷²

Abychom výše uvedené informace zasadili do mezinárodně-politického kontextu, připomeňme požadavek ministerstva zahraničí nově vzniklé německé říše (Výmarské republiky), která 17. května 1919 apelovala na poslance Německého Rakouska, aby nepodnikali nic, co by mohlo poškodit německé zájmy a pozice během mírových jednání.⁷³ Přestože se rakouská vláda s Karlem Rennerem v čele snažila znovu otevřít otázku česko-

⁶⁹ Francouzský historik Alain Soubigou v životopise T. G. Masaryka upřesňuje na základě archivních dokumentů a zpráv Kanceláře prezidenta republiky průběh událostí 4. března 1919. Počty mrtvých uváděné sudetoněmeckou historiografií považuje za nadsazené a píše na str. 288: „přehání se zde rádově o desítky“ (SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*. 2004, s. 287).

⁷⁰ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 7.

⁷¹ COOLIDGE, A. C.: *Bericht und Vorschläge des US-Professors Dr. Coolidge, Mitglied des US-Regierungsausschusses zur Vorbereitung des Friedens an die US-Delegation bei der Friedenskonferenz in Paris*. In: HABEL, Fritz Peter: *Dokumente zur Sudetenfrage*, 1984, s. 129; srv. též RABL, Kurt: *Das Ringen um das sudetendeutsche Selbstbestimmungsrecht 1918/1919. Materialien und Dokumente*. 1958, s. 77-78; Český překlad viz: <http://www.cs-magazin.com/2005-04/view.php?article=articles/cs050440.htm> [30. 4. 2010]

⁷² „V chování státních institucí a úřadů se rýsuje zřetelný rozpor mezi potřebou ustavit a představit domácímu prostředí, ale i zahraničí, silný, vnitřně zkonsolidovaný stát. Všeobecně převládají rozpaky zasáhnout rázněji proti zřejmým projevům odmítání tohoto státu ze strany německého obyvatelstva. Otevřené konflikty, k nimž přece jen docházelo, byly státním orgánům mimořádně nepřijemné. Pokud se v nich se [sic!] situace vymkla kontrole, je patrně úsilí řešit je smírně bez větších represí. Neoddiskutovatelnou skvrnou na celkovém charakteru chování státní moci zůstávají tragické události v Kadani a ve Šternberku ze 4. března 1919.“ (HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*. 2002, s. 12).

⁷³ HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 1978, s. 33.

německo-rakouského příhraničí, rozhodlo vedení konference (Rada čtyř) 26. dubna 1919 o konečné platnosti historických hranic českých zemích s drobnými úpravami jakožto hranic Československa.⁷⁴ České územní nároky byly uznány a rakouské delegaci v St.-Germain-en-Laye byly 2. června 1919 předány mírové podmínky v konečném znění. Návrhy rakouské delegace, jejímiž členy byli i výše zmínění zástupci oficiálně již neexistujících německých provincií v československém příhraničí, byly odmítnuty.⁷⁵ „Navíc bylo naivní očekávat, že vítězné velmoci si budou příliš lámat hlavu otázkou národního sebeurčení tří milionů českých Němců právě v době, kdy rozhodovaly o osudech šedesáti milionů Němců z poraženého Německa (...).“⁷⁶ Vítězné mocnosti se pochopitelně nehodlaly smířit s myšlenkou, že by protivníkovu porážku kompenzovaly svolením s vytvořením „velkoněmeckého prostoru“, budoucí Československo mělo naopak sloužit k zamezení spojení mezi Němci v Německu a Rakousku.

Podpisem mírové smlouvy 28. června 1919 ve Versailles Německo uznalo nezávislost Československa. Až podepsáním smlouvy v St. Germain 10. září roku 1919 však bylo ukončeno deset měsíců trvající provizorium, během něhož šlo o to, které straně případně československé pohraničí, v němž co do počtu jednoznačně dominovalo německé etnikum. Zároveň byla na dvacet let vyřešena otázka odtržení, respektive připojení pohraničí, obývaného převážně německy mluvícím obyvatelstvem.⁷⁷ V mírové smlouvě ze St. Germain bylo zakotveno, že z hlediska mezinárodního práva je otázka teritoriálního přerozdělení západní části bývalé rakousko-uherské monarchie vyřešena.⁷⁸ Od tohoto okamžiku byla příslušnost Němci osídlených území na teritoriu českých zemí k ČSR státoprávně zajištěna.⁷⁹

⁷⁴ srv. NĚMEČEK, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*. 2002, s. 14-15;

⁷⁵ srv. SCHENK, Hans: *Die Böhmischen Länder. Ihre Geschichte, Kultur, Wirtschaft*. 1993, s. 86.

⁷⁶ HAHNOVÁ, Eva: *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*. 1999, s. 73.

⁷⁷ Statistické údaje k Československu např. v: SCHENK, Hans: *Die Böhmischen Länder. Ihre Geschichte, Kultur, Wirtschaft. Historische Landeskunde Deutsche Geschichte im Osten*. 1993, s. 87-88;

O průběhu mírové konference a postojích českých Němců, západních velmocí a Čechů, o ústavněprávních aspektech sudetské otázky od první světové války k problematice jednání (sudeto)německé delegace na mírové konferenci viz BRÜGEL, J. W.: *Tschechen und Deutsche*. 1968, s. 88-111.

⁷⁸ „Nejpočetnější národnostní menšinou v první Československé republice byli Němci. Podle sčítání obyvatel z roku 1921 žilo v Československu 3 123 568 obyvatel německé národnosti. Němci se tak na celkovém počtu 13374 364 obyvatel Československé republiky v roce 1921 podíleli zhruba 23 %. Drtivá většina obyvatel s německou národností žila zejména v historických zemích, tj. v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jednalo se o tzv. sudetské Němce. K německé národnosti se však hlásili i obyvatelé na Slovensku. Zde žili tzv. karpatské Němci. Ti tvořili početnější komunitu zejména v Bratislavě, na středním Slovensku a na Spiši. Počet obyvatel hlásících se k německé národnosti na Slovensku činil v roce 1921 139 900. Tento počet představoval bezmála 5 % z 2 958 557 veškerého obyvatelstva na Slovensku. Nevýrazný počet Němců žil i na Podkarpatské Rusi. V roce 1921 byl jejich počet 10 460.“ Bližší informace viz výsledky zpracované v rámci projektu Ministerstva zahraničních věcí RM04/01/10 *Politika československých vlád vůči národnostním menšinám 1918–1938* http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf [01.10.2012].

⁷⁹ Srv. LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979, s. 35.

K 24. září 1919, tj. po podepsání pařížských mírových smluv, byli členové Lodgmanovy bývalé „zemské vlády“ novým rakouským parlamentem slavnostně propuštěni a posláni do své české domoviny. V rámci slavnostního, resp. „smutečního“ ukončení činnosti sudetoněmeckých zemských vlád Deutschböhmen, Sudetenland, Deutschsüdmähren a Böhmerwaldgau pronesl na půdě německo-rakouského parlamentu Lodgman von Auen v přítomnosti prezidentů Národního shromáždění Republiky Německé Rakousko, státního kancléře Rennera a členů vládního kabinetu Německého Rakouska a v neposlední řadě představitelů města Vídeň slova, která předznamenávají radikálně negativistický postoj nejen Lodgmanův, ale zpočátku celé sudetoněmecké reprezentace. Lodgman otevřeně hovoří o tom, že Němci na území Československa se nikdy nesmíří se stavem daným smlouvou ze St. Germain.⁸⁰ Političtí vůdci českých Němců doufali v budoucí pozměnění a úpravy podmínek stanovených v mírových smlouvách z Versailles a St. Germain a nechtěli si připustit jejich konečnou platnost.⁸¹

Smlouva z Trianonu ze 4. června 1920 znamenala kromě stanovení hranic maďarského státu jakožto nástupce Uherska po 1. světové válce souhlas spojenců s přičleněním Slovenska a Podkarpatské Rusi k českému území.

César a Černý ve svém díle lakonicky shrnují: „*Němci se musili smířit s tím, že se dostali do postavení „pouhé“ národnostní menšiny v ČSR. Tento fakt musili uznat chtějí nechtějí i vedoucí představitelé německé emigrace. I pro ně se stalo zřejmým, že další politický vývoj německé menšiny bude probíhat již na půdě ČSR. Jestliže chtěli být při něm účastní, nezbyvalo jim než nastoupit cestu do Cannosy a vrátit se zpět a tak přiznat definitivní krach svého dosavadního úsilí.*“⁸² Cílem československé politické elity bylo naopak získání

⁸⁰ „*Durch höhere Gewalt gebeugt, mußte sich Deutschösterreich einem Friedensdiktat unterwerfen, das ihm im Süden und im Norden große rein deutsche Gebiete entreißt, das den jungen Freistaat wirtschaftlich verstümmelt (...) Das deutsche Volk erhebt gegen diese Vergewaltigung seines Selbstbestimmungsrechtes nochmals vor der gesamten gesitteten Welt Einspruch, wird für sein Recht zu kämpfen nicht erlahmen und auf den Sieg seiner Ideen zu hoffen niemals verzichten. Nach dieser Entstehungsgeschichte ist die Tschechoslowakische Republik für die Sudetendeutschen nicht der Staat ihrer Wahl. Die Unterwerfung unter eine geschaffene und zur Zeit unabänderliche Zwangslage ist nicht gleichbedeutend mit williger Einordnung, mit Hingabe und Opferfreudigkeit. (...) Nicht ein Nationalstaat, sondern ein Nationalitätenstaat gleich dem alten Österreich ist entstanden, und aus dieser Tatsache müssen nunmehr die politischen Folgerungen gezogen werden. (...) Das deutsche Volk, heute in allen seinen Siedlungsgebieten durch das gleiche Unglück gebeugt, muß sich augenblicklich fremdem Willen unterordnen und auf die volle Ausübung seiner staatlichen Selbstbestimmung verzichten. Ist es doch selbst in den Grenzen seiner Nationalstaaten den siegenden Mächten hörig geworden. Wenn es das Bewußtsein der in ihm schlummernden unüberwindlichen Anlagen und Kräfte wieder erlangt und sich zur einheitlichen Zusammenfassung dieser Kräfte versteht, wird dieser Zeit tiefster Not eine Zeit der Erhebung und der Größe wieder erfolgen.“ [zvýrazněno autorem]*

(LODGMAN VON AUEN, Rudolf: *Feierliche Verabschiedung der sudetendeutschen Vertretungen und Regierungen durch die Republik Deutschösterreich am 24. September 1919*. 1984, s. 153-156).

⁸¹ Srv. HAHNOVÁ, Eva – HAHN, Henning Hans: *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. 2002, s. 30.

⁸² CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety*, s. 191.

respektu ze strany Němců vůči státu, jehož „...vznik přijala německá politická reprezentace vesměs negativně, až vyhlášením otevřeného nepřátelství“.⁸³

Jako na problematiku skutečnost lze nahlížet na neúčast zástupců menšin na přípravě ústavy, jež vstoupila v platnost 29. února 1920.⁸⁴ Na tento fakt si bude později stěžovat celá řada politiků napříč německým politickým spektrem. Stranou nechme na tomto místě otázku, do jaké míry nesli spoluvinu zástupci německé strany, kteří se jakýmkoli nabídkám o spolupráci se vznikajícím československým státem zásadně vyhýbali.

Německý historik Manfred Alexander staví do protikladu českou a německou pozici a shrnuje, že kde Masaryk a ústava žádali demokracii západního stříhu, včetně otevřené společnosti, možnosti tvoření zájmových sdružení a střídání koalic v souladu se zásadami konkurenční teorie, tam požadovali němečtí političtí zástupci garanci národní državy, korporativistické politické zastoupení a uznání etnických specifických zvláštností státu ze strany zakladatelů státu, stručně řečeno požadovali zavedení proporční demokracie.⁸⁵ Alexander dokládá na několika příkladech, že požadavek autonomie a uplatnění práva na sebeurčení by byly v tehdejší historickém kontextu velmi obtížně realizovatelné, neboť podle zásady rovného přístupu by muselo být uplatnění tohoto práva přiznáno nejen německé skupině obyvatel, nýbrž všem jazykovým skupinám na území republiky. Alexander považuje požadavek korporativních práv (související úzce s požadavkem teritoriální autonomie na větších území) za nerealistický a v podmínkách Československa za neproveditelný.⁸⁶

Eugen Lemberg, renomovaný německý odborník na problematiku nacionalismu a menšin, naopak kriticky nahlíží na ideologii národního státu ČSR, jež je dle jeho názoru falešným konstruktem, protože obhajuje svoji existenci tvrzením o *československém* národě, jenž je však z pohledu Lemberga pouhou fikcí. Lemberg dále vidí národně-státní ideologii ČSR jako záměrné polarizování, kde na jedné straně je deklarováno masarykovské

⁸³ HANZAL, Josef: *Občan a stát – proměny myšlení*. 1998, s. 148.

⁸⁴ K tématice ústavy a politické správy v ČSR podrobně viz LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979.

⁸⁵ „*Wo Masaryk und die Verfassung eine Demokratie westlicher Prägung, eine offene Gesellschaft, die Organisation nach Interessen und die Ablösung von wechselnden Mehrheiten wollten, da forderten die deutschen politischen Vertreter eine Absicherung des nationalen Besitzstandes, eine Vertretung nach korporativen Gesichtspunkten und eine Anerkennung der spezifischen ethnischen Besonderheiten des Staates durch die Staatsgründer, kurz gesagt, eine nationale Proporz-Demokratie.*“ ALEXANDER, Manfred: *Innenpolitik in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. 1986, s. 15.

⁸⁶ „(...) nach einer Grenzziehung nach Mehrheitsgesichtspunkten eine regionale Wirtschafts- und Sozialpolitik auf dem zu erwartenden staatlichen Fleckenteppich [kaum möglich gewesen] (...) Die Autonomie auf der Ebene von Gemeinden hätte nur einen kleinen Bereich der staatlichen Verwaltung erfaßt, da alle überregionalen Strukturplanungen, Wirtschaft und Verkehr u. a. von der Zentrale hätten erledigt werden müssen [...] Eine Gewährung von Autonomie auf der Ebene von Personen ist schließlich mit dem Prinzip des modernen Staates unvereinbar (...)“ (ALEXANDER, Manfred: *Innenpolitik in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. 1986, s. 14).

romanticko-idealistické poslání Čechů jako nositelů hodnot demokratismu a humanity a na straně druhé německé prostředí jako symbol feudálně-militaristické tradice. Lemberg zde zachází ve svých úvahách tak daleko, že dokonce tvrdí, že Němci v rámci takévoto státní ideologie ani nemohli mít podíl na výkonu politické moci, protože hráli roli protivníků. Dle Lemberga bylo glorifikování historické úlohy husitismu cizí i Slovákům.⁸⁷

Český historik Zdeněk Kárník relativizuje, resp. upřesňuje výše zmíněnou tezi a naopak vysvětluje, proč nebylo možné, aby došlo k ustavení parlamentárně-demokratického systému uvnitř státního národa (jak ostatně ukázala tvorba Prozatímního – Revolučního (!) národního shromáždění): „*Čeští Němci odmítli postavení menšiny a československý stát vůbec i za podmínek vylepšených „rakouských“ garancí. To mělo dalekosáhlé následky (...) Vůči Němcům nezbylo ovšem státní moci vystupovat jinak než jako národně-revoluční diktatura vítězů. Jiné východisko se za té situace nedalo nalézt ani při přípravě ústavy. Češi a Slováci slib, že bude demokratická, dodrželi. Nicméně, udělali ji bez Němců a Maďarů, a proto byli z jejich strany oprávněně podrobena kritice, že šlo jen o další akt národně-revoluční diktatury (jakým byl v tomto pohledu i celý zákonodárný systém, stvořený RNS).*“⁸⁸

Podle Evy Hahnové bylo přesto meziválečné období v Československu pro české Němce rozhodně přelomovým (míněno pozitivně) s ohledem na formování identity, Hahnová přirovnává rozvoj „sudetoněmecké“ identity v meziválečném období k vývoji Čechů v 19. století.⁸⁹

Na závěr této kapitoly citujeme Friedricha Prinze, jenž konstatuje, že potenciál mírového rozvoje byl rychle promrhán a na československé politické scéně se bohužel postupně usídlila ostrá německá nacionalistická rétorika.⁹⁰

Autor předkládané práce pro úplnost dodává, že vyhrocená nacionalistická rétorika byla fenoménem i některých českých společenských skupin, resp. politických stran a vedle německého radikalismu existoval i radikalismus na české straně: „*Působily i přehmaty nových mocenských orgánů, někdy i radikalismus místních českých Národních výborů,*

⁸⁷ „*Die Nationalstaatsideologien sind häufig falsch konstruiert (...) Die erste tschechoslowakische Republik, als Staat des – fiktiven – tschechoslowakischen Sprachvolkes konzipiert, beruhte auf Masaryks romantisch-idealisticcher Ideologie von der demokratisch-humanitären Sendung der Tschechen gegenüber der feudalistisch-militaristischen deutschen Umwelt. An dieser Ideologie konnten die Deutschen dieses Staates keinen Anteil haben, ja sie figurierten darin als die Gegner. Auch den Slowaken war das tschechische, den Hussitismus glorifizierende Geschichtsbild fremd“ (LEMBERG, Eugen: *Die Rolle der Ideologie im Minderheitenproblem*. 1974, s. 367).*

⁸⁸ KÁRNÍK, Zdeněk: *Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy (jaro-léto 1920) / Události, jejich důsledky a širší souvislosti/*, 1998, s. 91.

⁸⁹ „*Tak jako se Češi formovali v průběhu 19. století v samostatné národní společnosti, posílila dvě meziválečná desetiletí časově opožděnější proces formování autonomního společenství německy mluvících občanů Československa*“ (HAHNOVÁ, Eva: *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*, s. 76)

⁹⁰ srv. PRINZ, Friedrich: *Geschichte Böhmens 1848-1948*, s. 403.

*armády a především bývalých příslušníků československých legií (...). Silný nacionální tón se objevoval zejména v postojích tzv. národních jednot. Z nich vynikaly aktivitou především Národní jednota pošumavská a Národní jednota severočeská (...) Na radikalizaci nálad se přirozeně podílela i aktivita politických představitelů německé menšiny, zejména agitace a činnost orgánů (vlád) projektovaných německých provincií a nástupnických tzv. svépomocných ve skutečnosti iredentistických organizací.*⁹¹ Snahy prezidenta Masaryka o sblížení Čechů a Němců se v konečném důsledku obrátily spíše proti samotnému Masarykovi, jenž se v závislosti na aktuálním dění stával často terčem kritiky buď ze strany německých negativistů v čele s Lodgmanem, nebo českých nacionalistů.

1.3 Vznik německého stranickopolitického systému na území Československa

V této podkapitole autor nastíní, jak vznikal německý stranickopolitický systém na území ČSR, aby na základě této stručné charakteristiky přešel k rozboru událostí, které předcházely, resp. doprovázely vznik Německé nacionální strany.⁹²

Až do rozpadu Rakousko-Uherska byly německé politické strany zároveň součástí rakouského stranického systému. K nejdůležitějším mezi nimi patřily Německá radikální strana, Německá sociální strana lidová, Křesťansko-sociální strana, Německá agrárnícká strana, Německá strana pokroková, Německá nacionálněsocialistická straba a rakouská sociálně-demokratická strana.⁹³ Po založení Československa se nacházely politické elity v zemských vládách jednotlivých provincií, jež se vytvořily prakticky ihned po svolání Československa. Po obsazení československého příhraničí českými milicemi byl veden boj o právo na sebeurčení z Vídně. Lodgman společně s dalšími představiteli německé iredenty všech německých politických stran (od DNP až po sociální demokraty) a v podstatě celá bývalá zemská vláda Deutschböhmen se uchýlili z důvodu obav z tvrdého postupu československých úřadů do exilu ve Vídni, jež se na několik měsíců stala základnou

⁹¹ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 8.

⁹² Přehledná syntéza věnovaná tématice politických stran německé menšiny na území ČSR viz ŠEBEK, Jaroslav: *Politické strany německé menšiny*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Petr (a kol.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. I. díl: Období 1861-1938, Brno: Doplněk 2005, s. 861-875;

na německé straně viz LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der CSR*. In BOSL, Karl (Hrsg.): *Die demokratisch-parlamentarische Struktur der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee am Tegernsee vom 28.11. bis 1.12. 1974*, München: Oldenbourg Verlag, 1975, s. 201-225.

⁹³ srv. KRACIK, Jörg: *Die Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920-1938*. 1998, s. 44.

iredentismu proti Československu.⁹⁴ Na špici tohoto boje stáli čelní představitel německého nacionálního proudu Rudolf Lodgman von Auen a sociální demokrat Josef Seliger – oba představitelé provincie „Deutschböhmen“.⁹⁵

Jak již bylo v předcházející kapitole konstatováno, po uzavření mírových smluv došlo k mezinárodnímu uznání československých hranic a německé obyvatelstvo českých zemí bylo nuceno respektovat novou realitu i přes svůj spíše negativní postoj k začlenění do Československa: „Z politických organizací celorakouských německých stran vznikaly samostatné německé strany vyvíjející činnost v rámci Československé republiky. Vláda vítala tento vývoj, neboť jej chápala jako jeden z faktických projevů uznání československého státu ze strany německých občanů, i když si byla vědoma, že tyto stranou budou, alespoň v prvních fázích, základnou pro protistátní agitaci. Aby umožnila další integrování Němců do republiky, byla vyhlášena amnestie pro všechny, kdo se do té doby nějakým způsobem angažovali v protičeskoslovenských akcích.“⁹⁶ Německá politická reprezentace však ve své většině chápala nové možnosti, včetně vstupu do parlamentu, jako rozšíření prostoru pro další rozvíjení zápasu za národní požadavky.⁹⁷

K definitivnímu konstituování stran došlo v důsledku blížících se komunálních voleb na prahu léta roku 1919 a především poté po uzavření mírové smlouvy v St.-Germain-en-Laye. Mezi českými Němci získaly dva politické proudy velký vliv, a sice nacionální s všenněmeckým akcentem a sociálně-demokratický.

Po rozpadu Rakouska-Uherska byl stranicko-politický systém na území nově vzniklého Československa vcelku nepřehledný. Němci v meziválečném období disponovali širokým spektrem politických stran, které bylo velmi podobné tomu československému: od

⁹⁴ Srv. LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979, s. 33; blíže k problematice iredentismu viz: CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety. Iredentistický puč německých nacionalistů v ČSR v letech 1918-19*. 1960.

⁹⁵ Zemské shromáždění Německých Čech (Deutschböhmen) sestávalo z různých politických stran: „Die Landesversammlung Deutschböhmens bestand aus 32 Sozialdemokraten, 17 Deutschnationalen, 10 Schöneriaern, 9 Agrariern, 5 Christlichsozialen, je 4 Angehörigen der Deutschen nationalsoz. Arbeiterpartei, Volkspartei und Fortschrittspartei und einem Freisozialen. In der Landesversammlung des Sudetenlandes gab es 15 Deutschnationale, 14 Sozialdemokraten, 5 Christlichsoziale und 3 Nationalsozialisten.“ (LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979, s. 32-33);

Lodgmanova vizi uplatnění práva na sebeurčení, jež bude do budoucna opakovaně v nezměněné podobě artikulována jak samotným Lodgmanem, tak členy DNP, viz jeho projev ve funkci zemského hejtmana Deutschböhmen ze dne 28. prosince 1918 při příležitosti jednání zemského shromáždění Deutschböhmen („deutschböhmsche Landesversammlung“) ve Vídni (LODGMAN VON AUEN, Rudolf: *Für die Selbstbestimmung Deutschböhmens*. 1919).

⁹⁶ Viz dokument č. 139: „Vlastnoruční list prezidenta republiky z 27.5.1920, jímž se uděluje amnestie za činy politické povahy spáchané proti Československé republice do 7.3. 1920“. In HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 219.

⁹⁷ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 11.

zájmových stran až po strany masové, od sociálních demokratů přes agrárníky až po strany profilující se na základě národnostních témat. Rozostřenost ideologického profilu jednotlivých sudetoněmeckých stran dokládá hlubší strukturální problémy sudetoněmeckého stranického systému. V rámci československého státu se musel nově konstituovat a s výjimkou sociálních demokratů chyběla stranám stabilní voličská základna. Stranickopolitický systém převzatý podle starorakouského vzoru byl pro relativně zúžené sudetoněmecké poměry předimenzovaný a pro sudetoněmecké voličstvo se jevil jako umělý a odtržený od reality.⁹⁸

Vzhledem k společným počátečním problémům, které potkaly 3,2 miliony sudetských Němců po vzniku ČSR, bylo velmi těžké ideologicky přesvědčit voličstvo o jedinečnosti té které strany a i z toho důvodu byly hledány nadstranické ideály a organizace. Nositeli politické kultury byly nadstranické národovecké organizace spolkového charakteru, nikoli politické strany (!). Cílem zůstávalo nadále – podobně jako již v 19. století – zachování národní svébytnosti sudetských Němců a obrana kolektivních práv.⁹⁹

Od konce roku 1918 do konce roku 1919 vznikla na území dříve českých zemí většina německých stran. V těchto stranách se odehrával do poloviny třicátých let politický život německé národnostní menšiny.¹⁰⁰ Většina německých stran v ČSR navázala na přímé „předchůdkyně“ z dob Rakouska-Uherska.¹⁰¹

Jako první se konstituovala na začátku srpna roku 1919 Německá demokratická svobodná strana („Deutschdemokratische Freiheitspartei“ – DDFP), která zastupovala zájmy části liberálně orientovaného především městského obyvatelstva. V roce 1923 se připojila k Německému společenství práce a hospodářství („Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft“). Začátkem září 1919 byla oficiálně založena Německá strana

⁹⁸ „Hinter...Integrationschwierigkeiten stand die Nachwirkung des altösterreichischen Vielparteiensystems auf die kleineren Verhältnisse des tschechoslowakischen Staates. So kam es, daß in den zwanziger Jahren 7 überregionale und 10 Splitterparteien um die rund 1,7 Millionen deutschen Wähler der ČSR warben. – Organisationsdefizite und ein Überangebot an Parteien waren verschieden Seiten derselben Strukturschwäche. Zusätzlich ist die Bindungsfähigkeit der sudetendeutschen Parteien sicher auch dadurch eingeschränkt worden, daß sie zumeist nur die verkleinerten Doubletten zu den parallelen Parteiorganisationen der andersnationalen Majorität vorstellten.“ (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der ČSR*. 1977, s. 56).

⁹⁹ Srv. JAWORSKI, Rudolf: *Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938*. 1995, s. 38.

¹⁰⁰ Podrobně k stranicko-politickému subsystému německých stran na území ČSR viz BOSL, Karl (ed.): *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. 1979.

¹⁰¹ Jednu z výjimek představovala Německá nacionální strana a i proto se od počátku potýkala s tolika obtížemi, které tuto stranu zaměstnávaly po nemalou část její existence. Další výjimkou byla komunistická strana. Němečtí komunisté se začali etablovat v lednu 1921, když se od německé sociální demokracie (podobně jako se čeští komunisté separovali od Čsl. strany sociálně-demokratické) odštěpila tzv. německá sekce KSČ, která se stala součástí sjednocené komunistické strany. Byla na německé politické scéně výjimkou v tom, že přijímala členy bez ohledu na národnost.

sociálně demokratická (DSAP), jež navázala přímo na sociálně-demokratickou organizační strukturu z předválečné doby.¹⁰² Sociálně-demokratická strana se ještě v první polovině roku 1919 těšila důvěře asi poloviny sudetoněmeckého voličstva.¹⁰³ Kromě toho obsadili sudetoněmečtí sociální demokraté v průmyslových oblastech posty starostů, což také mj. svědčí o obrovském vlivu, kterému se strana těšila. Vedle atraktivního volebního programu lze zpočátku přičíst úspěchy určitě též stranickému vedení v čele s Josefem Seligerem¹⁰⁴, jenž byl ve svých politických i sociálních požadavcích (vůči československé politické reprezentaci) velmi radikální.¹⁰⁵ Sociální demokracie byla v německém táboře jedinou stranou, která převzala kompletní organizační strukturu ze starého Rakouska.¹⁰⁶ Na začátku ledna 1920 vstoupil do stranicko-politického systému další subjekt, německá agrární strana Svaz velkostatkářů („Bund der Landwirte“ – BdL), jehož politické zásady byly definovány v posledních válečných letech.¹⁰⁷ Mimoto ztratily na vlivu Německá radikální („Deutschradikale Partei“) a Všeněmecká strana („Alldeutsche Partei“). Při výčtu sudetoněmeckých politických stran konstituujících se na území československého státu nelze opomenout budoucí aktivistickou Německou křesťansko-sociální stranu („Deutsche christlich-soziale Volkspartei“ – DCV), ani strany negativistické, Německou nacionálně-socialistickou stranu dělnickou („Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei“ – DNSAP) a konečně Německou nacionální stranu („Deutsche Nationalpartei – DNP), jejíž analýza je předmětem předkládané práce.

¹⁰² Podrobně o historii německé sociální demokracie v ČSR v letech 1918-1938 viz WINGFIELD, Nancy Merriwether: „*Minority Politics in a Multinational State. The German Social Democrats in Czechoslovakia 1918-1938*“. 1989.

¹⁰³ „Čs. sociální demokracie získala mezi českými voliči 32,5%, německá mezi německými dokonce 47,9%.“ (KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny České: sv. XIII.: 1918-1929*. 2000, s. 118)

¹⁰⁴ J. Seliger stejně jako Lodgman žádal důrazně uplatnění práva na sebeurčení, ale na rozdíl od Lodgmana nebyl principiálně proti existenci ČSR, ostře však odmítal uznat postavení Němců v ČSR v roli národnostní menšiny a požadoval „rovnoprávné postavení německého národa“. Na konstitučním sjezdu DSAP vystoupil 1. září 1919 Seliger mj. s těmito slovy: „...*Wir fordern das Selbstbestimmungsrecht für alle Völker in diesem Staat, keines ausgeschlossen! Und wir sagen es klar heraus: Wogegen wir uns mit aller Kraft wehren, das ist: da= unser Volk, unsere Nation in diesem Staat die Stellung einer Minderheitsnation haben soll. Wir wollen in diesem Staate wenn man uns schon in ihm haben will, nicht nur ein freies, sondern auch ein gleichberechtigtes Volk mit anderen Völkern sein. ... Worum es sich handelt, ist nicht – wie das die tschechischen Staatsmänner zu sagen belieben – das gleiche Recht der Bürger, sondern das Problem dieses Staates ist das gleiche Recht der Völer, ...*“ (STRAUß, Emil: *Josef Seliger. 1930*, s. 173).

¹⁰⁵ Srv. NĚMEČEK, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, s. 17.

¹⁰⁶ Srv. HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei. Aufzeichnungen aus dem Gedächtnis für die Jahre 1919-34*

¹⁰⁷ Podrobně o historii Svazu velkostatkářů viz LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978;

dále viz disertace SOBIERAI, Silke.: *Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen (1918-1929)*, 2002;

Svazem zemědělců v kontextu československé politiky v rámci diplomové práce se zabývala studentka Ústavu politologie FF UK Praha Adéla Randáková (RANDÁKOVÁ, Adéla: *Bund der Landwirte a československá politika*. Diplomová práce. 2010).

Tábor nacionálně občanských stran byl podroben rozdílu od např. sociálně-demokratické strany dalekosáhlé přestavbě. Jeden z německých odborníků na stranický systém meziválečného Československa, Norbert Linz poznamenává, že německá nacionální uskupení z období monarchie se musela po prohrané válce soustředit na redefinování politických programů. V této souvislosti uvádí, že organizace těchto stran byla válkou částečně utlumena anebo se v posledních měsících války úplně rozpadla. Příčinu vidí mj. ve skutečnosti, že na začátku roku 1919 ještě chyběla (nejen) německonacionálnímu politickému proudu v českých zemích politické vedení, avšak v důsledku obecních voleb, jež byly stanoveny československou vládou na 15. června 1919 a nakonec podpisu mírové smlouvy Rakouskem v St.-Germain 10. září 1919, se nekoordinovaně z předválečných nacionálních uskupení začala tvořit národovecká stranická sdružení, což vedlo k enormnímu štěpení těchto sil.¹⁰⁸ Následující kapitola se bude zabývat otázkou, za jakých okolností došlo ke vzniku DNP a jejímu etablování na politické mapě Československa?

¹⁰⁸ LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der ČSR*. 1975, s. 219; (k obecním volbám blíže kap. 3.2.1 DNP v obecních volbách 15. – 16. června 1919)

2. Vznik a rozvoj Německé nacionální strany (DNP)

Historie DNP sahá až do 80. let 19. století, do období rozmachu moderních politických stran na území Předlitavska, kdy jako všechny měšťanské strany neměla stálou masovou členskou základnu a sdružovala pouze aktivisty z řad intelektuální a majetkové elity. Politické strany byly tehdy orientovány na jediný cíl: prosazení se ve volbách do Říšské rady a samosprávných orgánů. Jednalo se o honorační typ politických stran a předvolební kampaně se organizovaly prostřednictvím sítě zájmových spolků, disponujících silným politickým potenciálem. Politické, hospodářské a společenské změny, jež přinesl převrat v roce 1918, ovlivnily i stavbu stranických struktur a způsob politické práce jednotlivých stran. Občanské politické spolky nacionálního zaměření, německonacionální spolky na akademické půdě ve formě různých buršáckých spolků a v neposlední řadě frakce vzniklé štěpením německé liberální strany se staly v jednotlivých městech Předlitavska základem německého nacionálního hnutí i v českých zemích (více o problematice německonacionálních ochranných spolků viz kap. 2.2.2.1).¹⁰⁹

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, došlo po rozpadu rakousko-uherské monarchie k rozpadu většiny německých stran s nacionálním programem. Bylo tedy v zájmu zastánců nacionální německé politiky nově zorganizovat tento politický směr, nejprve na regionální úrovni, což mělo často v reálu nechtěný důsledek, že tyto strany vůči sobě byly konkurenty: „*Nacionální proudy Deutsche Volkspartei, Deutschradikale Partei, Schönererovi „Všeněmci“ a Deutsche Agrarpartei vytvořily platformu, na níž v roce 1919 postupně vznikala Deutsche Nationalpartei.*“¹¹⁰

Po svolání Československa německonacionální kruhy nestihly včas reagovat na nutnost přeorientování z honoračního pojetí politiky směrem k vytvoření jednotící všenárodní platformy. Německé nacionální kruhy zaváhaly s přijetím faktu, že jejich cílem bude do budoucna oslovit široké voličské masy, čímž samozřejmě bylo přenecháno pole působnosti ostatním stranám, které v tomto ohledu jistou tradici měly – např. sociální demokraté. Zatímco sociální demokraté měli šanci navázat na struktury, organizační centrum a způsob práce z období předválečného, nedisponovaly nacionální kruhy v nově vzniklém Československu žádným stranickým vedením. To vedlo k tomu, že na mnoha místech byly

¹⁰⁹ ONDERKOVÁ, Jana: *Deutsche Nationalpartei ve Slezsku*. 2006, s. 189-190.

¹¹⁰ ONDERKOVÁ, Jana: *Op. cit.*, s. 192.

podniknuty pokusy založit sjednocené nacionální strany¹¹¹, což mělo za následek jediné – rozštěpení, nejednotnost a nakonec ještě rivalitu jednotlivých nacionálně orientovaných subjektů.¹¹² Z významějších lze jmenovat „Deutschböhmisches Einheitspartei“ s centrem v Liberci a „Deutschböhmisches Volkspartei“ v Ústí nad Labem. DNP byla nakonec vytvořena fúzí několika stran nacionálního ražení. Z nacionalisticky orientovaných subjektů v Čechách jmenujme již zmiňované „Deutschböhmisches Volkspartei“ a „Deutschböhmisches Einheitspartei“, dále pak „Nationaldemokratische Partei“ (für Deutschböhmen), a „Deutsche Partei“; na Moravě se jednalo o „Deutschsoziale Volkspartei“, „Deutschradikale Partei“, „Mittelstandspartei“ a „Demokratische Partei“.¹¹³ Nutno dodat, že životnost těchto německých nacionalistických politických subjektů byla často doslova „jepičí“.

Usilování o regionální a celorepublikový vliv vedl k tuhému střetu zájmů, z něhož poté s pomocí bývalých stran „Deutschradikale Partei“ v Chomutově a „Nationaldemokratische Partei“ v Ústí nad Labem vzešla začátkem dubna 1919 jako jednoznačný vítěz „Deutschböhmisches Volkspartei“ - první nacionalistická strana rozsahem přesahující region, k níž se přidávala různá nacionalistická uskupení.¹¹⁴ Českými úřady byla však již krátce nato kvůli domnělé vlastizradě úředně zakázána a tudíž 30. dubna 1919 informoval tisk o obnovení rozpuštěné „Deutschböhmisches Partei“ s lehce obměněným programem pod názvem „Deutsche Nationalpartei“.¹¹⁵

Během května 1919 proběhl neúspěšný pokus o konstituování Jednotné německé občanské strany. Začátkem května 1919 bylo v *Litoměřických novinách* referováno o vzniku „Deutschböhmisches Einheitspartei“, jež byla založena v Ústí nad Labem sloučením „Deutsche Fortschrittliche“ a „Deutschdemokratische Partei“.¹¹⁶ Výše zmiňovaná „Deutsche Nationalpartei“, založená koncem dubna v Teplicích, posílila především po komunálních volbách v červnu roku 1919. Postupně se k tomuto novému politickému subjektu přidávaly další nacionalistická sdružení, jmenovitě bývalé „Deutschradikale Partei“, „Alldeutsche Partei“, „Deutsche Volkspartei“, a též část bývalé „Deutschdemokratische Partei“ a

¹¹¹ Tzv. „Einheitsparteien“.

¹¹² Srv. LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der ČSR*. 1975, s. 219

¹¹³ na území Čech se jednalo o *Německou stranu lidovou, Národně-demokratickou stranu, Německou stranu, Německou jednotnou stranu*; na Moravě se jednalo o *Německou sociální stranu lidovou, Německou radikální stranu, Stranu středního stavu a Demokratickou stranu*.

¹¹⁴ srv. LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der ČSR*, s. 219; srv. Prager Tagblatt 16.4. 1919; srv. Rumburger Zeitung 22.2. 1919; WENDE, Frank (vyd.): *Lexikon zur Geschichte...*, s. 681; srv. HERMANN, Otto: *Die DNP. Aufzeichnungen aus dem Gedächtnis für die Jahre 1919-34*, s. 2.

¹¹⁵ srv. LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der ČSR*. 1975, s. 219; srv. Deutsche Morgenzeitung Saaz 30.4. 1919.

¹¹⁶ Leitmeritzer Zeitung 2.5.1919.

„Deutsche Fortschrittspartei“. Po zdoluhavých jednáních nakonec došlo k ustavení tzv. Německého pracovního bloku („Deutscher Arbeitsblock“), jenž byl utvořen spojením výše jmenovaných subjektů (konkrétně strany národní, pokrokové a demokratické) a jenž se stal jakýmsi zárodkem o pár měsíců později ustavené Deutsche Nationalpartei.¹¹⁷

Začátkem srpna 1919 byla veřejnost na severu Čech informována o výsledcích zasedání předsednictva DNP, jež se konalo v sídle vedení krajské organizace v Chomutově. Pod vedením předsedy DNP Ernsta Storcha bylo diskutováno, jak má být vytvořena stranická organizační struktura na celorepublikové úrovni. Bylo dohodnuto, že na příštím celostátním sjezdu musí být učiněn pokus, získat v zastoupení více žen, které se mají rekrutovat v jednotlivých okresech.¹¹⁸ Již v druhém srpnovém týdnu roku 1919 bylo na krajském sjezdu jednomyslně rozhodnuto o tom, že stranická centrála a sídlo bude v Chomutově.¹¹⁹ Do sjednocovacího sjezdu v Olomouci se konalo ještě několik schůzek členů DNP za účelem doladění programových zásad jako např. 8. září 1919, na níž byla probírána témata jako např. úkol Němců v českém [sic!] státě, budoucí ústava a role německého obyvatelstva, postavení dělnictva a postoj DNP k němu, role ženy v politice či otázky z oblasti školské a náboženské.¹²⁰ Jednalo se o témata, jimiž se DNP zabývala i později, nicméně tématem číslo jedna se stalo právo na sebeurčení, respektive požadavek autonomie, od nichž se všechna další odvíjela.

Na sjezdu 21. září 1919 v Olomouci došlo k připojení moravsko-slezské nacionální strany „Deutschsoziale Volkspartei“ a v nadcházejících týdnech dalších výše jmenovaných nacionalistických uskupení. Dne 9. prosince 1919 se konal první stranický sjezd DNP v Liberci.¹²¹

2.1 Politický program DNP: charakteristika základních politických požadavků a představ

V této kapitole budou představeny hlavní programové zásady a požadavky DNP, přičemž primárně bude autor vycházet z knihy Emila Karla Drabkeho „*Die Programme der*

¹¹⁷ Srv. CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*. 1962, s. 155.

¹¹⁸ Deutsches Volksblatt 2.8. 1919, č. 170, s. 3.

¹¹⁹ Deutsches Volksblatt 11.8. 1919.

¹²⁰ Bohemia 30.8. 1919, č. 131, s. 5.

¹²¹ WENDE, Frank (Hrsg.): *Lexikon zur Geschichte...*, s. 681; dle historika Zdeňka Kárníka byla založena DNP formálně až 9. [sic!] prosince 1919 po spojení různých nacionalistických uskupení pod vedením Rudolfa Lodgmana von Auen (KÁRNÍK. Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938)*, díl 1., 2003, s. 92).

*deutschen politischen Parteien in Deutschösterreich und dem Tschechoslowakischen Staate*¹²² z roku 1919. Cenným zdrojem informací je přehled programových zásad, jež vyšly v interním stranickém tisku „*Deutschnationaler Taschenzeitweiser*“ v roce 1924.¹²³ Za účelem posouzení míry kontinuálnosti politického programu DNP autor v neposlední řadě přihlíží k dokumentu s názvem „*Allgemeine Grundsätze der deutschen nationalen Politik*“¹²⁴ z roku 1926, jenž obsahuje všeobecné programové zásady německé nacionální politiky po parlamentních volbách v roce 1925 a představuje jakýsi ideologický program strany. Za dokument, v němž němečtí nacionálové formulují své politické požadavky, může být též považováno „*Státoprávní prohlášení*“ Německého parlamentního svazu, stejně jako politické statě, resp. projevy Rudolfa Lodgmana von Auen „*Für die Selbstbestimmung Deutschböhmens*“ a „*Die politische Lage des Deutschtums in der Tschechoslowakei*“¹²⁵. V neposlední řadě autor analyzuje zápisy z prvního říšského libereckého sjezdu DNP. Tento dokument podává plastický obraz o procesu vzniku stranických programových zásad DNP¹²⁶. Zdroj informací o politických požadavcích a představách představuje rovněž přepis projevu Lodgmana von Auen s názvem *Die nationalpolitischen und staatsrechtlichen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*.¹²⁷

Charakterizujeme si nejprve Německou nacionální stranu obecně na základě sekundární literatury, především charakteristik ve vybraných lexikonech, resp. encyklopediích a přehledových pracech.

V encyklopediích je DNP definována jako „*extrémní německá nacionalistická občanská pravicová strana, jež zásadně odmítala československý stát*“¹²⁸ Již z názvu je patrné, že se jedná o stranu s celostátní působností a především nacionálním zaměřením. Výše

¹²² DRABKE, Emil: *Die Programme der deutschen politischen Parteien in Deutschösterreich und dem Tschechoslowakischen Staate*. 1919, s. 29-33.

¹²³ DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Alles für das Volk durch das Volk! Leitsätze der Deutschen Nationalpartei. Kurzer Abriß der wichtigsten Bestimmungen*, in: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser für das Jahr 1924*, s. 95-97.

¹²⁴ DEUTSCHE NATIONALPARTEI (Hrsg.): *Allgemeine Grundsätze der deutschen nationalen Politik*. 1926.

¹²⁵ LODGMAN VON AUEN, Rudolf Ritter: *Für die Selbstbestimmung Deutschböhmens*. 1919; LODGMAN VON AUEN, Rudolf Ritter: *Die politische Lage des Deutschtums in der Tschechoslowakei* (das Referat von Dr. Lodgman von Auen auf dem 2. Reichsparteitag der DNP in Karlsbad 20.-23.5. 1921).

¹²⁶ 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919. (Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei* představuje ucelený 163stránkový stranický dokument, jenž je soupisem všech programových a organizačních otázek, projednávaných na 1. říšském sjezdu strany DNP, včetně představení stranické image na poslední stránce tohoto dokumentu).

¹²⁷ 2. Flugschrift der DNP: *Die nationalpolitischen und staatsrechtlichen Forderungen der Deutschen Nationalpartei. Rede und Entschliebung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg von Dr. Rudolf Lodgman von Auen. Im Selbstverlag der DNP. Druck von Otto Spanka in Komotau.*

¹²⁸ BALLING, Mads Olle: *Von Reval nach Bukarest*. 1991, s. 261; srv. WENDE, Frank (ed.): *Lexikon zur Geschichte der Parteien in Europa*. 1981, s. 681.

uvedenou definici potvrzuje i český historik Zdeněk Kárník, jenž nacionalistický akcent DNP připodobňuje k tomu české strany národně demokratické a charakterizuje DNP následovně: „*podobně jako česká národní demokracie v případě Čechů si činila nárok na to vést německý národ v Československu. Byla to strana ultranacionální a zásadně odmítala československý stát.*“¹²⁹ Programově se koncentrovala přednostně na boj o uznání práva na sebeurčení pro německé obyvatelstvo v českých zemích a odmítala existenci Československa.¹³⁰ DNP je Césarem a Černým v jejich publikaci často označována velmi nelichotivě, jako například „*samotná bašta urputného negativismu*“¹³¹ a její politika jako „*demagogie nejextrémnějších nacionalistů*“¹³², nemluvě o expresivních výrazech na adresu předsedy DNP a DPV, jenž byl označen za „*apoštola negativismu*“¹³³.

Nevybíravými slovy charakterizuje Lodgmana von Auen v životopise Tomáše Garrigue Masaryka i francouzský historiograf Alain Soubigou, jenž Lodgmana označuje jako „*hypernacionalistického sudetského poslance*“, jenž patřil „*k nejzavilejším [odpůrcům Masaryka] mezi Němci*“, a v reakci „*na iniciativy prezidenta Masaryka proti českým pravicovým nacionalistům či extremistům [...] zakrýval své rozpaky hulvátstvím*“.¹³⁴

Odborník na problematiku německé národnostní menšiny na území ČSR v meziválečném období Rudolf Jaworski označuje sudetoněmecký negativismus za protestní hnutí, jež se mělo v podstatě stát jakýmsi „svědomím“ a zároveň „advokátem“ a „mluvčím“ všech „sudetských Němců“, které nicméně v rámci takto nastaveného konceptu nemělo šanci reagovat na každodenní „běžné“ problémy svých voličů na území nového státu. Navíc sudetoněmecký negativismus byl politický směr, jenž jednoznačně zpochybňoval oprávněnost existence národního státu ČSR a vyzýval k bezpodmínečnému dodržování principu pasivity vůči čs. státu.¹³⁵

¹²⁹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938)*, 1. díl, 2003, s. 92.

¹³⁰ „*extreme deutsche nationalistische bürgerliche Rechtspartei, die den tschechoslowakischen Staat grundsätzlich ablehnte*“ (WENDE, Frank (vyd.): *Lexikon zur Geschichte...*, s. 681);

srv. též *Der Große Brockhaus*: DNP, 1953, s. 189;

srv. též *Meyers Enzyklopädisches Lexikon in 25 Bänden*: DNP, 1972, s. 622;

srv. též *Brockhaus Enzyklopädie in 20 Bänden*: DNP, 1968, s. 552.

¹³¹ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 245.

¹³² CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 249.

¹³³ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 264.

¹³⁴ SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*, 2004, s. 287, 292, 297.

¹³⁵ „*Der sudetendeutsche Negativismus war aus einer Protesthaltung hervorgegangen. Das erklärt seinen manifestativen, nach außen hin gerichteten Charakter. Er verstand sich als das wache nationale Gewissen der Sudetendeutschen, als ihr Anwalt und Sprecher. Seine Ziele waren maximal und global gestellt. Mit diesem Konzept war aber der Alltag im Rahmen des neuen Staates nicht zu bewältigen. [Sudetendeutscher Negativismus war] eine politische Richtung, welche die nationalstaatliche Konstruktion der CSR prinzipiell in Frage stellte und strikt auf dem Prinzip der Nicht-Kooperation beharrte. Hauptrepräsentanten dieser Konzeption waren die 'Nationaldemokratische Partei' [sic!] (DNP) und die 'Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei' (DNSAP),*

Na tomto místě se autor předkládané práce zaměří na analýzu průběhu a výsledků prvního konstitučního říšského sjezdu DNP v Liberci, jenž se konal ve dnech 7. a 8. prosince 1919. Zde byly projednány a stanoveny základní parametry německé nacionální politiky. V Liberci byly diskutovány otázky týkající se sociální, školské a hospodářské oblasti. Definovány byly též nejdůležitější organizační zásady a programové cíle. Stanoveny byly požadavky národně politické a státoprávní, hospodářské a sociálněpolitické požadavky a zásady. V Liberci byly rovněž diskutovány důležité informace z oblasti školství, stranictví či propagace strany a informování veřejnosti. Schválena byla organizační struktura strany. Při sepsání kapitoly zabývající se politickým programem DNP vycházel autor předkládané práce z usnesení přijatých právě na libereckém sjezdu strany. V této kapitole se autor zaměří nejprve na analýzu obsahu projednávaných stanovisek ve výše uvedených oblastech společenského života, v návaznosti bude nastíněna reakce dobového tisku německé provenience.

Na libereckém říšském sjezdu DNP byly projednávány základní rysy hospodářské politiky DNP¹³⁶, jež v souladu s politickým programem byla vedena záměrem dosáhnout spolupráce všech odvětví a stavů národnostní skupiny českých Němců na území ČSR: od průmyslu a obchodnického a živnostenského stavu přes velkostatkáře, sedláky, státní a veřejné zaměstnance až po dělnictvo. Politické zdůvodnění německých nacionálů bylo nabíledni: vznik zájmových stran vede dle jejich názoru k „zostření třídního boje“, což narušuje, resp. rozbíjí jednotu německé národnostní skupiny, což vede v konečném důsledku k poškození zájmů všech stavů a profesních skupin. DNP jednoznačně odmítla třídní a stavovskou politiku v zájmu pevné jednotné nacionální fronty.¹³⁷ I proto tedy DNP ostře odsuzovala třídní boj – jednu z hlavních politických zásad levicové části politického tábora (obou národností). Hlavním sokem v této otázce navíc byla Německé nacionální straně samozřejmě sociální demokracie, nejsilnější poválečná německá politická strana a hlavní

eine ältere Variante der reichsdeutschen NSDAP“ (JAWORSKI, Rudolf: Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938. In: *Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten. Ursachen, Ereignisse, Folgen*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag 1995, s. 35).

¹³⁶ Tato část věnovaná hospodářským a sociálním požadavkům DNP vychází z: 3. Flugschrift der DNP: *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg von Prof. Martin Karner.

¹³⁷ „Die Partei begrüßt die Entstehung und den Ausbau unpolitischer, gewerkschaftlicher und Berufsorganisationen, verwirft aber entschieden die Bildung politischer Standesparteien, da diese nur zur Ueberordnung von Standesinteressen über Volksinteressen zur Verschärfung des Klassenkampfes und zur Zerreißung der so wichtigen Einigkeit unseres schwer bedrückten Volkstums führen.“ (3. Flugschrift der DNP: *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg, s. 23).

konkurent DNP. Němečtí nacionálové se v Liberci usnesli, že budou stranou bojující proti velkokapitálu, kartelům a jakýmkoli formám monopolů, nikoli však proti soukromému hospodářství. Kriticky byl přitom zhodnocen jak socialistický, tak kapitalistický hospodářský systém.¹³⁸

Hospodářské i sociálně-politické zásady DNP byly v Liberci formulovány s ohledem na skutečnost, že hospodářská politika československého státu je bojem vedeným proti hospodářským a ekonomickým zájmům německého obyvatelstva na území československého státu. I v hospodářské oblasti (podobně jako např. školské, sociální a samozřejmě politické) byla hlavním požadavkem autonomie, samospráva. Zdůrazněn byl požadavek okamžité decentralizace.¹³⁹

DNP se v této souvislosti vyslovila v Liberci pro reformu daňové politiky zohledňující dostatečně především střední stav a nízkopříjmové skupiny. V souvislosti s tím je vznesen požadavek, aby došlo též k reformě práva dědičného, což je vedle reformy daňové soustavy důležitý prostředek proti nadměrnému kumulování kapitálu v rukou jednotlivců.¹⁴⁰ DNP se snažila ve jménu nacionální – všenárodní – politiky spojit zájmy zaměstnavatelů a zaměstnanců, s čímž například souvisel požadavek vytvoření „sociálního zákonodárství“.¹⁴¹

¹³⁸ „Weder die sozialistische Wirtschaftsordnung, die folgerichtig zur Ertötung jeder Eigenwirtschaft, jedes Eigeninteresses und damit der Fortschrittes führen muß, noch die rein kapitalistische Ordnung, welche notwendiger Weise die Herrschaft weniger Großkapitalisten über die wirtschaftlich schwächere Gesamtheit erzeugt, ist geeignet, unser Volk aus seiner schweren Wirtschaftsmot zu befreien (...) Die Deutsche Nationalpartei bekämpft daher alle Auswüchse beider Systeme, steht aber grundsätzlich auf dem Boden des Privateigentums.“ (3. Flugschrift der DNP: Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg, s. 19).

¹³⁹ „Die Partei erklärt feierlich den schärfsten Widerstand gegen den bisher betriebenen Vernichtungskrieg deutscher Wirtschaftsinteressen. Die staatliche Bewirtschaftung, die Errichtung von Syndikaten, Zentralen, Kommissionen usw. wurde da mißbraucht, planmäßig deutsche Wirtschaftsbelange zu unterdrücken und tschechische zu fördern. Die Enteignung deutschen Grundbesitzes und der Uebergang des enteigneten Bodens in staatlichen Besitz darf in keinem Falle dazu dienen, tschechische Kolonistendörfer in deutschen Gebieten zu schaffen“ (3. Flugschrift der DNP: Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg, s. 21-22).

¹⁴⁰ „Die Partei verlangt eine nach den derzeitigen Verhältnissen grundlegend neu aufgebaute planmäßige Steuerwirtschaft, welche alle Stände nach dem Maß ihrer Leistungsfähigkeit zu den öffentlichen Abgaben heranzieht, die wirtschaftlich schwächeren schont, die großen Gewinne, Einkommen und Vermögen durch scharfe Progression erfaßt, aber doch auch die Voraussetzungen der Gütererzeugung beachtet, insbesondere ihnen die notwendigen Betriebskapitalien besüßt. Eine solche Besteuerungspolitik und eine von gleichen Gesichtspunkten ausgehende Umgestaltung des Erbrechtes sind wichtige Mittel gegen die übermäßige Ansammlung von Kapital in den Händen Einzelner.“ ((3. Flugschrift der DNP: Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg, s. 20).

¹⁴¹ „Die Partei tritt für einen umfassenden und zeitgemäßen Ausbau der sozialen Gesetzgebung ein, welche die Stellung der Angestellten und Arbeiter zu den Betrieben feststellt und ihnen einen angemessenen Einfluß in den ihre Interessen berührenden Fragen sichert, um die Kräfte des Arbeitnehmers und Arbeitgebers durch die gemeinsame Hingabe für das Gedeihen des Betriebes in den Dienst der Gesamtheit zu stellen.“ (3. Flugschrift der DNP: Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg, s. 20).

Na druhou stranu DNP relativizovala význam sociálně-demokratického požadavku, osmihodinové pracovní doby s ohledem za jednu ze svých voličských skupin – zemědělce (především ve Slezsku) či drobné živnostníky (silně zastoupení na severozápadě Čech). Toto opatření údajně vede prý v konečném důsledku ke snížení hospodářské výkonnosti (ba prosperity) českých Němců.¹⁴²

Za účelem větší sociální spravedlnosti podporovala DNP pozemkovou reformu – samozřejmě ne v té formě, jak ji prosadil *československý* establishment. Vyvlastnění nadměrného pozemkového vlastnictví, t.j. odstranění velkostatků mělo vést ke vzniku menších, samostatných, efektivně hospodařících soukromých hospodářství. S jistou decentralizací souvisel též požadavek odstranění soukromých kapitalistických monopolů a převedení např. dolů, železnic, pojišťoven do rukou státu.¹⁴³

Zajímavý je přístup DNP v oblasti financí, resp. bankovníctví. Představitelé DNP přišli totiž s ideou finanční podpory pro německé obyvatelstvo v českých zemích. K poskytování úvěrů německé národnostní skupině na území ČSR měla být zřízena finanční instituce, jejímž rámcovým cílem bude podpora *německého* hospodářství (implicitně lze z projevu vycítit pocit křivdy vyplývající z opatření československých státních orgánů).¹⁴⁴ Tuto funkci v budoucnu skutečně začal plnit tzv. Kreditanstalt der Deutschen.¹⁴⁵

Podobně jako v ostatních oblastech společenského života (např. školství) zakotvila DNP v rámci své organizační struktury hospodářské výbory ve formě poradních sborů (*Beiräte*), v nichž byli dle svých profesí zastoupeni jak zástupci obchodníků a dělníků, tak zemědělci, řemeslníci aj. Z těchto profesních skupin byli nominováni členové do vedoucích orgánů ve „vertikální“ struktuře: do místních, krajských i „říšských“ vedoucích orgánů. Takto

¹⁴² „Deshalb ist auch die Einführung des Achtstudentages derzeit nicht in allen Betrieben durchführbar, so nicht im landwirtschaftlichen und kleingewerblichen. Die Partei erkennt in der Erhaltung und Förderung eines kräftigen Handels- und Gewerbestandes, einer schaffens-freudigen Industrie wertvolle Voraussetzungen wirtschaftlicher Blüte und fordert die Beseitigung überflüssiger Beschränkungen und aller unnötigen staatlichen Bevormundung.“ (3. Flugschrift der DNP: *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg, s. 21)

¹⁴³ „Die Enteignung des übermäßigen Großgrundbesitzes, die Verwendung des enteigneten Bodens zur Bildung selbständiger Wirtschaften ist unbedingt anzustreben. Die Beseitigung privatkapitalistischer Monopole durch gemeinwirtschaftliche Ordnung, zunächst auf dem Gebiete der Bodenschätze, sodann bei allen großen Betrieben, welche das Gemeinwohl unmittelbar berühren, ist durchzuführen, doch nur unter voller Wahrung des nationalen Besitzstandes“ (3. Flugschrift der DNP: *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg, s. 20).

¹⁴⁴ „Das völkische Geldwesen ist auszubauen, die Geldinstitute sind dem Volkswohl einzuordnen und deutsches Geld hat den deutschen Belangen zu dienen. Der Börsenkapitalismus ist auf das schärfste zu bekämpfen.“ (3. Flugschrift der DNP: *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg, s. 20-21).

¹⁴⁵ Viz KUBŮ, Eduard: *Die Kreditanstalt der Deutschen 1911-1945. Ein Beitrag zum Wirtschaftsnationalismus der Deutschen in den böhmischen Ländern und ihrem Verhältnis zu Deutschland*. In: *Zeitschrift für Unternehmensgeschichte*, č. 1/2000, roč. 45, s. 3-29.

strana umožnila každému stavu v poměru k počtu jeho členů paritní zastoupení a tudíž možnost hájení jeho ekonomických zájmů. V rámci projednávání organizačních zásad týkajících se členství ve straně bylo rozhodnuto, že dojde k formování členské základny na základě souběžného uplatnění dvou principů: jednak na základě všeobecného principu podle pohlaví (a dále dle možností dle věku – „Jungvolk“), jednak podle povolání. Cílem bylo pokrýt zájmy všech skupin obyvatelstva, resp. umožnit všem členům DNP prosazování požadavků v oblastech jejich působnosti a tak předejít formování zájmových politických stran, resp. učinit strany budované na základě stavovské příslušnosti (třístíci zamýšlený jednotný nacionální tábor pod dominantním vlivem DNP) přebytečnými.¹⁴⁶ Toto očekávání se ukázalo brzy být iluzorním.¹⁴⁷

Německá nacionální strana přijala v Liberci usnesení¹⁴⁸, že bude do budoucna vystupovat jako ochránce a zastávce zájmů diskriminovaných státních (veřejných) zaměstnanců na území ČSR.¹⁴⁹ V oblasti státní správy, státních podniků a soudů byli totiž dle DNP státní zaměstnanci německé národnosti v lepším případě utlačováni českým živlem, v

¹⁴⁶ „Die Parteiangehörigen werden einerseits allgemein, jedoch in der Regel nach Geschlechtern, wenn möglich, auch das Jungvolk gesondert, andererseits nach Berufsgruppen zusammengefaßt - Damit ist eine sehr wichtige Bestimmung festgelegt. Neben der allgemeinen Gliederung sollen auch die Berufsgruppen zusammengefasst werden. Wir begründen diesen Vorschlag mit der Notwendigkeit, den Angehörigen der einzelnen Berufe, welche in der Partei tätig sind, die Möglichkeit zu verschaffen, im Rahmen der politischen Partei zunächst auf bestimmte Parteianglegenheiten, wie Wahlen u. dgl. Einfluß zu nehmen, wie sich zur eingehenden Beratung beruflicher aber politischer Fragen zusammenzufinden. Dadurch hoffen wir, das Streben nach Bildung von politischen Parteien, sich aus Angehörigen bestimmter Berufe und Stände zusammensetzen, für die Tätigkeit unserer Partei nutzbar und gleichzeitig die Bildung solcher Standesparteien überflüssig zu machen, was im Hinblick auf die Zersplitterung, welche die Standesparteien bringen, äußerst wichtig ist.“ (viz Článek IV. Allgemeine und Berufsgliederung v části „Gliederungssätze der Deutschen Nationalpartei“. In: 6. Flugschrift: Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919. Komotau 1920, s. 40-41).

¹⁴⁷ Tyto snahy DNP stát se „Einheitspartei“ vyvolaly například již na začátku roku 1920 polemiku s vedoucí osobností strany DNSAP Rudolfem Jungem, jehož strana rovněž usilovala o vytvoření jakési jednotné německé národní pospolitosti (Volksgemeinschaft), nicméně v duchu nacionálního socialismu. Jung „odsuzoval bezplatný příjem a lichvářské židovské praktiky bankovních domů, majitelů realit“, což prý představuje hlavní překážku pro celkové sblížení obou stran. Jung ve svém článku v Deutsche Post (č.12 z 16.1.1920) kritizuje DNP, když jí vyčítá, že jí chybí narozdíl od křesťanských sociálů, sociálních demokratů a hlavně DNSAP vlastní světonázor, protože „chtěla sdružovat pod svými křídly věřící i ateisty, formální křesťany, liberály i socialisty, a tudíž nemůže vytvořit jednotný politický a hospodářský program. Konkurenční německá nacionální strana je slepenec, který se při nejbližším otřesu rozpadne.“ (ONDERKOVÁ, Jana: Deutsche Nationalpartei ve Slezsku. In: Slezský sborník, 2. část, č. 104. ročník 2006, s. 256)

¹⁴⁸ Stranické usnesení v sociální oblasti –změření na státní zaměstnance viz 6. Flugschrift: Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919. Komotau 1920, s. 143-147.

¹⁴⁹ „Die Partei wird sich für die Wiedereinstellung der enthobenen, beurlaubten und pensionierten deutschen öffentlichen Angestellten und Arbeiter, auch jener, welche von Deutschösterreich übernommen aber dort in den Ruhestand versetzt worden sind...einsetzen“ (6. Flugschrift: Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919. Komotau 1920, s. 147)

horším případě propouštění a nahrazování Čechy z důvodu nedostatečné znalosti českého jazyka československým státem.¹⁵⁰

Činnost resortu školství spravovaného českými politiky DNP vnímala jako cílenou snahu o odnárodnění německé národnostní skupiny na území ČSR a na libereckém sjezdu v rámci referátu Maxu Hornera¹⁵¹ bylo jednoznačně odsouhlaseno, resp. ustanoveno, že cílem DNP bude (rovněž) v této oblasti získání autonomie.¹⁵² Podstatné je mít na paměti, že jednou z důležitých cílových voličských skupin DNP bylo učitelstvo, které tvořilo i důležitou součást členské základny. V rámci organizační struktury DNP byla zřízena organizace „Freie Vereinigung deutschnationaler Lehrer“, jež se měla podílet na tvorbě školské politiky, což bylo plně v souladu s programem DNP.¹⁵³ Školská politika se do budoucna stala natrvalo předmětem kritiky ze strany DNP směrem k československé administrativě a politické elitě.¹⁵⁴

Zajímavostí je, že již na tomto sjezdu bylo navrženo ustanovení, že členem DNP se mohou stát pouze „pokrevní Němci“ („Deutschblütiger“) a dokonce zazněl i pozměňovací návrh, že se musí jednat o Němce árijské rasy („Arier“). Mělo tak dojít v souladu s antisemitskými programovými zásadami k jednoznačnému ustanovení, že DNP neumožní Židům členství ve straně.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Relativizaci těchto tvrdých slov na adresu československých státních orgánů lze nalézt u J. W. Brügela, jenž uvádí tuto nacionální argumentaci na pravou míru, když mimo jiné uvádí, že ke snižování stavů nadbytečných úřednických míst docházelo nezávisle na národnosti, nebo případně skutečně z důvodu nedostatečného osvojení českého jazyka, jenž byl např. při práci na poště či železnici jazykem služebním a tudíž jeho znalost byla předpokladem výkonu tohoto povolání nezávisle na tom, o jakou oblast se jednalo. V této souvislosti je zapotřebí uvážit ještě jeden ne nepodstatný argument, že z některých strategických míst byli úředníci německého původu odstraněni z důvodu nedostatečné loajality, protičeských názorů resp. podezření z iredentistické činnosti. (srv. BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918-1938*. 2006, s. 200-248).

¹⁵¹ Referát Maxe Hornera „über die Drosselung des deutschen Schulwesens in der tschechoslowakischen Republik“ viz 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920, s. 110-122.

¹⁵² V usnesení stojí jednoznačně mimo jiné: „Der Parteitag verlangt, daß das Schulwesen als Selbstverwaltungsangelegenheit jedes Volkes erklärt wird, sodaß dieses selbst über die Erhaltung der Schule zu entscheiden sei.“ (ustanovení libereckého sjezdu DNP v oblasti školské politiky viz „Entschliebung zur Schuldrosselungsfrage“, 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920, s. 117-118).

¹⁵³ „Das gesamte Schulwesen ist zu verstaatlichen. Die völkische Erziehung der Jugend ist erste und vornehmste Pflicht des deutschen Lehrers. Die Ausgestaltung des Schulwesens hat, frei vom Einflusse der Glaubensgenossenschaften, im Einklange mit den Forderungen der Berufsverbände zu erfolgen. Fortbildungspflichtschulen sind allgemein, insbesondere auch für die weibliche Jugend (Erziehung zur Hausfrau und Mutter) einzuführen.“ (DRABKE, Emil Karl: *Die Programme der deutschen politischen Parteien in Deutschösterreich und dem Tschechoslowakischen Staate*, 1919, s. 31).

¹⁵⁴ viz kapitola 3.2.2. *Politická aktivita DNP v Německém parlamentním svazu* (analýza parlamentního projevu SCHOLLICH, Ernst: *Die Knebelung des deutschen Schulwesens*. Rede des Abgeordneten Dr. Ernst Schollich (Deutsche Nationalpartei) anlässlich der Schuldebatte im Abgeordnetenhaus am 14. Juni 1922).

¹⁵⁵ „Der Vorschlag des Entwurfes geht dahin, daß nur Deutschblütige der Partei angehören können. Es wurde von anderer Seite vorgeschlagen, nur Deutsche (Arier) zu sagen.“ (6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920, s. 40).

Shrňme si tedy na tomto místě základní poznatky o typických rysech německonacionální politiky DNP, tak jak byly projednávány na konstitučním sjezdu v Liberci a dejme je do kontextu se stranickými stanovami, resp. tzv. Všeobecnými zásadami DNP „(Allgemeine Grundsätze“). Úvodem je odkazováno na ideál svobody národa v pojetí Fichteho, vycházející z předpokladu přirozenosti požadavku svobodné a ničím neomezené existence národa, od čehož se též odvíjí velkoněmecké pojetí německonacionální politiky formulované programovým výborem strany, podle něž „DNP nemá dělat politiku sudetoněmeckou, nýbrž všenněmeckou, tu, jež prospěje rozvoji celého lidství“.¹⁵⁶

Primárním cílem DNP byl boj o právo na sebeurčení. O klíčovém významu požadavku uplatnění práva na sebeurčení v německé nacionální politice svědčí fakt, že je ukotven v podobě prvního článku Všeobecných zásad DNP. Program Německé nacionální strany sestává z 18 článků, jež obsahují požadavky jak sociálně-politické, tak hospodářské a kulturní. Na tomto místě je třeba poznamenat, že program DNP vychází z programů stran, jejichž sloučením DNP vznikla – tedy z politického programu Deutschnationale Partei a Deutschsoziale Volkspartei.¹⁵⁷

Striktním odmítnutím uznání existence československého státu začíná Státoprávní prohlášení, jež jménem všech poslanců a senátorů německých stran zastoupených v Německém parlamentním svazu přednesl 1. června 1920 na zasedání Národního shromáždění Rudolf Lodgman von Auen: „*Wir werden niemals die Tschechen als Herren anerkennen, niemals uns als Knechte in diesem Staate fügen...wir verkünden demnach feierlich, daß wir niemals aufhören werden, die Selbstbestimmung unseres Volkes zu fordern, daß wir dies als den obersten Grundsatz aller unserer Maßnahmen und unseres Verhältnisses zu diesem Staate, den gegenwärtigen Zustand aber als unser unwürdig und mit den Grundsätzen moderner Entwicklung unvereinbar betrachten.*“¹⁵⁸ Lodgman von Auen zároveň

¹⁵⁶ „...nicht sudetendeutsche, sondern gesamtdeutsche Politik zu machen haben, darüber hinaus aber eine solche, die der Entwicklung der ganzen Menschheit zugute kommt...“ (DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Allgemeine Grundsätze der deutschen nationalen Politik*. 1926, s. 4).

¹⁵⁷ Srv. „Die Aufstellung von Einzelforderungen ist in den allgemeinen Grundsätzen der deutschen (sic!) Nationalpartei vom 24. April 1919 und in den Leitsätzen der früheren deutschsozialen Volkspartei erschöpfend enthalten. Als Grundlage der Parteitätigkeit sind daher die genannten zwei Entschließungen und die beiden Flugschriften [pozn. aut. : jedná se o v úvodu této kapitoly zmiňovaný přepis libereckého projevu Lodgmana *Die nationalpolitischen und staatsrechtlichen Forderungen der Deutschen Nationalpartei a* projev M. Karnera *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*] angegegen worden“ (6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920, s. 39).

¹⁵⁸ LOGMAN von Auen: *Staatsrechtliche Erklärung des DPV z 1.6. 1920*.

konstatoval, že německá nacionální politika je nucena prosazovat své zájmy na půdorysu saintgermainské smlouvy, jež tvoří právní rámec.¹⁵⁹

Ve druhém článku Všeobecných zásad uznává DNP republikánskou státní formu, na bázi demokratické, nicméně odmítající jednostrannou třídní politiku: „*auf demokratischer Grundlage [...] bei Ablehnung jeder einseitigen Klassenpolitik*“. DNP byla koncipována jako nacionální strana s všenárodní ambicí a měla sjednocovat početná německonacionální uskupení bývalé monarchie¹⁶⁰. Z projevu ekonomického experta DNP, dr. Martina Karnera, na říšském sjezdu strany DNP v Liberci je patrné, že centrálním požadavkem DNP bylo podřízení zájmů jednotlivých stavů (resp. profesních skupin) všenárodní německé myšlenky a sjednocení německého národa v rámci Československa do jednotné fronty.¹⁶¹

Politický program DNP přesto v několika člancích artikuloval něco, o co mělo německé obyvatelstvo s přibývajícím roky v rámci centralistického Československa stále větší zájem – samosprávu: „*Der Wille des Volkes soll in Staat und Selbstverwaltungskörpern durch das allgemeine, gleiche, direkte und geheime Wahlrecht aller Staatsbürger zum Ausdruck kommen*“, bylo řečeno v druhém článku Všeobecných zásad DNP. V šestém článku byl požadavek vytvoření samosprávy zopakován. Ve článku 14 se v souvislosti se samosprávou žádá, aby se podniky jako např. železnice, doly, léčivé prameny, lesy či vodní díla a obzvláště banky a pojišťovny převedly do správy státu, okresů, obcí, resp. za tím účelem vytvořené a organizované samosprávy.

Požadavky obsažené v programových dokumentech DNP, se vztahují výlučně na německý národ, ne na československý stát. V sedmém článku tak DNP požadovala pro německý národ neomezená občanská práva: „*frei sei die Wissenschaft und ihre Lehre, frei die Meinungsäußerung, frei die Presse, frei die Betätigung des Volkes in Vereinen und Versammlungen*“ (pozn. aut.: zvýrazněno podtržením autorem). Podotkněme na tomto místě, že všechna práva žádaná v sedmém článku Všeobecných zásad byla československým státem

¹⁵⁹ „Unsere ganze Politik, die wir im tschechischen [sic!] zu machen haben werden, beruht auf dem Friedensvertrage von St. Germain, er bildet rechtlich unsere Grundlage, ob er uns gefällt oder nicht“ (tamtéž)

¹⁶⁰ „als nationale Einheitspartei konzipiert, [und] stellte ... ein Sammelbecken für zahlreiche deutschnationale Gruppierungen der ehemaligen Monarchie dar.“ (LINZ, Norbert: *Der Aufbau der deutschen politischen Presse*, s. 292).

¹⁶¹ „Die Partei ist entschlossen, die berechtigten Interessen jeden Standes, soweit sie mit dem Gesamtwohl des deutschen Volkes vereinbarlich sind, zu fördern, öffnet dabei jedem Deutschen, der auf Grund dieses Wirtschaftsprogrammes für eine gesunde Entwicklung eintritt, ihre Reihen und gewährt jedem Stande den entsprechenden Einfluss in der Partei. Die schwerste Not des deutschen Volkes erfordert gebieterisch die wirtschaftliche und politische Einheitsfront ... Die Partei begrüßt die Entstehung und den Ausbau unpolitischer, gewerkschaftlicher und Berufsorganisationen, verwirft aber entschieden die Bildung politischer Standesparteien, da diese nur zur Überordnung von Standesinteressen über Volksinteressen zur Verschärfung des Klassenkampfes und zur Zerreißen der so wichtigen Einigkeit unseres schwer bedrückten Volkstums führen.“ (3. Flugschrift der DNP: *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei. Rede und Entschließung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg von Prof. Martin Karner*, s. 23).

garantována. Nebo v článku osmnáctém se píše: „*Wir erstreben die Wohlfahrt aller Kreise unseres Volkes*“ (pozn. aut.: zvýrazněno podtržením autorem).

V osmém článku byla opět požadována samospráva – tentokrát zachování volné samosprávy věřitelských společností, v devátém poté národnostní výchova mládeže jakožto nejvýznamější úkol německého učitele¹⁶², v článku desátém bylo požadováno zřízení národní armády podle švýcarského vzoru¹⁶³.

Již v roce 1919 lze z Všeobecných zásad DNP vyčíst jasný antisemitismus: „*Die Juden sind als eigenes Volk anzugehen (...) daraus ergibt sich folgerichtig unsere Stellung zum jüdischen Volke (...) Die deutsche nationale Politik sieht eine besondere Gefährdung in dem Eindringen der jüdischen Rasse in den deutschen Volkskörper und ist bestrebt (...) den überwuchernden jüdischen Einflüssen entgegenzuwirken.*“¹⁶⁴ Na libereckém sjezdu zaznělo v projevu Harde-Rosenberga, že DNP odmítá nahlížet na Židy jako na příslušníky německého národa a budou-li Židé „německou věc“ ohrožovat, či jí škodit, bude židovstvo zákonnými formami poraženo. O antisemitském nastavení strany nemůže být pochyb.¹⁶⁵

Velmi tvrdě se strana DNP stavěla i ke kapitalismu a komunismu, přičemž nešetřila agresivní rétorikou. Cílem německé nacionální politiky mělo být poražení jak kapitalismu, tak komunistické ideologie: „*Bekämpfung der Auswüchse des Kapitalismus und der wirtschaftlichen und sittenzerrütenden kommunistischen Ideen des Ostens*“.¹⁶⁶

Robert A. Kann vysvětluje motivy velkoněmecké, pangermánské koncepce nacionální negativistické politiky Lodgmana von Auen optikou dějin mentalit a tvrdí, že příčiny tvrdého střetu koncepcí Čechů a Němců v letech 1918/1919 lze spatřovat v předválečném období, kde Češi v pozici národa „nevládnoucího“ vykazovali velmi omezenou míru loajality vůči monarchii a Němci naopak disponovali netolerantní národovecky orientovanou mentalitou národa „vládnoucího“. Tato myšlenka koresponduje do značné míry s úvahami Evy Broklové,

¹⁶² „*die völkische Erziehung der Jugend [als] erste und vornehmste Pflicht des deutschen Lehrers*“

¹⁶³ „*die Errichtung eines Volksheeres nach Schweizer Muster*“

¹⁶⁴ DEUTSCHE NATIONALPARTEI (Hrsg.): *Allgemeine Grundsätze der deutschen nationalen Politik*, Brüx 1926, s. 16.

¹⁶⁵ 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. 1920, s. 131.

¹⁶⁶ srv. DRABKE, Emil: *Die Programme der deutschen politischen Parteien in Deutschösterreich und dem Tschechoslowakischen Staate*, Böhmisch-Leipa 1919, s. 29-33;

DEUTSCHE NATIONALPARTEI (Hrsg.): *Allgemeine Grundsätze der deutschen nationalen Politik*, Brüx 1926;

DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Alles für das Volk durch das Volk! Leitsätze der Deutschen Nationalpartei*. Kurzer Abriß der wichtigsten Bestimmungen, in: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser für das Jahr 1924*, 1. Jahrgang, s. 95-97.

kteřá se zabývá politickou kulturou německých aktivistických stran.¹⁶⁷ Broklová dodává: „Proti pěstování národních zájmů jako zájmů kolektivu v antidemokratickém pojetí stojí totiž zájmy občanů v demokratické společnosti. V antidemokratickém myšlení individuum odevzdávalo svoji svobodu národnímu kolektivu. Němci, pro něž do konce války neexistovalo nic než německé právo, vše ostatní pocíťovali jako bezpráví.“¹⁶⁸ Přesto nebyla integrace německonacionálního tábora pro DNP tak samozřejmým úkolem, jak by se mohlo ze slov Broklové zdát.

Vzletné, obecné až neurčité požadavky obsažené v politickém programu DNP nemohly být určeny nějakému konkrétnímu publiku, spíše se DNP snažila aktivizovat Němce a jejich zájem o politiku obecně, téměř jako by omluvně říkala, že stranická politika je nyní nutností, když už tato alternativa existuje vedle hospodářského a kulturního vyžití. Přitom by bývalo stačilo vyzvat rozvětvenou síť německých ochranných spolků se silnými členskými základnami na území ČSR, aby se politizovaly.¹⁶⁹

Politické požadavky a programové zásady DNP vykazovaly jasné pangermánské tendence, na území poválečné střední Evropy se však nejednalo o ojedinělý případ, vždyť na konci druhého desetiletí 20. století dochází mimo jiné k prudkému rozvoji Německé nacionálně socialistické strany dělnické (DNSAP) v ČSR, tedy strany, jež bude významným partnerem vzrůstajícího se říšskoněmeckého nacionálně socialistického hnutí.

Právě odstředivé tendence DNP a často agresivní, nekompromisní, pangermánská rétorika ovlivňovaly ve dvacátých letech negativně vztah české politiky k německé otázce. Eva Broklová vysvětluje pohled Němců na otázku sjednocení jejich národa: „Individuum je skutečně volné teprve ve sjednoceném lidu. Sudetoněmečtí politikové odmítali zrovnoprávnění občanů, individuí, a požadovali zrovnoprávnění národů. Roztržením národa do stran a tříd je národ utiskován více než dříve. Proto je kladen důraz na sjednocující Volkspartei (...) K nejvýznamějším pojmům antidemokratického myšlení, na němž byla založena antidemokratická politická kultura, patří národ (...)“¹⁷⁰ Dokladem pravdivosti úvahy Evy Broklové je v podstatě většina parlamentních i mimoparlamentních projevů německonacionálních stranických představitelů, otištěných v dobovém tisku, či stranických

¹⁶⁷ „[es] war der Geist der taktisch bedingten und damit sozusagen konjunkturmäßig beschränkten Loyalität gegenüber der Monarchie auf der tschechischen Seite und – vor dem Weltkrieg stärker fühlbar – jener der intoleranten nationalen Herrschaftsmentalität auf der deutschen...“ (KANN, Robert A.: *Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie*. 1964, s. 200).

¹⁶⁸ BROKLOVÁ, Eva: *Sonda do politické kultury československé společnosti*. 1998, s. 124.

¹⁶⁹ Srv. JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.) 1977, s. 58.

¹⁷⁰ BROKLOVÁ, Eva: *Sonda do politické kultury československé společnosti*. 1998, s. 124.

brožurách.¹⁷¹ V podkapitole věnované říšskému sjezdu DNP v Karlových Varech (2.2.4.2) se autor zabývá pangermánskými tendencemi DNP podrobněji.

2.2 Organizační struktura DNP

Tato kapitola si klade za cíl nejprve obecně charakterizovat členskou základnu a cílovou voličskou skupinu strany, aby v tomto kontextu byla následně prezentována organizační struktura DNP. Autor vycházel především z analýzy zápisu (informační brožury) z prvního říšského sjezdu DNP v Liberci 8. prosince 1919, jenž vyšel pod názvem „*Gliederungssätze der Deutschen Nationalpartei*“¹⁷² a několika vydání stranického periodika „*Deutschnationaler Taschenzeitweiser*“¹⁷³.

Je otázkou, do jaké míry lze hovořit v souvislosti s negativistickou německou nacionální politikou praktikovanou DNP o dispozici ke státotvornosti. DNP představovala sice nekonstruktivní negativistickou opoziční stranu, jež ani nezastírala odpor ke státu, v jehož rámci a proti němuž naopak působila, na druhou stranu je na místě úvaha, jestli by tato strana v jiném ústavoprávním uspořádání měla dispozice k tomu stát se stranou státotvornou, resp. představovala-li DNP stranu schopnou spravovat stát. Předtím, než dojde k analýze základních organizačních principů, bude nejprve pojednáno obecně o tom, které voličské skupiny se cítily být programem DNP osloveny.

¹⁷¹ Např. 3. listopadu 1923 pronesl v jednom ze svých četných projevů v poslanecké sněmovně Lodgman von Auen následující slova: „ (...) *wir werden nicht erlahmen immer und immer wieder zu verkünden, daß wir uns als einen Teil des Gesamtdeuschiums Europas fühlen, mit dem wir nach Geschichte, Abstammung, Geistigkeit unternbar zusammenhängen und dies in guten und bösen Tagen und trotz unserer Abtrennung durch staatliche Grenzen*“ (LODGMAN von Auen, Rudolf: *Die Deutsche Nationalpartei und der tschechoslowakische Staat*. In: DEUTSCHE NATIONALPARTEI: „*Auszüge aus den Reden deutschnationaler Parlamentarier nach den amtlichen stenographischen Protokollen*“. Hamburg 1925);

že byl Lodgman von Auen zastáncem pangermánské myšlenky nebylo tajemstvím ani po konci druhé světové války a v oficiálních textech vydaných po jeho smrti, je Lodgmanův pangermanismus typický pro německonacionální kruhy prezentován jako pozitivní jednotící úsilí v evropském prostoru, Lodgman je v tomto textu svým bývalým úzkým spolupracovníkem označován jako „*Vorkämpfer eines Vereinten Europa*“: „*Rudolf Lodgman hatte sich bis 1918 für die Erhaltung Österreich-Ungarns in Form eines föderierten mitteleuropäischen Staatsgebildes eingesetzt, das für ihn eine Keimzelle eines vereinten Europas hätte bilden sollen. Nach der Zerschlagung Österreich-Ungarns war er ein konsequenter Verfechter des Zusammenschlusses aller Deutschen in einem Großdeutschland gewesen, das er aber entgegen den nationalsozialistischen Imperialisten einer europäischen Völker- und Staatengemeinschaft eingegliedert sehen wollte.*“ (SIMON, Albert Karl: *Ein sudetendeutscher Staatsmann*. 1964, s. 579).

¹⁷² 1. Flugschrift DNP: *Gliederungssätze der Deutschen Nationalpartei*. Beschlossen am 1. Reichsparteitag in Reichenberg am 8. Dezember 1919. Komotau 1920; srv. „*Gliederungssätze der Deutschen Nationalpartei*“. In: 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920, s. 38-56.

¹⁷³ KALLINA, Othmar: *Der Aufbau der Deutschen Nationalpartei*. In: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser* 1925, s. 100-120; TURNWALD, Emil: *Der Aufbau der Deutschen Nationalpartei*. In: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser*, Hg. Von Dr. Ernst Schollich, 1. Jahrgang. Neutitschein, s. 81-100.

2.2.1 Obecná charakteristika DNP

Hlavní voličskou základnu DNP představovala střední měšťanská vrstva, cílem DNP však bylo stát se stranou, která bude zastupovat zájmy všech českých Němců. Civilní zaměstnání poslanců a senátorů zvolených za DNP do Národního shromáždění korespondovalo s voličstvem této strany. Jednalo se o středostavovskou stranu se silnou pozicí ve městech. Upřednostňovali ji státní zaměstnanci, akademici, živnostníci a průmyslníci, její ambicí bylo oslovit však i dělnictvo. DNP měla též silnou pozici mezi sedláky na severní Moravě a ve Slezsku, kde v prvních poválečných letech DNP dokázala oslovit nové elity sedláků. Strana mohla uspokojit tamější agrární zájmy i díky skutečnosti, že se v této oblasti neetablovala agrární strana.¹⁷⁴

Shrňme si, že s výjimkou Slezska, kde mezi příznivce DNP patřila i část venkovského obyvatelstva, byla tedy DNP převážně měšťanskou stranou. Nejsilnější vliv měla tato strana na severu a severozápadě Čech. DNP se profilovala od samého počátku své existence jako strana starostů a městských zastupitelů, neboť především na komunální úrovni byla velmi aktivní.

Z výpovědí sekretáře strany DNP, Emila Turnwalda vyplývá, že strana měla mimořádně velký podíl členů a spolupracovníků v nejrůznějších spolcích, nacionálních sdruženích a různých apolitických tělesech.¹⁷⁵ V podkapitole pojednávající o organizační struktuře se autor zabývá blíže problematikou německonacionálních ochranných spolků.

Nelze opomenout skutečnost, jež již byla v jiné části předkládané práce zmíněna, že DNP měla všennárodní ambice a i díky náročnému organizačnímu konceptu se snažila oslovit širokou veřejnost. Věra Olivová komentuje tendence německonacionálního negativistického proudu soustředit v podmínkách pluralitní parlamentní demokracie ČSR všechny vrstvy německého národa do jednotné strany takto: *„Nacionální proud se snažil překlenout diferencovanou strukturu společnosti vytvořením nacionálně uzavřených celků. Více či méně vypjatý nacionalismus jednotlivých národních skupin ztěžoval, popřípadě zcela znemožňoval navázání užších kontaktů mezi nimi. Politicky byl tento proud v opozici k systému pluralitní*

¹⁷⁴ Podrobněji k této problematice viz LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. In: Bosl, Karl (Hrsg.): *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. 1978; ONDERKOVÁ, Jana: *Deutsche Nationalpartei ve Slezsku*. In: Slezský sborník, 2 části, 103/104. ročník 2006, s. 189-203; s. 251-276.

¹⁷⁵ TURNWALD, Emil: *Der Aufbau der Deutschen Nationalpartei*. In: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser* 1924, s. 81.

demokracie a preferoval centralizované státní formy. Jejich konkrétní podoba se měnila v souvislosti s jejich vývojem v evropském měřítku¹⁷⁶

Rudolf Jaworski sestavil na základě prostudování mnoha biografí německonacionálních politiků typologickou osobnostní charakteristiku sudetoněmeckého národoveckého bojovníka („*sudetendeutscher Volkstumskämpfer*“), již můžeme pro potřeby předkládané práce považovat za příklad sociologického prototypu popisujícího člena DNP ze středostavovských poměrů, převážně absolventa vysokoškolského studia humanitního zaměření, jenž byl v důsledku poválečných národně-politických změn na území českých zemí nejvíce postižen, protože vedoucí místa začala být obsazována obyvatelstvem české národnosti a tak hledal (a našel) s pocitem nevyhnutelného sociálního propadu přirozeného spojence v příslušnících vlastního národa v Sudetech a mimo ně¹⁷⁷:

„*Narodil se mezi lety 1870 a 1890 a byl většinou českoněmeckého původu. Pocházel ze skromných poměrů, vyrostl na vesnici a jako představitel první generace akademiků zahájil studium v Praze a/nebo na německých a/nebo na rakouských univerzitách. Po čas svého studia se zabýval nejrůznějšími studijními směry, studium ale ukončil zpravidla doktorátem práv nebo filosofie. S Německem jej pojily studijní pobyty, buršenshafty nebo korporace, cestování, světonázorová hnutí (Wandervogel), či dokonce příbuzenské vztahy. Již před první světovou válkou zastával v svém městě vůdčí posty v národním spolkovém životě, kde vykonával své povolání na pozici gymnaziálního učitele, novináře či advokáta. Po vypuknutí války se hlásil jako dobrovolník do armády a svou činnost ukončil většinou jako důstojník s vyznamenáním. Po roce 1918 nebyl vždy činný ve své předválečné profesi, vstoupil do Německé nacionální strany a angažoval se od té chvíle v podstatě na profesionální úrovni v mimoparlamentním sudetoněmeckém národoveckém boji.*“¹⁷⁸

¹⁷⁶ OLIVOVÁ, Věra: *Československá demokracie 1918 – 1938*. In: Český časopis historický, s. 307.

¹⁷⁷ „...*Volksgenossen in den Sudetenländern und außerhalb...*“

¹⁷⁸ „*Er wurde etwa zwischen 1870 und 1890 geboren und war meist deutschböhmischer Herkunft. Er kam aus eher kleinen Verhältnissen, wuchs in der Provinz auf und begann dann als erste Akademikergeneration mit dem Studium in Prag und/oder an deutschen und/oder an österreichischen Universitäten. Er beschäftigte sich während seiner Studienzeit mit den verschiedensten Fachrichtungen, schloß dann aber in der Regel mit dem Dr. jur. oder Dr. phil. ab. Mit Deutschland war er durch Studienaufenthalte, Burschenschaften oder Korporationen. Reisen, weltanschauliche Erneuerungsbewegungen (Wandervogel), wenn nicht gar durch verwandtschaftliche Beziehungen verbunden. Schon vor dem Ersten Weltkrieg bekleidete er mehrere Führungsämter im nationalen Vereinswesen seiner Stadt, wo er als Gymnasiallehrer, Journalist oder Rechtsanwalt seinen Beruf ausübte. Zu Kriegsbeginn meldete er sich als Freiwilliger und wurde meist als Offizier mit Auszeichnungen entlassen. Nach 1918 war er nicht unbedingt wieder in seinem früheren Beruf tätig, schloß sich der Deutschnationalen Partei an und engagierte sich von da an beinahe professionell im außerparlamentarischen sudetendeutschen Volkstumskampf.*“ (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.), 1977, s. 46).

2.2.2 Organizační struktura

DNP disponovala rozvětvenou vertikální strukturou, organizačními stupni od místní přes okresní a krajskou až po zemskou úroveň. Paralelně k tomu existovalo obdobně rozvětvené horizontální stavovské členění včetně rady zaměstnanců a zaměstnavatelů v pozici vrcholných grémií. V jednotlivých městech se tak strana dělila dle povolání – živnostníci, obchod, průmysl, zemědělství, lesnictví, ženy v domácnosti, svobodná povolání, majitelé nemovitostí, státní zaměstnanci, zaměstnanci v soukromé sféře, zaměstnanci armády atp. Členové všech místních úrovní DNP tvořili pak společně říšskou úroveň. DNP se ještě interně členila i dle pozice ve správním aparátu strany – na říšských sjezdech strany rozhodlo vedení o obsazení jednotlivých poradních komisí („*Beiräte*“), jejichž úkolem bylo zpracování relevantní agendy a v konečném důsledku to byly právě tyto komise, které představovaly významný faktor ovlivňující vnitřní stabilitu a efektivitu práce strany. Jednalo se o tyto poradní komise: programový výbor („*Programausschuss*“), kontrolní finanční výbor („*Geldwesenabteilung*“), Výbor pro říšské volby („*Reichswahlausschuss*“), Svaz německých nacionálních žen („*Deutschnationaler Frauenbund*“), Svaz německé nacionální mládeže („*Deutschnationales Jungvolk*“), Německonacionální hospodářská rada („*Deutschnationaler Wirtschaftsrat*“), Německonacionální rada zaměstnavatelů („*Deutschnationaler Arbeitnehmerrat*“), Svobodné sdružení německých nacionálních učitelů („*Freie Vereinigung deutschnationaler Lehrer*“), Německonacionální tisková komise („*Deutschnationaler Pressebeirat*“), Spisový výbor („*Flugschriftenausschuss*“), Německonacionální průmyslová rada („*Deutschnationaler Industriebeirat*“), Německonacionální zemědělská rada („*Deutschnationaler Landwirtschaftsbeirat*“), Sdružení pomocnic v domácnosti („*Hausgehilfinnen-Vereinigung*“), Sdružení německonacionálních zástupců obcí („*Deutschnationale Gemeindevertretervereinigung*“) nebo Říšská komise pro kulturní politiku („*Reichsbeirat für Kulturpolitik*“).¹⁷⁹ Tyto komise měly funkci poradních sborů a ve formě podvýborů se zabývaly specifickými oblastmi společenského života. I tyto komise se dělily na několik úrovní: říšské, krajské a okresní.

Na říšském sjezdu byla volena rovněž dozorčí rada, jejímž úkolem bylo kontrolovat hospodaření strany na všech úrovních. Dále byly projednány stranické stanovy týkající se smírčího soudu a ustavení kanceláří stranických organizací. Projednávána byla rovněž problematika získávání finančních prostředků pro provoz strany.

¹⁷⁹ Srv. 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg*, s. 24-34; srv. též 1. Flugschrift DNP: *Gliederungssätze der Deutschen Nationalpartei*. Beschlossen am 1. Reichsparteitag in Reichenberg am 8. Dezember 1919. Komotau 1920.

Při analýze stranické hierarchie DNP nelze opomenout funkci stranického předsedy, již lze v předkládané práci posoudit jako jeden z faktorů ovlivňujících stabilitu strany, resp. indikátor svědčící o její nestabilitě. V případě DNP se vystříдалo v jejím vedení během deseti let její existence hned pět předsedů, což ve srovnání s ostatními německými politickými stranami nesvědčí o obzvláštní stabilitě.¹⁸⁰ Rozhodnutí stranického vedení byla činěna až po poradě s parlamentním klubem strany. Parlamentní klub se sídlem v Chomutově zastával jakožto stranické grémium vedle vedení strany velmi důležitou pozici. Vedení na říšské úrovni („*Reichsparteileitung*“) koordinovalo a vedlo fungování celé strany (v jejímž čele byl stranický předseda). V gesci říšského vedení mělo být vytváření poradních sborů a podvýborů strany pro konzultaci s okresními úrovněmi.¹⁸¹ Říšské stranické vedení sestávalo vždy z dvou zástupců za každý stranický obvod („*Parteikreis*“ – tzn. „*Trautenau, Reichenberg, Gablonz, Leipa, Komotau, Karlsbad, Eger, Marienbad, Gratzen, Krummau, Prag, Weinberge, Jägerndorf, Troppau, Znaim, Nikolsburg, Brünn, Pressburg*“), dále ze zástupců předsednictva strany („*Reichsparteivorstand*“), vedoucích jednotlivých stavů v rámci DNP („*die Leiter der Reichsstellen der Berufsgruppen*“ - viz výše), vedoucích jednotlivých stranických komisí (*Leiter der Reichsbeiräte*), dále z poslanců a senátorů, stranických funkcionářů jako např. hlavního vedoucího, sekretáře poslaneckého klubu, vedoucích jednotlivých krajských stranických sdružení (v „*Leipa, Komotau, Gratzen, Jägerndorf, Brünn, Pressburg*“), vedoucích jednotlivých okresních stranických sdružení (v „*Gablonz, Tetschen, Aussig, Teplitz, Görkau, Kaaden, Saaz, Krummau, Winterberg, Freudenthal, M. Neustadt, Neutitschein, Troppau, Freiwaldgau*“) a v neposlední řadě postu vedoucího stranických písemností („*Parteischriftenleiter*“).¹⁸²

Výkonný výbor měl být obeslán krajskými vedeními strany – za každé krajské vedení jedna zástupkyně a jeden zástupce, identicky měla být sestavena dozotří rada. Kandidáti do dozorčí rady museli být doporučeni jednotlivými krajskými stranickými vedeními, jejichž členy nesměli být.¹⁸³ V roce 1924 existovalo celkem 13 vedení krajských stranických

¹⁸⁰ V období od roku 1919 do roku 1921 vedl stranu Ernst Storch (1865-1938) z Chomutova, nicméně relativně brzy byl vystřídán Gustavem Doberauerem, jenž stranu vedl následující tři roky. V roce 1924 se do vedení strany postavil Rudolf Lodgman von Auen, bývalý zemský hejtman Deutschböhmen, dosavadní předseda poslaneckého klubu DNP a asi nejvýraznější osobnost DNP, ale po pro DNP neúspěšných parlamentních volbách v roce 1925 z vedení strany odstoupil a byl nahrazen Heinrichem Brunarem (1876-1933), jenž byl v roce 1930 vystřídán starostou Ústí nad Labem, Karlem Schöppe (1880-1939).

¹⁸¹ 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920, s. 149.

¹⁸² TURNWALD, Emil: *Der Aufbau der Deutschen Nationalpartei*, in: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser 1924*, s. 84-85.

¹⁸³ 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. 1920, s. 62.

sdružení pro „*Trautenau, Reichenberg, Leipa, Aussig, Komotau, Karlsbad, Eger, Böhmerwald, Mittelböhmen, Jägerndorf* [zahrnoval volební obvod *Mährisch-Ostrau a Olmütz*], *Südmähren, Brünn a die Slowakei*“.

Běžnou politickou agendu a úkoly správního rázu měla zajišťovat místní stranická sdružení. Politické členění dle stavovského původu, resp. typu povolání („*politische Berufsgliederung*“) vycházelo z členění dle povolání na místní úrovni („*örtliche Berufsgruppen*“). Ke členění dle povolání docházelo uvnitř místních stranických sdružení („*Parteiortsgruppen*“) a cílem bylo vyvíjet poradenskou činnost pro stranické vedení a parlamentní klub ve specifických sociálně-politických a hospodářských otázkách často souvisejících s nezaměstnaností a výkonem konkrétních povolání.¹⁸⁴ V organizační struktuře strany došlo k změnám poté, co vstoupil v platnost jakožto součást ústavy ČSR z 29.2.1920 nový volební zákon.¹⁸⁵

2.2.2.1 Německonacionální ochranné spolky

Ochranné spolky tvořily spojovací článek mezi lidem a stranou a vzhledem k širokým členským základnám byly výhodnými partnery Německé nacionální strany, neboť dokázaly lid mobilizovat. Navíc bylo možné využít dobře vybudovanou „infrastrukturu“ spolkového (sice nepolitického, ale úřady přesto kontrolovaného) života jako platformu, na níž se Němci mohli do budoucna ideologicky definovat a kde mohli kontinuálně – v rámci Československa – rozvíjet svou aktivitu.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Srv. UHL, Carl: *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP (1.-5. Session)*, s. 13-14; srv. KALLINA, Othmar: *Der Aufbau der Deutschen Nationalpartei*. In: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser 1925*, s. 106.

¹⁸⁵ S ohledem na blížící se volby do Poslanecké sněmovny a Senátu NS ČSR musela být politická kampaň koordinována. V prvních měsících si města jako např. *Aussig, Eger, Karlsbad, Tetschen, Gablonz, Jägerndorf* či *Mährisch-Schönberg* zřizovala vlastní krajské „pobočky“, jež ovšem zahrnovaly soudní okresy jiných volebních obvodů (později označovaných jako „župy/*Gauen*“). A tak došlo např. k tomu, že *Jägerndorf* byl zvolen jako sídlo župy (resp. senátního volebního obvodu) severní Morava-Slezsko/*Nordmähren-Schlesien* a např. Praha se připojila k Chomutovu. Ve vzpomínkách Otto Hermanna lze nalézt velmi podrobný popis struktury DNP a jejího členění na župy.

Pro potřeby předkládané práce autor načrtl pouze základní rámec organizační struktury. Detaily viz HERMANN, Otto: *Die DNP. Aufzeichnungen aus dem Gedächtnis für die Jahre 1919-34*, s. 5-6 a dále

¹⁸⁶ „*Genossenschaften, Berufsvertretungen, Volksbildungsvereine, Schutzbünde u. a .m. erfaßten in einem dichten Organisationsnetz den Großteil der sudetendeutschen Bevölkerung und boten ihr die Gelegenheit, sich in differenziertester Weise kollektiv zu engagieren. Doppel- und Mehrfachmitgliedschaften waren keine Seltenheit. So verfestigten sich vorpolitische Subsysteme, die von den politischen Parteien wichtige Energien und Loyalitäten abzogen, um sie im Vereinsleben leerlaufen zu lassen. Ihre Überzahl und diffusen Zielsetzungen machten Parallelfunktionen zur Arbeit der politischen Organisationen unvermeidbar und liefen auf eine 'institutionelle Verdoppelung' der bürgerlichen Parteien hinaus. Dieser Organisationsumpf verwässerte den Bedeutungsgehalt der Parteien.*“ (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.). 1977, s. 57); dále k problematice ochranných spolků viz JAWORSKI, Rudolf. *Op. cit.*, s. 58-62.

Voličstvo DNP ze severních a severozápadních Čech se velmi intenzivně zapojovalo do spolkové činnosti. Především se jednalo o národní spolky sudetských Němců na ochranu němectví, zpravidla všenněmecky orientované („gesamtdeutsch“): „Svaz Němců v Čechách“ („*Bund der Deutschen in Böhmen*“), „Svaz Němců na Moravě“ („*Bund der Deutschen Mährens*“), „Svaz Němců ve východních Čechách“ („*Bund der Deutschen Ostböhmens*“), „Německý kulturní svaz“ („*Deutscher Kulturverband*“)¹⁸⁷ či „Německý tělovýchovný spolek“ („*Deutscher Turnverein*“)¹⁸⁸. Na ekonomiku německého obyvatelstva v ČSR měli německí nacionálové vliv skrze „Německý svaz průmyslu“ („*De Deutsche Hauptverband der Industrie in der Tschechoslowakei*“) a již zmiňovaný „Německý úvěrový ústav“ („*Kreditanstalt der Deutschen in Prag*“)¹⁸⁹, dále rovněž skrze „*Deutsche Bank für Industrie, Handel, Gewerbe und Landwirtschaft in Mähr.-Schönberg*“, „*Deutsche Agrar- und Industriebank in Prag*“, „*Zentralbank deutscher Sparkassen in Prag*“, „*Deutsche Volksbank und Spagenossenschaft für Böhmen in Leitmeritz*“, „*Tetschner Volksbank in Tetschen a.d. Elbe*“ či různé „*Raiffeisenkassen*“, „*Sparkassen*“ či „*gewerbliche Kredit- und Spar- und Vorschusskassen*“. Cílem těchto bankovních institucí bylo získání autonomie německého národa v hospodářské oblasti. Dále DNP podporovala činnost v oblasti práce s německou mládeží (resp. německé mládeže) a byla napojena na tato mládežnická, studentská sdružení a buršenshafty: „*Jugendfürsorge*“, „*Die deutsche Jugend*“, „*Die deutsche Studentenschaft*“, pražské a brněnské buršenshafty jako např. *Albia*, *Arminia*, *Carolina*, *Constantia*, *Ghibellinia*, *Teutonia*, *Thessalia*, či dále na tzv. „*Korps*“- *Austria*, *Suevia*, či konzervativní spolky jako např. „*Universitäts-Sängerschaft Barden*“, či obranné spolky „*Egerländer Landtag*“ – „*Landsmannschaft der Egerländer Studenten in Prag*“, či „*Deutscher Hochschulerverband in Prag*“, či pražský spolek studentů „*Saxonia*“. V Brně existovaly pobočky většiny výše zmíněných německých studentských spolků a organizací. Dále existovaly i organizace sdružující akademiky, jako např. „*Deutscher Akademikerverband*“, „*Verband*

¹⁸⁷ Jaworski uvádí, že v po roce 1918 došlo k prudkému a nebývalému rozvoji těchto ochranných spolků. Tak se například v průběhu dvacátých let blížil počet členů Německého kulturního svazu (sudetoněmecká část bývalého starorakouského Schulvereinu) půl milionu! (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.), 1977, s. 58).

¹⁸⁸ Turnerské hnutí vzniklo v druhé polovině 19. stol. a vycházelo z idejí schöneriánství založeného na zásadách rasismu, šovinismu, antisemitismu, charakteristické protiklerikálním a antisocialistickým zaměřením, všenněmeckým akcentem a v neposlední řadě zřetelně protihabsburskou orientací (podrobněji viz LUTH, Andreas: *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Vom völkischen Vereinsbetrieb zur volkspolitischen Bewegung*. 1988).

¹⁸⁹ Zmiňován v kap. 2.1 v kontextu hospodářských zásad DNP včetně odkazu na studii Eduarda Kubů, věnovanou dějinám Kreditanstaltu (KUBŮ, Eduard: *Die Kreditanstalt der Deutschen 1911-1945...*).

deutschwölkischer Akademiker“, různé spolky protialkoholní a protikuřácké, a dále spolky podporující rozvoj německých knihoven.¹⁹⁰

V období Výmarské republiky byly tyto německonacionální spolky na území Československa koordinovány, resp. ideově i finančně podporovány „říšskoněmeckými“ spolky jako např. Německým ochranným spolkem („*Deutscher Schutzbund*“) nebo „Spolkem pro Němce v zahraničí“ („*Verein für das Deutschtum im Ausland*“ – VDA).¹⁹¹

Napojení na německonacionální ochranné spolky bylo pro DNP nejprve díky jejich mobilizačnímu potenciálu výhodou, později však spíše problémem. Členové a představitelé výše zmíněných ochranných spolků byli politickým programem DNP osloveni, na stranu navázání a volili ji, ale jejím stranickým problémům a činnosti věnovali relativně málo pozornosti. I proto se postupně dostala strana do finančních problémů, což nakonec vedlo k smrštění předdimenzovaného organizačního aparátu. Předdimenzovaná organizační struktura strany v kombinaci s negativistickými programovými zásadami v konečném důsledku bránila jejímu rozvoji a výsledkem tedy bylo spíše ustrnutí stranickopolitické aktivity a inklinace mladší generace německých nacionálů k přísně, efektivně a dynamicky řízené DNSAP.¹⁹²

Na závěr této kapitoly budiž jednoznačně konstatováno, že se rozsáhlý organizační aparát, koncipovaný s ohledem na kýžený, nikdy však dosažený cíl všenárodní politické strany, naplnit životem partaji nepodařilo.¹⁹³

¹⁹⁰ Srv. DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Deutsche Schutzarbeit*. In: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser* 1924, s. 110-117.

¹⁹¹ „*Die meisten sudetendeutschen Volkstumsorganisationen waren in irgendeiner Weise gesamtdeutsch eingebunden, sei es in Form kontinuierlicher Kontakte und Arbeitsverbindungen zu vergleichbaren Vereinigungen in Deutschland oder Österreich, sei es durch direkten korporativen Zusammenschluß. So gab es eine grenzübergreifende 'Großschlesische Stammesbewegung' und eine regen Austausch zwischen der bündischen Jugend. Dem 'Deutschnationalen Handlungsgehilfenverband' war ein 'Sudetengau' assoziiert, der 'Deutschen Studentenschaft' ein Kreis IX 'Sudetenland' angeschlossen. Tradition hatten solche Verbindungen bei den großdeutsch gesinnten und organisierten Burschenschaften, Sängler- und Turnerbünden. Neben diesen Verbandskontakten auf gesamtdeutscher Ebene existierten Querverbindungen zwischen den sudetendeutschen Schutzbänden im engeren Sinn (z.B. der Bünde der Deutschen) und den Institutionen und Organisationen der sogenannten 'Pfleger des Grenz- und Auslandsdeutschtums' in Deutschland, wie z.B. zum 'Deutschen Schutzbund' oder zum 'Verein für das Deutschtum im Ausland' (VDA). Von diesen Verbänden bezogen die sudetendeutschen Volkstumsorganisations eine beachtliche ideologische und finanzielle Rückendeckung schon zur Zeit der Weimarer Republik*“ (JAWORSKI, Rudolf: *Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938*. 1995, s. 39);

detailněji ke kontaktům sudetoněmeckých národoveckých organizací (napojených na DNP) s německými organizacemi viz disertace Rudolfa Jaworskiho z roku 1977 (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.), Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1977); v kap. 2.2.3 předkládané práce je o „iredentistických spolicích“ blíže pojednáno.

¹⁹² srv. LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der ČSR*. 1975, s. 220-21; srv. HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei*, s. 15-16.

¹⁹³ Srv. WENDE, Frank (Hrsg.): *Lexikon zur Geschichte*, s. 681.

2.3 Práce s veřejností: Stranický tisk, letáky, mimoparlamentní iredentistická aktivita

Po prvních parlamentních volbách bylo vnímáno velmi kriticky, že DNP nedisponuje žádným tištěným médiem pro celé sudetské území. Německými nacionalisty byla v Praze v Panské ulici zřízena „Německá zpravodajská služba“ („*Deutscher Nachrichtendienst*“), jež vydávala informační letáky a brožury a jejíž výbor tvořili němečtí průmyslníci a představitelé německé nacionální měšťanské politiky jako např. R. Lodgman, R. Freissler, F. Wolfrum – továrník z Krásného Března, F. Wien-Claudi – advokát, Theodor Liebieg – továrník z Vídně, J. Hartig – majitel panství v Mimoni, H. Buquoy – majitel panství v Hauensteinu, K. Hiele – průmyslník z Frývaldova a další.¹⁹⁴

Dvakrát do měsíce byl vydáván časopis „*Nationale Nachrichten*“, jenž by mohl být označen jako stranický věstník. Faktem je, že ještě v roce 1920 nevlastnila strana žádný oficiální tiskový orgán. Vycházelo však na 30 různých listů s politickou orientací německonacionální („*deutschnational*“), resp. národoveckou („*deutsch-völkisch*“) a tyto deníky stranily zájmům DNP. Veřejné mínění Němců na území ČSR jednoznačně ovlivňovala vděčná a úderná hesla negativistů, kteří nebyli povinováni jakýmkoli způsobem nacházet kompromisy. Podobně jako u občanů české národnosti ani u Němců nebyl vždy adekvátní mediální obraz v poměru k realitě – tj. ať už náladě ve společnosti či dokonce parlamentní většině. Negativistický proud tak zůstával oproti aktivistickým stranám vždy o krok napřed a i od druhé poloviny 20. let, kdy aktivistické strany převzaly odpovědnost a staly se součástí vládní koalice, byl více slyšet.¹⁹⁵ Ale vraťme se k deníkům německonacionální orientace: přestože informovaly pravidelně o stranických aktivitách DNP, vydávaly se za nadstranické. Trh tištěných médií zůstal i po válce podobně jako německá politická scéna relativně roztržštěný.¹⁹⁶ Od roku 1921 byl stranickým tiskem DNP *Nordböhmisches Tagblatt*¹⁹⁷ vydávaný v Děčíně, týdeník *Volksruf* vydávaný od roku 1923 a *Brüxer Volkszeitung*¹⁹⁸, jenž

¹⁹⁴ Srv. CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 241.

¹⁹⁵ Srv. JAWORSKI, Rudolf: *Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938*. In: *Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten. Ursachen, Ereignisse, Folgen*. 1995, s. 35.

¹⁹⁶ „Zwar berichteten viele Zeitungen betont ausführlich vom Parteigeschehen in der Deutschen Nationalpartei, brachten aber ebenso Informationen über die Arbeit der DNSAP und teilweise auch über die anderen bürgerlichen Parteien“ (LINZ, Norbert: *Der Aufbau der deutschen politischen Presse in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*, s. 292).

¹⁹⁷ ve zprávě parlamentního klubu DNP z roku 1922 stojí, že tyto noviny nebyly majetkem strany: „...[diese Zeitung war] nicht Eigentum der Partei (...) Das Nordböhmisches Tagblatt galt als anerkanntes Hauptblatt der Partei“ (UHL, Carl: *Bericht des Parlamentarischen Klubs der DNP*, s. 14).

¹⁹⁸ WENDE, Frank (Hrsg.): *Lexikon zur Geschichte...*, s. 681.

byl vydáván ve dvou mutacích, jako „Aussiger Tageszeitung“ a „Südböhmisches Tagblatt“.¹⁹⁹ Brzy na to začaly vycházet „Sudetendeutsche Tageszeitung“. Národovecky orientovaný nacionál, člen DNP Fritz Hassold popisuje ve své tendenční práci „Vom Pressewesen des Sudetendeutschums“, že tyto noviny byly nejvýznamnějším počinem poválečného období.²⁰⁰ Zajímavé shrnutí ve věci tiskových orgánů jednotlivých německých stran nabízí studie Norberta Linze a lze jej dát do souvislosti s postupnou ztrátou voličstva v letech 1920 až 1925 na úkor ostatních měšťanských a socialistických stran.²⁰¹ Pro rok 1920 uvádí Linz průměrný náklad nacionálního tisku 3868 exemplářů a 6552 (!) exemplářů pro liberálně orientovaný tisk. Vzhledem k tomu, že DNP disponovala vlastním stranickým tiskovým orgánem až od roku 1921 a kromě novin a časopisů neexistovala jiná masová média v dnešním slova smyslu, ukázala se nutnost informovat voličskou obec prostřednictvím různých letáků („Flugblätter“) a protokoly, či zápisy z říšských stranických sjezdů („Flugschriften“), které se od letáků lišily především rozsahem a obdobím, v němž byly vydávány. Letáky byly předně vydávány a distribuovány mezi voliče v období volebního boje, naopak „Flugschriften“ měly informovat členy strany, stranické funkcionáře, ale i širší veřejnost o interních záležitostech a programových zásadách partaje po ustavujícím sjezdu. V předkládané práci autor analyzuje DNP na základě stranických informačních brožur (letáků/„Flugschriften“), jichž bylo vydáno patnáct k příležitosti ustavujícího říšského sjezdu strany v Liberci. Jsou zdrojem informací o budování a struktuře strany, složení členské základny, propagaci strany, obsahují např. zprávu o sjezdu Spolku německonacionálních žen, či říšském jednání Německonacionálních zástupců obcí, dále též programově-organizační závěry a spoustu dalších cenných informací.²⁰²

K důležitým komunikačním formám strany směrem k voličům, jež nelze podceňovat, patřily novinové záznamy z projevů členů DNP v rámci různých shromáždění. Politické projevy před živým publikem byly samozřejmě nejefektivnější formou, jak zapůsobit na voliče. Všeobecně uznávaným řečníkem DNP byl její čelní vůdce a bývalý zemský prezident „Deutschböhmen“, Lodgman von Auen, jenž byl často přítomen jako hlavní řečník na nejrůznějších shromážděních uvnitř i mimo ČSR a tudíž v celospolečenském diskurzu velmi

¹⁹⁹ Přílohy korespondovaly s cílovou skupinou, jednalo se o následující: „Deutsche Frau“, „Jungvolk“, „Handel und Wirtschaft“, „Technische Rundschau“, „Haus und Hof“, „Feierabend“ a „Aus dem Reiche der Mode“ (Srv. UHL, Carl: *Bericht des Parlamentarischen...*, s. 14).

²⁰⁰ HASSOLD, Fritz: *Vom Pressewesen des Sudetendeutschums*, s. 4.

²⁰¹ „Allgemein bestand bei der deutschnationalen Presse in den zwanziger Jahren eine steigende Tendenz in der Auflagenentwicklung, womit aber immer noch nicht die Durchschnittsaufgabe der liberalen Presse erreicht wurde, die 1920 fast doppelt so hoch war“. (LINZ, Norbert: *Der Aufbau der deutschen politischen Presse in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*, s. 294).

²⁰² srv. Podrobněji viz seznam literatury pasáž *D. Stranické informační brožury (letáky) z ustavujícího říšského sjezdu DNP v Liberci.*

prezentní – což je jasně patrné i z pohledu na frekvenci jeho parlamentních, ale i mimoparlamentních vystoupení a do tehdejšího tisku.²⁰³

Protože se členové DNP nehodlali smířit s vývojem situace, nespouštěli ze zřetele pangermánskou myšlenku a neustávali v přesvědčování svých německy mluvících spoluobčanů k větší aktivitě.²⁰⁴ DNP tedy úzce kooperovala se zahraničními iredentistickými²⁰⁵ organizacemi, jež byly zastoupeny třemi základními proudy: monarchisté, Sudetendeutscher Hilfsverein²⁰⁶ a nacisté²⁰⁷.

Vzhledem k tomu, že Němci neměli k dispozici „své“ ministerstvo zahraničních věcí, které by koordinovalo především vazby na Německo, byl utvořen „Německý politický úřad práce“ („Deutschpolitischer Arbeitsamt“ – D.P.A.). D.P.A. zahájil činnost na přelomu roku

²⁰³ Srv. GIEßMANN, Barbara: *Die DNP in der Tschechoslowakei im Spiegel der Presse*. Freie wissenschaftliche Arbeit. 1984.

²⁰⁴ Více o „Lodgmanově všenněmecké politice“ viz OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. 2010, s. 135-146.

²⁰⁵ Jako iredenta bývá označována veškerá činnost německé menšiny namířená proti československému státu. Podle Harny a Šebka „...lze za iredentu jednoznačně označit politiku německých činitelů a institucí teprve poté, kdy byly jednáním mírové konference, smlouvou v Saint Germain-en-Laye z 10. září 1919, definitivně potvrzeny nároky československého státu na území v hranicích zemí Koruny české a kdy také museli němečtí poslanci z českých zemí zasedající v rakouském parlamentu tento zastupitelský orgán cizího státu opustit“ (HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 10);

Budeme-li vycházet z výše uvedené definice slova iredenta, nelze aktivity německého „iredentistického hnutí“ od podzimu 1918 přes jaro 1919 až do začátku podzimu 1919 považovat za iredentistické, přestože de facto se jednalo o aktivitu namířenou přímo proti československému státu, jenž však čekal ještě na oficiální ukotvení prostřednictvím mezinárodních dohod.

(Více o iredentistickém hnutí v ČSR v monografii dobově sice poplatné, nicméně z heuristického hlediska velmi cenné: CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety. Iredentistický puč německých nacionalistů v ČSR v letech 1918-19*. 1960).

²⁰⁶ „Hilfsverein vydával vlastní časopis (...) dodával též pravidelně agitační články o různých událostech v Československu do většího počtu německých časopisů v Rakousku i Německu (...) iredentisté vytvořili podle svých protektorů v Německu i zvláštní 'vědecký ústav' (...) Hilfsverein pořádal četné schůze, vzpomínkové manifestace a sjezdy, jež se vždy stávaly tribunou protičeskoslovenských štvanic. Velkou příležitostí k tomu byly každoroční oslavy 'březnových padlých' [pozn. aut. v německém znění „die Märzgefallenen“]“ (CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 277);

César s Černým uvádí jako příklad radikální aktivity Hilfsvereinů a členů DNP projev poslance ing. Othmara Kalliny, jenž ve vídeňské radnici měl prohlásit: „Podnes jsou sice naše pěsti neozbrojeny, ale bohá přijde den, kdy Čechům splatíme jejich hanebné skutky. To, co bylo uděláno v St.-Germainu, bude jednou nejvíce mrzet Francouze, protože je to neudržitelné. Připojení Němců k Německu nikdo na světě nezabrání...“ (CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 280);

Poslanec DNP Baeran měl na té samé schůzi prohlásit: „Neznám dohody s Čechy, musíme se řídit starozákonním 'Oko za oko, zub za zub'. Jen krví a násilím dojdeme cíle.“ (CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 280);

Uzavřeme na tomto místě exkurz do problematiky iredenty slovy Césara a Černého: „Nebyly to však jen výjimečné výbuchy málo prozřetelných jedinců. Pro cíle iredenty se vyslovil neméně jasně i Lodgman na sjezdu Hilfsvereinů v Linci v listopadu 1921. K iredentistickému programu se hlásili i mnozí jiní [poslanci DNSAP a DNP], např. Hartl, Brunar, Patzel, Jokl, Krebs a další. Ti všichni se zúčastnili v těch letech projevů v Rakousku a Německu a horlivě přispívali k šíření protičeskoslovenských pomluv v zahraničí.“ (CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 280).

²⁰⁷ „osamostatnění DNSAP v roce 1919 bylo pouze formální, neboť tato strana nepřerušila své svazky s nacisty v Rakousku a naopak počala navazovat další spojení s Německem, kde tehdy vznikalo již pod vedením Hitlera rovněž silné fašistické hnutí.“ (CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 280).

1919 a 1920 jakožto nadstranická (de facto německonacionální) koordinační centrála německých občanských stran s Lodgmanem von Auen v jejím čele a jeho úkolem bylo koordinování a především sjednocování všech sudetoněmeckých organizací a politických směrů, mělo se jednat o nadstranickou jednotnou organizaci všech sudetských Němců. Přidanou hodnotou mělo být udržování styků s ostatním „Němectvem“ za hranicemi československého státu: D.P.A. zásoboval říšskoněmecký tisk aktuálními „agenturními“ zprávami, vyvíjel poradenskou činnost pro říšskoněmecké nacionalistické organizace při publikační činnosti, zprostředkovával kontakty mezi říšskoněmeckými a sudetoněmeckými organizacemi a spolky a v neposlední řadě byl díky na něj napojené instituci dohlížející na dodržování menšinových práv („*an das D.P.A. angeschlossene Minderheitenschutzstelle*“) jedním ze zásadních faktorů při tvorbě říšskoněmecké národovecké pangermánské politiky.²⁰⁸

Jak vyplývá z dostupných archivních pramenů a sekundární literatury, těžiště aktivity DNP na území ČSR spočívalo v mimoparlamentní oblasti. Aktivita členů DNP mimo řečnické parlamentní kolbiště měla zpravidla protistátní charakter – česká historiografie tuto aktivitu označuje jako ohrožování státních zájmů (např. César a Černý do titulu své monografie zvolili slovo *iredenta*). Protistátní aktivitu straníků DNP dokládají soudní akta, jež jsou k dispozici v Státním oblastním archivu Litoměřice. Jedná se o soudní akta krajského soudu Most/Brüx, Litoměřice/Leitmeritz und Liberec/Reichenberg. Ve většině případů jde o shromáždění a manifestace německých nacionalů, na nichž byla pronášena protičeská hesla a často se jich účastnili členové a příznivci říšskoněmeckých stran. Byla to shromáždění konaná např. v Děčíně, Kadani, Teplicích či Chomutově. Těchto shromáždění se pravidelně účastnili v průběhu první poloviny 20. let vrcholní politici DNP.²⁰⁹

Odpor k Československu projevovali poslanci a senátoři Národního shromáždění za DNP ve svých volebních obvodech ve Slezsku různě. Ilustrujme si tuto „mimoparlamentní“ činnost na jednom příkladu iredentistické činnosti – na území Slezska. V roce 1920 např. Ernst Schollich spolu s Heinrichem Brunarem, A. Kobergem a Aloisem Baerem spoluorganizovali nákup zbraní v Německu a jejich následnou distribuci mezi rolnické organizace Heimwehr, Bürgerwehr či Flurwache. Tyto kruhy byly napojeny na

²⁰⁸ JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.). 1977, s. 69.

²⁰⁹ Viz tématický katalog „*Dějiny sudetoněmeckého hnutí a okupace 1918-1945*“ SOA Litoměřice, ev. č.: Krajský soud Most: Vr 1625/1922; Vr 1659/1922; Vr 794/1923; Tk 486/1924; Tk 7/1925; Tk 2435/1925; Krajský soud Liberec: Vr 186/23; Tk 758/26; Krajský soud Litoměřice: Vr 235/25; Obz 596/25; Vr 451/23

Všechny výše zmíněné dokumenty jsou relevantní pro roky 1921-1925 a jedná se o žaloby proti členům DNP Othmaru Kallinovi, Lodgmanu v. Auen, Josefu Keiblovi, Lüftnerovi či Heinrichu Brunarovi. Důvod: „iredentistická protistátní aktivita“.

Deutschnationale Volkspartei, o nákupu těchto zbraní rozhodlo nejvyšší vedení DNP v čele s Lodgmanem von Auen, senátorem Robertem Meissnerem a poslanci F. Matznerem a H. Brunarem na zasedání v říjnu 1920 v Šumperku. Při pozdějším vyšetřování československými orgány tvrdil při výslechu tajemník strany E. Sturm do policejního protokolu, že veškerá opatření DNP (prováděná pdůvěrníky DNP a DNSAP, zčásti též DCV pod vedením H. Brunara) byla namířena proti komunistické hrozbě, nikoli československému státu.²¹⁰

Dobře vybudovaná síť národoveckých organizací, navázaných ve dvacátých letech na DNP a sdružující zastánce pangermánské německonacionální ideje, se stane ve třicátých letech oporou Henleinova hnutí. Především díky těmto kruhům byla zachována jistá kontinuita sudetoněmeckého negativismu po prvních příznacích neúspěchu aktivistické politiky, resp. zhroucení německého stranickopolitického systému v první polovině třicátých let.²¹¹

2.4 Říšské sjezdy DNP v Liberci, Karlových Varech a Opavě

Jak již bylo v předcházejících kapitolách popsáno, průběh mírové konference ve Versailles a vnitropolitický vývoj v Československu vedly k tomu, že se již v létě 1919 začala vytvářet stranická struktura DNP.²¹² Říšské stranické sjezdy byly nejen pro DNP dobrou platformou pro krátkodobé i dlouhodobé plánování a především komunikaci a koordinaci jednotlivých místních, okresních a krajských sdružení. Na těchto sjezdech se projednávalo vše od personálií přes řešení tenzí uvnitř strany po konkrétní aktuální témata v oblasti politické i hospodářské. Pro plastičtější představu o formě, obsahu a průběhu významných říšských stranických sjezdů DNP autor v následujících podkapitolách nespustí ze zřetele vývoj na české politické scéně a bude sjezdy prezentovat na pozadí podstatných vnitropolitických událostí.

Autor vychází při vypracování kapitoly 2.2.4.1 zabývající se stěžejním – konstitučním – sjezdem DNP v Liberci primárně ze stranických dokumentů (tzv. Flugschriften), jež mají formu obsáhlých informačních brožur a představují ucelený soupis všech programových a organizačních otázek, projednávaných na 1. říšském sjezdu strany DNP. Dále autor analyzuje projevy představitelů DNP (primárně vůdčí osobnosti Lodgmana von Auen), zprávy o sjezdech a komentáře uvedené ve vybraných německých denících a periodikách,

²¹⁰ ONDERKOVÁ, Jana: *Deutsche Nationalpartei ve Slezsku*. 2006, s. 258-259.

²¹¹ Srv. JAWORSKI, Rudolf: *Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938*. 1995, s. 42.

²¹² 1. Flugschrift DNP: *Gliederungssätze der Deutschen Nationalpartei*. Beschlossen am 1. Reichsparteitag in Reichenberg am 8. Dezember 1919. Komotau 1920.

vycházejících na území ČSR. Informace k vnitropolitickému dění autor doplňuje na základě vybrané sekundární literatury české provenience, se záměrem upřesnit či objasnit některé výroky představitelů DNP.

2.4.1 Říšský sjezd DNP v Liberci – definování programových zásad a organizační struktury

Ve dnech 7. a 8. prosince 1919 se konal v Liberci 1. stranický sjezd DNP. Na tomto libereckém sjezdu byly projednány a stanoveny základní parametry německé nacionální politiky. Definovány byly též nejdůležitější organizační zásady a programové cíle. Jednalo se o požadavky národně politické a státoprávní, organizační pravidla a zásady, hospodářské a sociálně politické požadavky a důležité informace z oblasti školství, stranictví či propagace strany a informování veřejnosti.²¹³ Schválena byla organizační struktura strany. Strana zde rovněž definovala svůj vztah k ostatním německým politickým subjektům. Ze zápisu z libereckého říšského sjezdu vyplývá, že DNP na začátku prosince 1919 vidí programy ostatních stran velmi schématicky a v podstatě se vyslovuje proti jejich existenci, protože tříští již tak nejednotný německý politický tábor.²¹⁴ Na zakládacím sjezdu vystoupil Heinrich Brunar s projevem „*Náš vztah k malým stranám*“, v němž jasně a nepokrytě pléduje pro jednotnou frontu německva a vyzývá všechny strany, aby se vyhnuly tříštění německé politické scény. Dle Brunara může oslabit právě a jen německonacionální proud, protože volič není schopen rozlišit s jistotou, zda a proč má podporovat německonacionální, německodemokratický, národnědemokratický, národněsociální nebo demokratickopokrokový proud. Čím více stran existuje, tím větší může být zmatení voličů, již jsou schopni rozlišit nanejvýš německonacionální, sociálnědemokratický a křesťanskosociální proud.²¹⁵ Brunar argumentuje, že co nejmenší počet německých politických stran je principiálně důležitý i kvůli novému volebnímu zákonu²¹⁶ a v neposlední řadě z důvodu efektivnějšího vynaložení finančních prostředků.²¹⁷

²¹³ 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919.* (*Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei* představuje ucelený 163stránkový stranický dokument, jenž je soupisem všech programových a organizačních otázek, projednávaných na 1. říšském sjezdu strany DNP, včetně představení stranické image na poslední stránce tohoto dokumentu).

²¹⁴ Detaily viz Kosenberg: *Stellung der Deutschen Nationalpartei zu den übrigen deutschen Parteien.* In: 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919.* Komotau 1920, s. 122-142.

²¹⁵ 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919.* Komotau 1920, s. 135.

²¹⁶ České volební právo bylo založené na principu poměrného zastoupení z důvodu existence početných národnostních skupin, mimo jiné též z důvodu odstraňování volební geometrie a v neposlední řadě měl zamezit

Německonacionální kritika směřovaná především proti sociální demokracii se stávala již od podzimu roku 1919 koloritem při setkávání členů DNP. Sociální demokracie prý jde přímo proti zájmu německého obyvatelstva na území českých zemí, když v podstatě bojuje proti požadavkům nacionálních občanských stran a tak vlastně zamezuje prosazení německé věci.²¹⁸ Právě v Liberci byla načrtnuta myšlenka společného postupu všech Němců, později realizovaná ve formě Německého parlamentního svazu. Sociální demokracie nakonec výzvy DNP k jednotné frontě v boji proti Čechům nevyslyší.

Druhý den sjezdu, 8. prosince 1919 například Ernst Schollich referoval o slezské „Deutschsoziale Volkspartei“. Věnoval se období jara a léta roku 1919, kdy strana fungovala ještě samostatně, a popsal důvody, které vedly tuto významnou německou stranu na území severní Moravy a ve Slezsku (území bývalé provincie Sudetenland) k tomu, že se 21. září 1919 sloučila v Olomouci s Deutsche Nationalpartei (působící původně na území severovýchodních a severozápadních Čech – území bývalé provincie Deutschböhmen). Schollich zdůraznil nutnost existence jednotného všenněmeckého politického subjektu, jenž bude schopen prosazovat zájmy německého národa.²¹⁹

Jedním z důležitých témat sjezdu byla volba sídla říšského vedení strany. Přijat byl návrh, aby se sídlem stal Chomutov – vzhledem k jeho geografické poloze na uzavřeném německém jazykovém území a silné členské základně čítající přes 4000 členů „nejněmečtější město“ („...*das deutscheste der Städte...*“).²²⁰

Sjezdu německých nacionálů v Liberci věnoval tisk velkou pozornost a informoval relativně obsírně o jeho průběhu především německy mluvící veřejnost.²²¹

Dva dny po říšském sjezdu vyšel ve večerníku Bohemia článek s nadpisem: „*Dr. Lodgman über die nationalpolitischen Forderungen der Deutschen. Die Grundlage unserer Politik: Der Kampf*“²²². Tento nadpis shrnuje kompaktně německou nacionální politiku DNP, jež spočívala v odmítání Československa a požadavku uplatnění práva na sebeurčení. V silně

vstupu radikálního socialistického hnutí na parlamentní půdu (více viz LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979)

²¹⁷ 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920, s. 137.

²¹⁸ 6. Flugschrift: *Op. cit.*, s. 124.

²¹⁹ 6. Flugschrift: *Op. cit.*, s. 56.

²²⁰ „...*als Sitz der Reichsparteileitung für die nächsten drei Jahre Komotau zu bestimmen sei. Dieser Antrag ist von dem Grundsatz geleitet, daß der Sitz der Reichsparteileitung niemals in Prag, sondern ganz natürlich im geschlossenen Sprachgebiet sein muß...eine Stadt einer der größten und bedeutendsten Parteigliederungen zu verlegen, wie Komotau, welches zumindest heute über 4000 Mitglieder verfügt. Komotau ist schon aus der Bundestätigkeit als die deutscheste der Städte bekannt*“ (srv. 6. Flugschrift: *Op. cit.*, s. 59).

²²¹ Např. o sjezdu DNP v Liberci vyšel článek dne 7.12., 11.12. a 13.12.1919 v německonacionálním *Das Deutsche Volksblatt*, či 10.12.1919 v sociálnědemokratickém *Vorwärts*.

²²² *Abendblatt Bohemia* 10.12.1919, s. 1.

nacionalistickém tónu Lodgman von Auen, bývalý zemský hejtman Německých Čech²²³, v liberecké „turnhalle“ před delegáty („*Vertrauensmänner*“) ze všech bývalých zemských provincií – vedoucími stranickými funkcionáři DNP všech úrovní od místní, přes okresní až po krajskou – mimo jiné zopakoval a zdůraznil, že Československo je pouze konstruktem západních mocností²²⁴. Jeho projev se nesl v ostře kritickém tónu vůči delegátům mírové konference ve Versailles, naopak se odvolává na 14 bodů Woodrow Wilsona, když požaduje pro sudetské Němce nezcizitelné právo na sebeurčení.

V Liberci Lodgman von Auen především podává zprávu obsahující státoprávní a národně politické požadavky strany.²²⁵ Z výše zmíněných zdrojů informací o stranickém sjezdu v Liberci jednoznačně vyplývá, že Lodgman von Auen se těšil mimořádné oblibě svých spolustraníků a dozajista byl ještě z období krátkého „prezidentování“ Deutsch-Böhmen pro ostatní velkou autoritou. Sjezdu se účastnili mnozí bývalí němečtí poslanci z Říšské rady, jako např. K. H. Wolf z *Deutschradikale Partei*. Lodgman se v úvodu svého projevu zabýval příčinami první světové války a zpochybnil, že by Německo samotné neslo vinu na propuknutí této – pro Německo, ale i další monarchie – osudové války. Lodgman vinu Německa velmi relativizoval s tím, že vidí příčiny války v systému rovnováhy sil a spolkové politice – tedy v relativně hlubokém 19. století. Dále si vzal na paškál českou politiku a velmi tvrdě kritizoval její nekonzistentnost od bitvy na Bílé Hoře a několikrát odmítl uznat existenci československého státu. Při tom tvrdě kritizoval jménem všech německých nacionálních sil „čechizující tendence“ a prohlásil „*boj*“ základní formou politiky.²²⁶ Zodpovědnost za nutnost pronést takto radikální slova byla Lodgmanem připisována české politické reprezentaci.²²⁷ Lodgmanův projev byl doprovázen bouřlivým aplausem.

Zajímavé je, že ihned po sjezdu na tato radikální slova Lodgmanova reaguje velmi kriticky německý sociálnědemokratický tisk „*Vorwärts*“, jemuž je trnem v oku především neupřímnost a pokryteckost německých nacionálních negativistických politiků, kteří ještě během války patřili k zarytým odpůrcům všeobecného volebního práva a šovinisticky

²²³ „Landeshauptmann der deutschböhmisches Landesregierung“ – prezident zemské vlády Deutsch-Böhmen.

²²⁴ „[die] in Paris sitzenden Machthaber sich mit dem Gedanken leiten [ließen], Deutschland möglichst zu schwächen, um es mit einem Kranze von Staaten zu umgeben...diesem Plane hat ohne Zweifel auch die tschechoslowakische Republik ihr Dasein zu verdanken...“, (*Abendblatt Bohemia*, 10. 12. 1919, s. 1-2).

²²⁵ Podrobně viz 2. Flugschrift der DNP: *Die nationalpolitischen und staatsrechtlichen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschliebung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg von Dr. Rudolf LODGMAN VON AUEN.

²²⁶ „Aus dem gegenwärtigen Zustande und unserem Willen, unser Volkstum zu bewahren, ergibt sich mit zwingender Notwendigkeit als die Grundlage unserer Politik: der Kampf“ (2. Flugschrift der DNP: *Op. cit.*, s. 5).

²²⁷ „Dies ist nicht unsere, sondern die Schuld jener, die sich zu Vollstreckern dieses Machtspruches hergegeben haben“ (2. Flugschrift der DNP: *Op. cit.*, s. 5).

prohlašovali nadřazenost a vůdčí úlohu německého národa a nyní (tj. po prohrané válce) najednou požadují národní autonomii a dodržování demokratických zásad na všech správních úrovních.²²⁸

Hospodářsko-politické požadavky DNP prezentoval ekonomický expert strany, Martin Karner. Z pozice měšťanské strany především jednoznačně odmítl socialistické zásady a zdůraznil, že v hospodářsko-politické oblasti je zapotřebí především podpora obchodu a živnotníků. Důležitým tématem byla pozemková reforma²²⁹, v rámci níž mělo dojít k přerozdělení půdy od velkostatkářů drobným hospodářům, resp. k odstranění soukromých kapitálových monopolů, nejdříve v oblasti nerostných surovin a poté u všech velkých podniků - a v krizovém poválečném období požadavek vznášený napříč českým i německým politickým spektrem: garance pracovního místa.²³⁰

Pozemková reforma představuje rozhodně jedno z nejdiskutovanějších sporných témat mezi československou většinou a německou národnostní skupinou. Vzhledem k tomu, že Němci na území ČSR disponovali rozsáhlejším pozemkovým vlastnictvím než česká a slovenská většina, byli touto reformou citelně postiženi velcí pozemkoví vlastníci německého původu.²³¹

V neposlední řadě se artikulovaly i společensko-politické cíle DNP, především požadavek oddělení církve od státu a autonomie v oblasti správy a školství.²³² V otázce

²²⁸ „Die Politiker der Annexionen und des Siegfriedens schwärmen heute für die freie Selbstbestimmung der Völker. Sie haben durch Jahrzehnte ihre Politik auf die Vorherrschaft der Deutschen und die Unterdrückung der nichtdeutschen Nationen gestellt. Heute verlangen sie die nationale Autonomie. Sie fordern heute die Demokratie auf allen Gebieten der Verwaltung, sie, die die erbittertsten Gegner des allgemeinen Wahlrechts gewesen sind. Sie stellen die Forderung nach der allgemeinen Abrüstung auf, nachdem sie unentwegt durch viele Jahre mitgeholfen haben, dem Volke die furchtbarsten Lasten des Militarismus aufzubürden und sich als die verlässlichsten Stützen habsburgischer Hausmachtspolitik erwiesen haben. Sie waren noch vor kurzem der Meinung, daß am deutschen Wesen die Welt genesen werde. Heute erklärt ihr Redner, daß das deutsche Volk durchaus nicht das einzige Edelvolk auf dieser Erde sei, sondern daß es wie jedes andere Volk eine Gruppe von Menschen mit Fehlern, Vorzügen und Schwächen darstellte“ (Vorwärts. Sozialdemokratisches Tagblatt. Nr. 285, 31. Jahrgang, 10. Dezember 1919, s. 1).

²²⁹ Negativní stanovisko DNP k realizaci československé pozemkové reformy viz 16. Flugschrift: *Bodenreform im Nationalitätenstaate*, von Dr. Josef Keibl 1919 (vermutlich)

²³⁰ „Die Enteignung des übermäßigen Großgrundbesitzes, die Verwendung des enteigneten Bodens zur Bildung selbständiger Wirtschaften ist unbedingt anzustreben. Die Beseitigung privatkapitalistischer Monopole durch gemeinwirtschaftliche Ordnung, zunächst auf dem Gebiete der Bodenschätze, sodann bei allen großen Betrieben...ist durchzuführen“ (3. Flugschrift der DNP: *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschliebung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg von Prof. Martin Karner, s. 20).

²³¹ Blíže viz LACINA, V. – SLEZÁK, L.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha 1994, s. 89-99; Obsahový a tématický rámec předkládané práce neumožňuje bližší analýzu této tematiky, autor odkazuje tedy alespoň na následující tituly zabývající se problematikou pozemkové reformy na území ČSR: PUTTKAMMER, Joachim von: *Die Tschechoslowakische Bodenreform von 1919: Soziale Umgestaltung als Fundament der Republik*. 2005, s. 315-343; či OTÁHAL, Milan: *Zápas o pozemkovou reformu v ČSR*. 1963.

²³² srv. DNP: 3. Flugschrift. *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschliebung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg von Prof. Martin Karner;

vztahu státu a víry bylo jasně řečeno, že DNP odmítá politické vedení katolické církve a tento postoj byl vyjádřen mottem „Svobodná církev ve svobodném státě“.²³³

V rámci říšského sjezdu DNP v Liberci se konalo několik mimořádných jednání: zástupců obcí, představitelů jednotlivých druhů povolání či v neposlední řadě žen, jejichž sjezd vedl k ustavení Německého nacionálního svazu žen (Deutschnationaler Frauenbund). Založení Svazu žen bylo přirozeným projevem politiky na přelomu prvního a druhého desetiletí 20. století. Netřeba připomínat, že až s koncem první světové války získávají ženy na území českých zemí aktivní i pasivní volební oprávnění. DNP na tuto skutečnost reaguje v souladu s deklarovanou ambicí vést politiku všenárodní (t.j. nehledět na třídní původ ani pohlaví): i ženy mají být integrovány do politického života a jako jedna z mnoha sociálních skupin bojovat v duchu německé nacionální politiky o právo na sebeurčení. DNP se prezentovala jako všenárodní politická strana, zdůrazňující nutnost upuštění od politiky třídního boje, resp. boje jednotlivých zájmových stran; integrace žen do politiky měl být jedním z kroků na cestě boje německých nacionalů o „oduznání“, resp. revizi výsledků Versaillské mírové konference. V neposlední řadě se jednalo o taktický krok DNP, protože zdůrazňování a uplatňování požadavku účasti žen v politice bylo jedním ze základních programových požadavků sociální demokracie.

Na vrchol stranické hierarchie byl zvolen Ernst Storch, dosavadní předseda prozatímního říšského stranického vedení a předseda krajské organizace v Chomutově. Lodgman von Auen byl nominován delegátem na pozici politicko-parlamentárního vůdce strany a k jeho hlavním úkolům patřilo řešení otázek souvisejících s blížícími se parlamentními volbami na jaře roku 1920. Představitelkou DNP zodpovědnou za „ženskou“ otázku se stala Josefina Weber, tajemníkem strany byl zvolen Emil Turnwald a Anton Lorenz měl na starosti stranické finance.²³⁴ Na prvním říšském sjezdu strany byl formulován politický program strany a svou činnost zahájily jednotlivé německé nacionální spolky, poradní sbory, podvýbory, komise atd.

srv. HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei. Aufzeichnungen aus dem Gedächtnis für die Jahre 1919-1934*, s. 3.

²³³ „Wir predigen keinen Atheismus, wir lehnen aber auch jede Bevormundung, jede politische Führung durch die katholische Kirche ab. Die freie Kirche im freien Staate, das ist die Auffassung, die wir in religiösen Fragen vertreten und auch in Zukunft einnehmen werden.“ (6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920, s. 133).

²³⁴ 6. Flugschrift der DNP. Op cit., s. 59-61.

2.4.2 Říšský sjezd v Karlových Varech

Přenesme se nyní do období již po volbách do Národního shromáždění, na konec roku 1920 a začátek roku 1921. Vztah Čechů a Němců byl koncem roku 1920 velmi napjatý. Jedním z důvodů bylo povolání německých rekrutů k 1. říjnu 1920 do vojenské služby. Přestože české levicové strany v listopadu 1918 upřednostňovaly před všeobecnou brannou povinností vznik milic s „demokratickým charakterem“, ukázalo se při bojích o české příhraničí, Slovensko a oblast Těšínska, že stálá armáda je nutností. Otevřenou otázkou tedy zůstávalo, jestli vůbec a jakým způsobem zapojit příslušníky národnostních menšin. Německé politické strany navrhovaly vytvořit německé jednotky s německými veliteli a německou řečí na území Sudet, což bylo rozhodně odmítnuto úřednickou vládou. Reakcí českého obyvatelstva na volání německých stran po stávce, kterou mělo být vynuceno přijetí jejich představ o podobě armády, byla demontáž a likvidace německých pomníků - to vše za podpory armády. K obzvláště tvrdým střetům došlo v Teplicích a Chebu, v Praze bylo výsledkem této napjaté atmosféry předání vedení Stavovského divadla, do 16. listopadu 1920 v německé správě, do správy pod české Národní divadlo.²³⁵

„V září 1921 se vnitropolitická situace konsolidovala natolik, že bylo možné uvažovat o ustavení politické vlády. Ministr vnitra pověřený sestavením vlády měl již sice hotovou listinu se jmény jednotlivých ministrů a české strany byly již přesvědčeny ke spolupráci v rámci tzv. všenárodní koalice, nicméně neočekávaně vrátil do rukou prezidenta Masaryka pověření k sestavení vlády. Tudiž byl jmenován dne 26. září 1921 Masarykův nejužší spolupracovník, do té doby ministr zahraničních věcí, Edvard Beneš, jenž celý následující rok předsedal kabinetu složenému ze zástupců politických stran a odborníků. Tento Benešův kabinet se zabýval v oblasti vnitropolitické především zbrojní politikou a otázkou zestátnění, zahraničněpoliticky bylo zapotřebí po druhém pokusu excísáře Karla řešit krizi mezinárodního významu. Až 5. října 1922 mohl Beneš po několika nabídkách demise předat předsednictví v kabinetu Švehlovi a až do prosince 1935 vykonávat výlučně post ministra zahraničních věcí.“²³⁶

Němečtí nacionalisté se již v roce 1921 zabývali intenzivně „otázkou dalšího vývoje „německé politiky“ v ČSR a problémy taktiky tzv. negativismu a aktivismu“.²³⁷ V Litoměřicích se konalo ve dnech 9. a 10. dubna 1921 zasedání říšského vedení DNP, na

²³⁵ Srv. HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 1978, s. 43.

²³⁶ HOENSCH, Jörg K. Op. cit., s. 44.

²³⁷ CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 242.

němž Lodgman vedle diskuze o nedávných jednáních českých a německých agrárníků kritizoval mírové smlouvy a vyjádřil se ve vztahu k otázce možného restaurování monarchie na území ČSR, že nacionálové na restauraci Habsburků nespolehají. Mimo jiné se hovořilo o hospodářských otázkách a válečných půjčkách.²³⁸

Druhý stranický sjezd DNP se konal ve dnech od 20. do 23. května 1921 v Karlových Varech, kde poslanec Rudolf Lodgman von Auen měl obsáhlý projev o politické situaci sudetoněmectví a o činnosti parlamentního klubu poslanců a senátorů DNP. Lodgman sice opět vyjádřil znepokojení nad sbližováním českých a německých agrárníků, nicméně podotkl, že „je třeba dbát o udržení parlamentního svazu, neboť lepší je nějaká jednota než žádná.“²³⁹ Vedle opětovného „popsání“ parlamentní taktiky spočívající v především v tom, že parlamentu má být používáno v zájmu nacionální propagandy, aniž se očekávají zvláštní výsledky a ostré kritiky čs. sociální demokracie, že je ve službách měšťanských stran, vysvětlil Lodgman příčiny odmítnutí jednání s Masarykem, jenž pozval dne 20.5.1921 zástupce německých agrárníků Křepka k jednání o možnosti vytvořit parlamentní vládu místo úřednické, do níž by byl ochoten „vzít německé úředníky za ministry, uvolnit tři místa v zemské správě a dát též místa sekčních šéfů především v ministerstvu zemědělství. Slíbil, že v brzké době bude jednat s předsedy dalších parlamentních klubů“.²⁴⁰

Nejednalo se přesto o vítězství negativistického tábora, když Lodgman - pověřen parlamentním svazem - oznámil Masarykovi, že za současných podmínek odmítají Němci jakékoli další jednání. Lodgmanův zamítavý postoj nesdílel například tajemník německého průmyslového svazu Kislinger²⁴¹, jenž se nechal dokonce slyšet, „že v čele *Verbandu* stojí Lodgman, který je naprosto nepraktický v politice“.²⁴²

V návaznosti na to podal Medinger zprávu o hospodářském stavu stranu. Lodgman von Auen opakoval a ujišťoval před přítomnými spolustraníky, že fundamentem německé nacionální politiky je Státoprávní prohlášení, pronesené 1. června 1920 na půdě poslanecké sněmovny. Znovu podotkl, že jeho strana neuznává výsledky versailleské mírové konference, ústavu ČSR („*Verfassung der Tschechei*“) a pojetí národního státu Čechů („*Tschechei*“). Jak již bylo řečeno, účastnili se říšských sjezdů často hosté – politicky podobně naladěni –

²³⁸ Srv. CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 242; odkaz na Bohemia, č. 85, 14. IV. 1921.

²³⁹ CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 242.

²⁴⁰ Deutsche Landspost, č. 97, 1. V. 1921. Cit. dle CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 244.

²⁴¹ Kislinger byl tím, kdo tehdy mimo jiné se severočeským továrníkem Schichtem připravoval dohodu se Svazem čs. průmyslníků (Srv. CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 245).

²⁴² AKPR T 1316/21. Cit. dle CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 245.

z Německa a Rakouska. Na sudetoněmeckých akcích v Německu²⁴³ vystupovali jako řečníci v první řadě členové předsednictev různých spolků např. z Rakouska, stejně jako zástupci spolků přidružených k DNP, zaměřených na šíření němectví: Heinrich Brunar, F. Hassold, A. Koberg, E. Schollich aj.²⁴⁴ Pro DNP bylo prestižní získat pro stranické sjezdy osobnosti z Německa a Rakouska, neboť tak strana zdůraznila názorně požadavek realizace velkoněmecké ideje a na váze získaly i nacionální argumenty a požadavky. V tomto kontextu se nesmí zapomínat na to, že Československo po mezinárodněprávním ukotvení dokonáném smlouvou v St. Germain-en-Laye navázalo bilaterální diplomatické kontakty s Výmarskou republikou a republikou Rakousko.²⁴⁵ Ze seznamu jmen řečníků účastnících se říšských sjezdů DNP vyplývá, že na území Německa byla přirozeným partnerem Deutschnationale Volkspartei (DNVP)²⁴⁶, již s DNP pojila celá řada programových bodů a která v rámci Výmarské republiky obdobným způsobem plnila roli protisystémové opozice.²⁴⁷

Lodgman von Auen využil i tento sjezd ke kritice poválečného versailleského mírového systému v Evropě, přičemž poukázal především na vzrůstající militarismus a

²⁴³ Pro vůdce Sudetoněmeckého vlasteneckého spolku (SHB=Sudetendeutscher Heimatbund) v Německu byl typický bezpodmínečný nacionální radikalismus, jenž je v té době částečně odlišoval od jejich říšských patronů z Německa a co do intenzity šel někdy nad rámec požadavků spřátelených členů působících v ČSR v DNP a DNSAP (srv. JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR*, Tübingen 1977, s. 112).

²⁴⁴ JAWORSKI, Rudolf. Op. cit., s. 109.

²⁴⁵ Mezinárodněprávními aspekty sudetské otázky po roce 1918 se na německé straně zabývají mnozí autoři. Na tomto místě doporučuji např. DOLEZEL, Stephan: *Die deutsch-tschechoslowakischen Beziehungen von ihren Anfängen bis zum Ausgang der Ära Stresemann (1918-1929)*, München 1975; REITZNER, Almar: *Die sudetendeutsche Frage in der europäischen Politik*, München 1968; WELISCH, Sophie A.: *Die sudetendeutsche Frage 1918-1928*, München 1980 či JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR*. Disertační práce. Tübingen 1977; z českých děl budiž zmíněna za všechny OLIVOVÁ, Věra: *Německo a Československo*. Praha 2010; nejaktuálněji práce KONRÁD, Ota: *Nevyvážené vztahy. Československo a Rakousko 1918-1933*. 2012.

²⁴⁶ Takto například líčí Heinrich Brunar, od roku 1925 do roku 1929 předseda DNP, poměr DNP k DNVP v roce 1930: „*Ich bin der Ansicht, dass der Nationalpartei in erster Linie die Aufgabe zufällt, unser Volk zu erziehen und zwar nicht zu Materialisten...sondern zu Idealisten, die die Neuordnung von 1919 nicht anerkennen, die dadurch geschaffenen Tatsachen zwar als solche hinnehmen müssen, sich aber niemals auf deren Boden stellen dürfen. Ich begrüße daher von ganzem Herzen und aus voller Überzeugung die neue Linie der Deutschnationalen Volkspartei, die von Hugenberg vorgezeichnet wurde, dies umsomehr, als die offizielle Reichspolitik, ob mit Recht oder mit Unrecht, dass soll dahingestellt bleiben, im Geist von Locarno und in der loyalen Erfüllung der vom Deutschen Volk durch die Zwangsdiktat von Versailles auferlegten Verpflichtungen die Gefahr heraufbeschwört, dass die materielle Abrüstung und Wehrlosigkeit des Deutschen Reiches durch eine geistige Abrüstung ergänzt wird.*“ (BRUNAR, Heinrich: *Denkschrift 1930*, s. 13).

²⁴⁷ Ke vzniku DNVP došlo po pádu Německého císařství sloučením „Deutschkonservative Partei“, „Freikonservative Reichspartei“, „Christlichsoziale Partei“ a pravého křídla „Nationalliberalen“. DNVP vycházela z ideových kořenů monarchismu. Jednalo se o silně nacionalistickou stranu odmítající parlamentarismus, preferující militarismus a mimo parlamentní agitaci a politickou činnost, se silně antisemitskými a konzervativními rysy a ambicí být stranou integrační, všennárodní (národoveckou/völkisch) a od konce 20. let úzce kooperující s NSDAP. Úzce byla napojena na protestantskou církev a pruský stát a zastupovala zájmy především velkostatkářů a části německého velkopřemyslu.

Charakteristika DNVP výše byla vypracována na základě syntézy vybraných kapitol následujících třech titulů: THOß, Hendrik: *Demokratie ohne Demokraten? Die Innenpolitik der Weimarer Republik*. 2008, s. 40;

KOLB, Eberhard: *Die Weimarer Republik*. 2000, s. 78; srv. též

LONGERICH, Peter: *Deutschland 1918-1933. Die Weimarer Republik*. 1995, s. 71.

uzavírání mezistátních hospodářských dohod, které jsou ve skutečnosti útočnými a obrannými koalicemi, v oblasti mezinárodněpolitické obvinil versailleský systém z balkanizace střední Evropy.²⁴⁸

Lodgman von Auen využil umně (až demagogickým způsobem) k obhájení tvrzení, že politika německých nacionálů má pangermánské tendence, kritiky ze strany české (sic!) politiky, tvrdíce, že jestli má být považován ze všenečce ten, kdo vznáší nárok na uplatnění práva na sebeurčení také pro německý národ, tak v takovém případě je DNP skutečně stranou „všenečců“.²⁴⁹ Do nekonečna opakovaným požadavkem práva na sebeurčení se Lodgman ve skutečnosti snažil legitimizovat všenečské (tudíž zároveň iredentistické) tendence DNP. Jedná se pouze o doklad toho, že němečtí nacionálové pokračovali v trendu typickém pro období první světové války, a sice snaze o sjednocení střední Evropy pod dominantním vlivem Německa.

Johann Wolfgang Brügel v této souvislosti ostře kritizuje krátkozrakost Lodgmanovy, resp. celé německonacionální politiky²⁵⁰ a vzpomíná na Lodgmanovy výroky z jara 1919 a dokládá jednoznačné Lodgmanovo pangermánské smýšlení a jeho orientaci směrem na Německo (nikoli Německé Rakousko!).²⁵¹

Eva Hahnová přesvědčivě vysvětluje v kontextu konce státní loajality k Rakousku, resp. vzniku kolektivní identity sudetských Němců, proč rétorika Lodgmana von Auen především v prvních poválečných letech měla potenciál rezonovat mezi německým obyvatelstvem na území ČSR. Německy hovořícímu obyvatelstvu v ČSR podle Hahnové nebylo nuceno ze strany státních orgánů jakkoli se vzdávat vlastní kulturní identity, otázka kolektivní identity všeak zůstala neřešena. Měl to být pocit tradiční příslušnosti k českým zemím, jenž bránil Němcům přijmout a uznat status národnostní menšiny. Jejich původní loajalita k starému Rakousku pozbyla reálného významu a jejich začlenění jakožto „Němců“

²⁴⁸ „das Ergebnis dieser Verträge ist die Balkanisierung Mitteleuropas, ein wahnsinniger Militarismus, der Abschluss von Offensiv- und Defensivbündnissen unter der Maske wirtschaftlicher Vereinbarungen...“ (LODGMAN VON AUEN: *Die politische Lage des Deutschtums in der Tschechoslowakei*. In: *Deutsches Vaterland* 3/1921, s. 113).

²⁴⁹ „die tschechische Aufklärungsarbeit im Auslande beliebt es, uns als Alldeutsche, als Pangermanisten hinzustellen. Wenn ein Alldeutscher derjenige ist, der das Selbstbestimmungsrecht auch für das deutsche Volk in Anspruch nimmt, dann sind wir Alldeutsche.“ (LODGMAN VON AUEN. Op. cit., s. 113).

²⁵⁰ „(...) absolute politische Blindheit der deutschen Nationalisten (...)“ (BRÜGEL, J. W.: *Deutsche und Tschechen*, s. 82).

²⁵¹ „Wenn einmal Deutschböhmen als selbständiger Staat anerkannt sei, fügte Lodgman hinzu, könne die Entente nichts mehr dagegen haben, 'wenn es sich dem Deutschen Reich zuerst als Bundesstaat anschliesse und gemeinsam mit diesem in die notwendigen Handelsvertragsverhandlungen mit Tschechien einträte'. Frankreich wolle er 'goldene Brücken bauen', sagte Lodgman, aber auch die Existenz Deutschböhmens als Bundesstaat Deutschlands denke er sich nur als vorübergehende Erscheinung: es sollte dann auf Bayern, Thüringen und Sachsen aufgeteilt werden. 'Gegen ein Verbleiben Deutschböhmens bei Deutschösterreich sprach sich Herr Dr. Lodgman entschieden aus.'“ (BRÜGEL, J. W. Op. cit., s. 82).

– německého obyvatelstva na území bývalé monarchie se státotvorným potenciálem v nich posilovalo tendence definovat se jako Němci a spatřovat v Německu centrum jejich tvořící se kolektivní identity.²⁵²

Lodgman i na karlovarském sjezdu formuloval vcelku obecně, ale zato důrazně ideologicky, že cílem DNP a její politiky je vytvoření velkého hospodářského prostoru ve velké, sjednocené Evropě: „für die Schaffung großer Wirtschaftsgebiete, für ein großes, geeinigtes Europa...“. Připomeňme skutečnost, že německé poválečné hospodářství bylo velmi tvrdě postiženo nejen samotnou válkou, ale i závazky vyplývajícími ze závěrů versailleské mírové konference. Od roku 1921 rétorika Německé nacionální strany v hospodářské oblasti ztrácela na intenzitě, neboť se jednalo o rok, jenž znamenal pro Československo „rozhodující zlom v poválečné hospodářské obnově (...) a to hlavně díky rekordní úrodě, úspěšnému vývozu a ve střeoevropských poměrech nízké inflaci. Vzestup zemědělské i průmyslové produkce i rozsáhlé dovozy potravin a surovin umožnily odstranit bezprostředně po válce ještě přežívající válečné řízené hospodářství (...)“.²⁵³

Lodgman von Auen na karlovarském sjezdu přesto neopomněl zdůraznit, jak špatně je s Němci na území Československa zacházeno ve všech sférách společenského života – školou počínaje, jazykovými právy a hospodářskou politikou konče. Hovořil o „znásilňování rodného (německého – pozn. aut.) jazyka“, „drolení (sic!) německých škol“²⁵⁴, „špatném zacházení s německými válečnými invalidy, vdovami, sirotky a pensisty a úředníky“, „cílené likvidaci německých živnostníků“ a „uzmutí půdy Čechy německému sedláctvu nekalými způsoby“.²⁵⁵

²⁵² Srv. HAHNOVÁ, Eva: *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*, s. 75.

²⁵³ LACINA, Vlastislav: *Dynamika rozvoje hospodářství v meziválečném Československu*. 1998, s. 290; „Poválečný proces obnovy nebyl ještě dokončen, když ji koncem roku 1921 a hlavně v roce 1922 narušily důsledky světové poválečné hospodářské krize, které byly výrazně umocněny deflační měnovou politikou, prováděnou od jara 1922 pod vedením ministrů financí Augustina Nováka a potom Aloise Rašina. Již od léta 1922 prudké zmenšování vývozu, následné omezování výroby v železářství, textilu, sklářství i v některých dalších průmyslových odvětvích a krach tří bank naznačovaly, že úspěšnost obnovy je již vyčerpána a nastupují nepříznivé důsledky rozpadu trhu monarchie a malé konkurenční schopnosti československého zboží na světových trzích.“ (LACINA, Vlastislav. Op. cit.)

²⁵⁴ Zde lze jednoznačně spatřovat odkaz na již zmiňovaný parlamentní projev Lodgmanova spolustraníka Ernsta Schollicha z 14. června 1922. Viz kapitola 3.2.2. *Politická aktivita DNP v Německém parlamentním svazu* (analýza parlamentního projevu SCHOLLICH, Ernst: *Die Knebelung des deutschen Schulwesens*. Rede des Abgeordneten Dr. Ernst Schollich (Deutsche Nationalpartei) anlässlich der Schuldebatte im Abgeordnetenhaus am 14. Juni 1922).

²⁵⁵ „unsere Muttersprache vergewaltigt wird, wie die deutschen Schulen gedrosselt werden, wie man unsere Kriegsverletzten behandelt, wie es den Witwen und Waisen, den deutschen Pensionisten, den deutschen Beamten schlechthin geht, wie sie vertrieben oder schlecht behandelt worden sind oder noch werden, wie die tschechische Politik auf die Vernichtung unseres Gewerbes unserer Gütererzeugung und auf das Hinterherspielen des Bodens aus der Hand deutscher Bauernschaft und deutscher Besitzer in tschechische Hände abzielt...“ (LODGMAN VON AUEN: *Die politische Lage des Deutschtums in der Tschechoslowakei*. In: *Deutsches Vaterland* 3/1921, s. 113);

Autoři knihy *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, manželé Hahnovi, kritizují národovecké štvavé výroky německých nacionálů a dávají je do souvislosti s přetrvávajícími a tradovanými vzorci myšlení v řadách části

Lodgmanovy stížnosti na karlovarském sjezdu se týkaly sporného školského zákona z dubna 1919²⁵⁶ a hlavně jazykového zákona z 20. února 1920²⁵⁷, jímž byly dle sudetoněmecké interpretace zásadně znevýhodněny německé školství a německý jazyk.²⁵⁸ Školský zákon měl z českého pohledu naopak poskytnout garanci, že základy německého školství na území ČSR zůstanou nedotčeny.

Jako nejcitlivější úkol vládnoucích politických elit byla po vzniku republiky vnímána úprava jazykových poměrů v novém státě: „Čeština (resp. „jazyk československý“) měla vyjadřovat národní charakter nového státu...Zákon (byl přijat současně s Ústavou československé republiky) zaručoval každému občanu právo užívání jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých, ve věcech náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu. Byly zakázány jakékoli formy odnárodňování. Jednotlivcům bylo zaručeno právo užívat mateřský jazyk jiný než byl jazyk „československý“ i ve styku se soudy a dalšími úřady. Němčina byla uznána jako úřední jazyk v soudních okresech, které vykazovaly minimálně 20procentní podíl německy mluvících státních občanů.“²⁵⁹

V neposlední řadě byla provedena pozemková reforma, jež ze strany DNP byla velmi ostře kritizována jako mocenský akt a vyvlastnění německé půdy českým národem. Masaryk na konci roku 1921 otevřeně kritizoval negativistickou koncepci německé politické scény, když v otázce pozemkové reformy došlo 22.12.1921 k názorovému střetu mezi ním a zástupci Svazu německých velkostatkářů, kteří „přednesli stížnost na provádění pozemkové reformy, v níž prý převládá moment nacionální. Masaryk se k tomu vyjádřil: 'Němci nemají práva si na to stěžovati, že by byli vylučováni z účasti při provádění pozemkové reformy, jakož i z účasti na veřejném státním životě, neboť jejich neúčast je jen důsledek jejich negativní politické

členů Sudetoněmeckého Landsmannschaftu, jež vznikají na základě neustálého opakování a řetězení jednostranných argumentů s cílem tyto receptivně memorovat. Výsledkem jsou potom dle autorů publikace zakořeněné stereotypy. (HAHNOVÁ, Eva – HAHN, Henning Hans: *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. 2002).

²⁵⁶ Schválen Revolučním (!) Národním shromážděním

²⁵⁷ „Především tři vládní návrhy zákona vedly k opětovnému rozdmýchání národnostních sporů - jednalo se v první řadě o pozemkovou reformu, reorganizaci administrativy v neprospěch menšin a nakonec prováděcí nařízení k jazykovému zákonu“ (HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 1978, s. 44).

²⁵⁸ rozbor k problematice jazykového zákonodárství a postavení německé menšiny v ČSR viz KUČERA, Jaroslav: *Minderheit im Nationalstaat. Die Sprachenfrage in den tschechisch-deutschen Beziehungen 1918-1938*. München 1999; Friedrich Prinz označuje jazykové zákonodárství československého těmito přídavnými jmény: „benachteiligend“, „hart“, „ungerecht“ (PRINZ, Friedrich: *Geschichte Böhmens 1848-1948*, s. 403).

²⁵⁹ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 9;

k jazykovému právu v kontextu postoje Němců k ústavnímu zákonodárství viz LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939*. 1979, s. 53-60.

koncepte. Chybou Němců je, že nevytvořili politickou stranu (regierungsfähig) schopnou spoluprádnouti.“²⁶⁰

2.4.3 Říšský sjezd v Opavě: založení Německého bojového souručenství

Na jaře 1922 kulminovala hospodářská krize, přesto však nedošlo ještě k oficiálnímu rozpadu německého politického tábora na aktivisty a negativisty, protože „*prostě žádná strana neměla chuti vzít na sebe stigma 'rozbíječe německé jednoty'*“.²⁶¹ Ještě v dubnu 1922 lze doložit společný postup aktivisticky a negativisticky profilujících se stran například na nové, již několikaté, stížnosti Němců u Společnosti národů na útisk Němců v ČSR, či na květnovém zasedání Německého parlamentního svazu, na němž se jednalo mj. o proplácení válečných půjček, jež probíhalo ve znamení fiktivní jednoty.²⁶²

Přesto byl opavský sjezd nejen pro DNP, ale pro budoucnost celého Německého parlamentního svazu zásadní. Na 3. říšském sjezdu DNP v Opavě bylo deklarováno již poněkolikaté napřímení sil do mimoparlamentního boje a především narýsován společný koaliční projekt nacionálního a nacionálně-socialistického tábora – tzv. „Německé bojové souručenství“²⁶³.

Redaktoři chomutovského „Deutsches Volksblatt“ opatřili jeden ze svých článků, vyšlých po konání sjezdu, nadpisem „*Endlich!*“, čímž chtěli dát najevo, že bylo na čase spojit síly dvou politických stran se stejným cílem, za účelem vytvoření jedné politické skupiny, jež bude schopna účinněji prosazovat německé nacionálně politické cíle.²⁶⁴ Na tomto stranickém sjezdu v Opavě se též definovalo zacílení souručenství, jež bylo – jak se mimo jiné píše v deníku Bohemia z 12. září 1922 – osudovým společenstvím všech sudetských Němců a zároveň společenstvím (souručenstvím) bojovým, ve svém negativismu zaměřeným proti zvůli a násilí českých politiků, upírajících Němcům nárokovatelné právo na sebeurčení. Jak již i napovídá název uskupení DNP a DNSAP, cílem souručenství je vybojovat uznání tohoto

²⁶⁰ AKPR T 2147/21. Cit. dle CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 263.

²⁶¹ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 270.

²⁶² Srv. CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 271.

²⁶³ Německé označení: „Deutsche Kampfgemeinschaft“.

²⁶⁴ „...die vor einigen Wochen begründete Deutsche Kampfgemeinschaft [ist] kein nebuloses, sondern ein politisches Gebilde darstellt, das bezüglich seiner Kampfstellung gegenüber den nationalen Gegnern praktisch der Verschmelzung zweier politischer Gruppen zu einer einzigen Kampfgruppe gleichzuerachten [sic!] ist“ (Deutsches Volksblatt, Nr. 207, 13.9. 1922, s. 1)

práva všemi prostředky a účastí na tomto „boji“ je povinován každý, kdo náleží k německému národu²⁶⁵.

Zde lze však již spatřit jasně tendence transformovat Německý parlamentní svaz, přesto však „[j]eště v červnovém tisku roku 1922 bylo psáno o svolání parlamentního svazu, v němž se zdůrazňovala 'nutnost' neomezeného provedení sebeurčení národů, k němuž prvním stupněm mělo být prosazení německé samosprávy v ČSR. Dokonce se ještě na začátku července 1922 rozhodlo o plánech uspořádat velké demonstrace na protest proti útlaku německého školství“.²⁶⁶ Poznamenejme na tomto místě, že se jednalo o iniciativu členů DNP a DNSAP.²⁶⁷

Hospodářské otázky měly představovat jedno z centrálních témat, jež se mělo řešit v rámci jednání jednotlivých profesních organizací DNP.²⁶⁸ Například na zasedání zástupců německých zaměstnanců byl vznesen ostrý protest „proti odstraňování německých zaměstnanců z německých pracovních pozic“²⁶⁹. Při tom bylo kritizováno „poslovanšťování“ hospodářství a kritizovány ataky a násilné jednání ze strany Čechů.²⁷⁰ Rétorika německých nacionalů na opavském sjezdu se vyznačuje narůstající radikálností, a lze toto doložit například na projevu Lodgmana von Auen, jenž v kontextu vzniku Bojového souručenství nešetří slovy spojenými s bojem („pochodovat kupředu“; „být připraven přinášet těžké oběti“)²⁷¹.

O sjezdu psalo hned několik novin, třístránkovou analýzu sjezdu vydalo např. již 10. září 1922 „Deutsche Zeitung Troppau“.²⁷² O den později bylo věnováno projevu Lodgmana von Auen dokonce zvláštní vydání.²⁷³ Lodgman von Auen se jako obvykle vyjadřoval nejen k politice, nýbrž velmi obsáhle ke stavu hospodářství a zabýval se vzájemným vztahem

²⁶⁵ „Volksgemeinschaft [ist] Schicksalsgemeinschaft, die Schicksalsgemeinschaft des deutschen Sudetenvolkes aber Kampfgemeinschaft gegen tschechische Willkür und Gewalt ist, welcher das Recht auf freie Selbstbestimmung entgegengesetzt wird. Dieses wird niemals durch Zugeständnisse vom Gegner erreicht, sondern muß durch rücksichtslosen Kampf erzwungen werden, an dem teilzunehmen jeder die Pflicht hat, der zum deutschen Volke zählt.“ (Bohemia, 12. 9. 1922, s. 2).

²⁶⁶ Srv. Bohemia, č. 141, 18. XI. 1922. Cit. dle CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 271.

²⁶⁷ Srv. CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 271.

²⁶⁸ „Die Tagesordnung des Reichsparteitages sieht eine Menge von Nebentagungen für die einzelnen Berufe vor und läßt so auch die jetzt so stark im Vordergrund des Interesses stehenden Wirtschaftsfragen ausreichend zu Worte kommen“ (Nordböhmisches Tagblatt, 5. září 1922, č. 201, s. 1)

²⁶⁹ „Protest gegen die Verdrängung der deutschen Arbeiter vom deutschen Arbeitsplatz“.

²⁷⁰ „Übergriffe und Gewaltakte der Tschechen“ (srv. Deutsches Volksblatt, Nr. 205, 11.9. 1922, s. 1).

²⁷¹ „Die DNP (...) ist bereit, voran zu marschieren. Sie hofft auf einen Aufstieg des deutschen Volkes, sie weiß aber auch, daß das, was sich vor unseren Augen heute abspielt, nämlich die Nationalwerdung des deutschen Volkes, nicht ohne schwere Opfer möglich ist und diese Opfer so schwer sie auch sein mögen, sollen und müssen gebracht werden.“ (Deutsches Volksblatt, Nr. 208, 12.9. 1922, s. 1)

²⁷² Deutsche Zeitung Troppau, Folge 212, 10.9. 1922, s. 3-5.

²⁷³ Deutsche Zeitung Troppau, Folge 213, 11.9. 1922, s. 1.

hospodářství a politiky. Konstatoval mimo jiné, že hospodářství je pojmem zahrnutým do širěji vymezeného pojmu politiky.²⁷⁴ Lodgman von Auen z německonacionálních pozic ostře kritizoval hospodářský centralismus ČSR a upevňování pozic vládnoucího českého národa na úkor nečeských národností, již jsou dle Lodgmana utlačovány.²⁷⁵ Svým projevem Lodgman von Auen v podstatě nepřímou vyzýval německé obyvatelstvo ke stávkám a pasivní rezistenci, receptem mělo být uplatnění požadavku hospodářské autonomie: „*Byl to zřejmý pokus využít nespokojenosti německého lidu, zradikalizovaného současnými hospodářskými potížemi, k opětovnému posílení nacionálních bojů v Československu*“.²⁷⁶ Dosaženo mělo být této autonomie v hospodářském životě skrze sjednocování německých centrálních organizací jako např. bankovních institutů, či německého průmyslu ve velké výkonné závody, živnostníci a zemědělci měli na celém území československého státu vytvářet nákupní a prodejní jednoty („*Einkaufs- und Verkaufsgenossenschaften*“). Měla být posílena spolupráce velkých průmyslových závodů a živnostníků skrze oboustrannou zintenzívněnou výměnu peněz a zboží. Realizace těchto požadavků byla dle Lodgmana podmíněna výchozí podmínkou - hospodářskou samosprávou Němců.²⁷⁷

Realita vypadala ovšem jinak, protože v případě zájmových politických stran se ukázala jasně tendence sblížení především s českým politickým táborem. S českým agrárnickým táborem sblížovala Spolek německých velkostatkářů „*potřeba ochrany zemědělské výroby před krizí, hlavně zavedení cel na dovoz zemědělských produktů*“.²⁷⁸ Další téma, které zdánlivě paradoxně posílilo tendenci k dohodě s českým politickým táborem, byla pozemková reforma. K sblížení české a německé strany nedocházelo pouze v oblasti zemědělství, nýbrž i průmyslu: „*v březnu 1922 například došlo ke sloučení Svazu čs. a německé průmyslové buržoazie*“.²⁷⁹

V Opavě zaujal Lodgman velmi kritické stanovisko k Německu i Rakousku, když obě země kritizoval za to, že plní bez výhrad podmínky přičtené versailleskou mírovou konferencí, přičemž neopomněl z „pohodlného sebeklamu“ obvinít i konkurenční aktivistické

²⁷⁴ „(...) die Politik als der größere umfassendere Begriff den Begriff der Wirtschaft in sich einschließt“ (Deutsche Zeitung Troppau. Op. cit.)

²⁷⁵ „der wirtschaftliche Ausbau des Staates hat für uns kein unmittelbares Interesse, weil er in diesem Staate infolge seiner Zusammensetzung zum wirtschaftlichen Zentralismus führt und dem herrschenden Volk immer mehr Mittel zur Unterdrückung der nichttschechischen Nationen und ihrer Wirtschaft in die Hand gibt“ (Deutsche Zeitung Troppau. Op. cit.)

²⁷⁶ CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 271.

²⁷⁷ Nationale Nachrichten, č. 20, 15.10. 1922, s. 199.

²⁷⁸ CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 268.

²⁷⁹ Srv. CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., s. 269.

politické strany.²⁸⁰ Již koloritem Lodgmanových projevů byla otevřená kritika německé sociální demokracie, jíž bylo vyčítáno, že není členem Německého parlamentního svazu – v tomto kontextu byla vyzdvižena nutnost vést národovecký styl politiky (völkisch) zahrnující všechny „německoárijské politické strany“ a bylo navrženo zřídit celostátní výbor těchto stran, což kvůli sociálním demokratům zatím není možné.²⁸¹

V některých pasážích svého projevu Lodgman otevřeně přičítá hlavní podíl viny na hospodářských problémech a opakujících se krizích ve střední Evropě „ostudným mírovým smlouvám“.²⁸²

Řešením krize je dle Lodgmana organizování mimoparlamentního boje proti diskriminující politice protistrany.²⁸³ Na opavském sjezdu DNP bylo deklarováno velmi jasně napřimení sil do mimoparlamentního boje, přičemž byl kritizován jednak parlamentární systém na území ČSR – konkrétně ustanovení zakotvená v Jednacím řádu Národního shromáždění – jednak nečinnost ostatních německých politických stran, které nehájí zájmy německého obyvatelstva.²⁸⁴ Vyzývání k mimoparlamentnímu „boji“ DNP bylo v souladu se zaměřením „partnerské“ strany na německém území, říšskými nacionály z Deutschnationale Volkspartei, kteří se sjezdů DNP účastnili a taktéž odmítali parlamentarismus Výmarské republiky. Jako červená nit se vine Lodgmanovými projevy požadavek práva na sebeurčení, samotným Lodgmanem označený za „nejsvětější národní cíl“ („*heiligstes Volksziel*“), jenž lze realizovat pouze společným úsilím celého národa bez ohledu na třídní původ či profesní

²⁸⁰ „sowohl die Kreditpolitik Österreichs als auch die Erfüllungspolitik des Berliner Reiches sind nichts als bedauerliche Ergebnisse einer bequemen Selbsttäuschung (...) auch jene sudetendeutschen Kreise sind dieser bequemen Selbsttäuschung rettungslos verfallen (...)“ (Deutsche Zeitung Troppau, č. 215, 13.9. 1922, s. 1).

²⁸¹ „nicht in engem parteipolitischen, sondern [muss] in wahrhaft völkischem, das heißt, das ganze Volk umspannenden Geist erfolgen...; „(...) über den ganzen Staat erstreckenden Vollzugausschuss der deutscharischen politischen Parteien. Die Beschränkung auf diese ist solange geboten, als die sozialdemokratische Führung, Parteiwohl über das Volkswohl stellend, es vorzieht, abseits zu stehen“ (Nordböhmisches Tagblatt, 5.9.1922, č. 201, s. 1).

²⁸² „Die vereinigten Gegner sorgen auf der ganzen Linie dafür, daß die europäische Krise als unheilvolle Tochter der Schandfriedensverträge sich auf Unkosten des deutschen Volkes in ganz Mitteleuropa austobt und daß immer und immer wieder nach jeder kurzen Scheinraufe mit erneuerter Kraft Not und Unruhe über uns hereinbricht, uns zersetzt und zermürt“ (Deutsche Zeitung Troppau, č. 215, 13.9. 1922, s. 1);

srv. manuskript LODGMAN VON AUEN: *Die Deutschnationalen in der Tschechoslowakei*. In: Der deutsche Führer. Nationale Blätter für Politik und Kultur. (Hrsg. Von Lindeiner), 1. Jg. 1922 Berlin, s. 566-571.

²⁸³ „die außerparlamentarische Abwehr gegenüber der Prügel- und Raubpolitik der Gegenseite zu organisieren“ (Deutsche Zeitung Troppau. Op. cit).

²⁸⁴ „Da wir Deutsche im tschechischen Staate uns unser Recht, ja unser Dasein täglich, gründlich erkämpfen müssen und da dieser Kampf nicht im Parlamente mit Aussicht auf Erfolg geführt werden kann – schon wegen der Geschäftsordnungsbestimmungen, aber auch weil deutsche politische Parteien entweder grundsätzlich oder aber tatsächlich bei diesem Kampfe einfach nicht mittun – so wird er hauptsächlich außerhalb des Parlamentes ausgetragen werden müssen. In dieser Erkenntnis wird der nordmährisch-schlesische Kreis einen Antrag einbringen, der die Abgeordneten des Klubs der Deutschen Nationalpartei auffordert, das Schwergewicht ihrer Tätigkeit künftig von dem Parlamente weg, auf die Erziehung des deutschen Volkes im Kampf und Widerstandsgeist zu verlegen“ (Nordböhmisches Tagblatt, 5.9. 1922, č. 201, s. 1).

zařazení. Od parlamentní činnosti ve stávajících evropských poměrech nelze dle Lodgmana očekávat, že povede ke zlepšení situace německého národa.²⁸⁵

Kromě politického projevu se v Opavě dále hovořilo organizačních problémech, především o nutnosti dalšího budování a zdokonalování stranické struktury.²⁸⁶ Stranický tiskový orgán „Nationale Nachrichten. Zeitschrift der Deutschen Nationalpartei“ informoval o průběhu i výsledcích opavského sjezdu DNP a obsahoval mimo jiné všechna úřední sdělení, na nichž se usneslo říšské stranické vedení.²⁸⁷ O říšském sjezdu v Opavě informovaly dále velmi obsáhle „Nordböhmisches Tagblatt“ a „Reichenberger Zeitung“.

Lodgmanův hlavní politický projev na opavském sjezdu je zapotřebí vnímat v kontextu vývoje hospodářské situace, jež v roce 1922 nebyla vůbec uspokojivá. Vždyť i k rozštěpení parlamentního svazu na aktivisty a negativisty došlo na pozadí hospodářské krize, jež vedla německé politiky v ČSR k řešení potíží jiného druhu než dříve: „nároky s nimiž vystupovali v poválečných letech, ztrácely totiž pozvolna svou aktuálnost a místo nich nastupovaly problémy vyvolané současnou hospodářskou krizí.“²⁸⁸

Jak se nejpozději u parlamentních voleb v roce 1925 ukázalo, postupné úspěchy politiky německých zájmových stran (ať už socialistů, agrárníků či křesťanských demokratů), právě od roku 1922 stále častěji přistupujících k aktivistickému stylu politiky, dokazují, že bojovná rétorika všenárodně zaměřené politiky německých nacionalů, stojící na základech radikálního odmítnutí jakékoli spolupráce s československým státem, masy Němců na území ČSR proti očekávání nijak zásadně neosloví. Až na začátku 30. let v období počínající hospodářské krize a v souvislosti s úspěchem Hitlerovy politiky na území Německa, bude německý negativismus zažívat svoji „renesanci“. Nacionalně orientovaná německá politika bude však již plně v režii DNSAP, resp. po seberození DNSAP a zákazu DNP v roce 1933 se bude rétorika dále zostřovat v Sudetoněmecké domovské frontě a z ní vznikající Sudetoněmecké straně, již bude mít pevně ve svých rukou Konrád Henlein.

²⁸⁵ „So lange uns nun die europäischen Verhältnisse die Ausübung unseres Selbstbestimmungsrechtes nicht gestatten, so lange müssen wir um unseren Bestand kämpfen, soweit unsere Kräfte reichen. Von einer parlamentarischen Tätigkeit versprechen wir uns keine Besserung unserer Lage, wir legen das Schwergewicht auf die entschlossene Abwehr des geeinigten Volkstums ohne Unterschied der Klasse und des Berufes“ (Nationale Nachrichten, č. 18, 1.10. 1922, s. 172-191).

²⁸⁶ srv. Nationale Nachrichten. Op. cit.: *Bericht über den 3. ordentlichen Reichsparteitag in Troppau*; srv též „...Verfeinerung und Verdichtung des Organisationsnetzes der Partei...“ (Nordböhmisches Tagblatt, 5.9. 1922, č. 201, s. 1).

²⁸⁷ Předběžný program, resp. Jednací program říšského sjezdu DNP v Opavě vyšlo 11.8. 1922 v Nationale Nachrichten, Folge 15, 3. ročník; výsledky byly zveřejněny 1.10., 15.10. und 1.11. v Nationale Nachrichten.

²⁸⁸ CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 268.

3. Politika Německé nacionální strany na parlamentní půdě

3.1 DNP ve volbách do obecních zastupitelstev (1919) a do Národního shromáždění (1920)

V této kapitole se autor vrátí proti proudu času do první poloviny roku 1919 a bude se nejprve zabývat komunálními volbami, konanými na jaře roku 1919. Členové Německé nacionální strany se jich zúčastnili a později jim to bylo připomínáno jako první akt nepřímého uznání existence nového československého státu. V návaznosti na tuto část bude představena předvolební strategie DNP před prvními parlamentními volbami v roce 1920 a analyzovány jejich výsledky. V neposlední řadě budou načrtnuty důsledky těchto volebních výsledků pro německou nacionální politiku na půdě Národního shromáždění – Poslanecké sněmovny a Senátu.

3.1.1 DNP v obecních volbách 15. – 16. června 1919

Krátce před obecními volbami byla na území několik měsíců existujícího Československa z příkazu československé vlády kvůli některým programovým bodům, jež mohly být považovány za vlastizradu, rozpuštěna jedna z „předchůdkyň“ DNP – „Deutschböhmisches Volkspartei“ – a v podstatě vzápětí se konstitovala „Deutsche Nationalpartei“, tedy „Německá nacionální strana“.²⁸⁹

Němci se účastnili obecních voleb, již skončily ve všech Němci osídlených územích československého státu vítězstvím levice.²⁹⁰ Zdeněk Kárník vyzdvihuje důležitou skutečnost, která (nejen) k tomuto úspěchu vedla: „*Česká a německá levice (ve jménu internacionalismu samozřejmě) jako první navázaly styky a spolupráci mezi sociálními demokraty obou národů a chystaly se v parlamentě ke společnému postupu. To byl náskok, který ostatní nedokázali dlouho – a vlastně nikdy – překonat.*“²⁹¹

Člen Německé nacionální strany, Otto Hermann, ve svých vzpomínkách označuje komunální volby za úspěch sociálních demokratů, kteří získali v mnoha významných průmyslových městech posty starostů. Neúspěch připisuje roztříštěnosti nacionalistického

²⁸⁹ DNP se definitivně konstitovala na sjezdu v Olomouci v září 1919, kde se sloučila s moravsko-slezskou Deutschsoziale Volkspartei. (viz detaily v 2. kapitole předkládané práce „Vznik a rozvoj Německé nacionální strany“).

²⁹⁰ Srv. NĚMEČEK, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, s. 16.

²⁹¹ KÁRNÍK, Zdeněk: *Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy (jaro-léto 1920) / Události, jejich důsledky a širší souvislosti*. 1998, s. 93.

tábora.²⁹² V komunálních volbách velmi dobře uspěli skutečně nejen na německé, ale i české straně sociální demokraté a za nimi agrárníci, až s velkým odstupem za nimi se umístily strany nacionální, křesťanští sociálové a menší středostavovské subjekty.²⁹³

Strana samotná hodnotila na prvním říšském sjezdu v Liberci výsledky obecních voleb a svůj neúspěch připisovala skutečnosti, že do předvolebního boje vstoupila příliš pozdě a ve volbách tak vyšla nakrátko. Jádrem stížností bylo konstatování, že by v jednotlivých městech výsledek býval nemusel být tak špatný, kdyby se spojily německé nesocialistické síly a DNSAP nekandidovala s vlastními volebními kandidáty. Kritizován byl mimo jiné fakt, že se pouze v některých obcích podařilo uzavřít předvolební koalici s německými sociálními demokraty proti Čechům.²⁹⁴ Na území Slezska získala většinu hlasů Deutschsoziale Volkspartei, i když i zde vedle sociálních demokratů kandidovali často samostatně němečtí nacionální socialisté.²⁹⁵ Po volbách založila DNP Volné sdružení německonacionálních obecních zastupitelů²⁹⁶, k němuž se v krátké době přidalo velké množství zvolených obecních zastupitelů.²⁹⁷

Účast Němců na obecních volbách byla interpretována a vykládána jako faktické uznání existence československého státu. Byla též definitivním impulzem k transformaci politického života Němců v Čechách, jejichž poslanci museli o několik měsíců později po podepsání smlouvy v St.-Germain-en-Lay opustit poslanecké lavice vídeňského parlamentu.²⁹⁸

V českém politickém táboře skončily tyto volby jasným neúspěchem pro Národní demokraty vedené Karlem Kramářem. Výsledek těchto voleb vedl k odstoupení vlády Karla Kramáře²⁹⁹ a vytvoření rudo-zelené vládní koalice vedené sociálním demokratem Vlastimilem Tusarem³⁰⁰. Zajímavá byla myšlenka, kterou se zabývala tehdejší sociální demokracie, a sice

²⁹²HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei. Aufzeichnungen aus dem Gedächtnis für die Jahre 1919-1934*, s. 2.

²⁹³ „Wegen ihres Organisationsdefizits schafften es aber die bürgerlichen Parteien nicht, schon bis zu diesem Zeitpunkt wenigstens in allen größeren Orten präsent zu sein; deshalb, und auch, um den immer mächtiger werdenden Sozialdemokraten besser Paroli bieten zu können, wurden in vielen Gemeinden bürgerliche Einheitslisten und Mittelstandsgruppierungen gebildet, die zusammen fast ein Viertel aller deutschen Stimmen auf sich vereinigen konnten; das zweite Viertel teilten sich die selbständig kandidierenden bürgerlichen Parteien, während die Sozialdemokraten mit 48% knapp die Hälfte aller deutschen Stimmen errangen“. (LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der CSR*. 1975, s. 203-204).

²⁹⁴ 15. Flugschrift: *Verhandlungsschrift der 1. Reichstagung der deutschnationalen Gemeinde-Vertreter* am 7. Dezember 1919 in Reichenberg, s. 3.

²⁹⁵ O DNP ve Slezsku podrobně ve studii: ONDERKOVÁ, Jana: *DNP ve Slezsku*. 2006.

²⁹⁶ V německém znění: „Freie Vereinigung deutschnationaler Gemeindevertreter“.

²⁹⁷ 15. Flugschrift: *Verhandlungsschrift der 1. Reichstagung der deutschnationalen Gemeinde-Vertreter* am 7. Dezember 1919 in Reichenberg, s. 3.

²⁹⁸ Srv. LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der CSR*. 1975, s. 204.

²⁹⁹ Vládní koalice vedená Karlem Kramářem: 14.10.1918 – 7.7.1919.

³⁰⁰ Vládní koalice vedená Vlastimilem Tusarem: 8.7.1919-24.5.1920, resp. 25.5. 1920-14.9.1920

utvoření mezinárodní rudozelené koalice založené na spolupráci Čechů a Němců. Problém se ukázal být především v podmínce, že by se muselo jednat o vyjednávání rovnocenných partnerů. Čeští političtí reprezentanti si po uzavření mírové smlouvy v St.-Germain uvědomovali naléhavost faktu, že je s Němci nutné v zájmu stability dospět ke kompromisní dohodě, a Němci si byli naopak vědomi toho, že budou nuceni spolupracovat v nějaké formě s československým státem, avšak vzájemná jednání postupně uvázla na mrtvém bodě (ta část českých politiků, která soukromně souhlasila s ústupky Němcům se z obav z mediální reakce a reakce veřejného mínění od požadavků nacionálních ústupků pro Němce distancovala³⁰¹) a Němci pokračovali nadále v negativistickém politickém kurzu.³⁰² Kárník dodává, že šlo „*spíš o intermezzo, protože vážná jednání s německou sociální demokracií (na kterou vázali svoje rozhodnutí němečtí agráři), s Josefem Seligerem, Ludwigem Czechem a Karlem Čermakem, Tusar sice vedl, ale na obecné rovině a bezvýsledně. Němci odmítali.*“³⁰³

O jistou formu národního porozumění mezi Čechy a Němci se pokusili též představitelé občanských stran – reprezentováni Lodgmanem von Auen. Ústy Lodgmana bylo požadováno rozpuštění revolučního Národního shromáždění, vypsání parlamentních voleb a konstituování ústavodárného Národního shromáždění, složeného ze zástupců všech národností na území ČSR. Tato jednání skončila rovněž neúspěšně.³⁰⁴

Na závěr této podkapitoly je zapotřebí zdůraznit skutečnost, že necelé dva týdny po konání obecních voleb v ČSR byla podepsána versailleská mírová smlouva mezi vítěznými mocnostmi dohody na straně jedné a poraženým Německem na straně druhé. Lodgman von Auen se k tomuto aktu bude později pravidelně vracet a vinit právě versailleský mírový systém a díky němu existující Československo z nestability a hospodářských krizí geopolitického prostoru střední Evropy, bývalé rakousko-uherské monarchie. Jedno je však jisté, po obecních volbách se jasně ukáže, že „*[na] české i německé straně byl patrný propad*

³⁰¹ jednu z výjimek představoval prezident Masaryk, zainteresovaný na dosažení politiky národní shody, přesto primárně představitel československé politické reprezentace, resp. „Lidu československého“, k němuž se Němci nehlásili.

³⁰² „*Es war für die Tschechen nicht von Vorteil, daß die Deutschen in politischer Opposition standen, und sie versuchten wiederholt, deren Loyalität für die Republik zu gewinnen. Tusar glaubte, der Weg zur Versöhnung würde erleichtert werden durch die Aufnahme von drei oder vier deutschen Sozialdemokraten und Agrariern in das Kabinett seiner rot-grünen Koalition aus Sozialdemokraten und Agrariern, was seiner Regierung eine große Mehrheit gesichert hätte...Dabei suchten die Deutschen vor allem auf vier Gebieten Zugeständnisse zu erreichen: 1. Einführung von Übersetzungen der Komitee-Sitzungen 2. Novellierung der Gesetzgebung zur Entschädigung für die Kriegsanleihen 3. Neufassung der Sprachgesetze und 4. Aufnahme von zwei deutschen Vertretern in die Landesversammlung, die höchste autonome Verwaltungskörperschaft in Böhmen, unter Erweiterung ihrer Mitgliederzahl von elf auf vierzehn.*“ (WELISCH, Sophie A.: *Die Sudetendeutsche Frage 1918-1928*. 1980, s. 74-75).

³⁰³ KÁRNÍK, Zdeněk: *Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy (jaro-léto 1920) /Události, jejich důsledky a širší souvislosti/*. 1998, s. 95.

³⁰⁴ Srv. CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*. 1962, s. 190-193.

integrálního nacionalismu, z něhož těžily strany konfesní a stavovské a především socialisté.³⁰⁵ Česká politika se na základě závazků plynoucích z mírových smluv ve Versailles a St. Germain (a samozřejmě v neposlední řadě i v zájmu sebezáchovy) snažila o co nejsmířlivější přístup k německému obyvatelstvu a jeho politickým reprezentantům a nutno dodat, že ve vztahu k národním menšinám bylo meziválečné Československo v evropském srovnání velmi liberálním státem. Německý historik Rudolf Jaworski je názoru, že tehdy neexistovala v prostoru středovýchodní Evropy jiná německá menšina, jež by se mohla tak neomezeně a volně hospodářsky i politicky rozvíjet, jako sudetští Němci v Československu: „*Es gab damals in ganz Ostmitteleuropa kaum eine zweite deutsche Minderheit, die sich wirtschaftlich so frei entfalten und politisch so uneingeschränkt hatte artikulieren und organisieren können wie die Sudetendeutschen in der ČSR.*“³⁰⁶

3.1.2 Volební společenství³⁰⁷ DNP a DNSAP v prvních volbách do Národního shromáždění

Jak již bylo zmíněno v jiné části předkládané práce, měl první říšský „konstituční“ sjezd v Liberci za úkol objasnit programové a strukturní otázky a navrhnout volební strategii pro blížící se parlamentní volby. Základní parametry německé nacionální politiky tedy byly definovány až v prosinci 1919 na tomto říšském sjezdu DNP. Po libereckém sjezdu strany byla zahájena příprava strany na volby: jednotlivými stranickými orgány byli navrženi, prezentováni a vybráni kandidáti pro nadcházející parlamentní volby.

Ve všech volebních okresech se konala předvolební shromáždění. Například 16. ledna 1920 se konal předvolební sjezd DNP v Teplicích-Šanově (Teplitz-Schönau), na němž měl jako obvykle Lodgman von Auen projev, v němž se zabýval vnitropolitickou situací na území Československa, přičemž obzvláštní pozornost věnoval otázce, bylo-li na konci roku 1918

³⁰⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: *Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy (jaro-léto 1920) / Události, jejich důsledky a širší souvislosti/*. 1998, s. 94.

³⁰⁶ JAWORSKI, Rudolf: *Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938*. 1995, s. 35; „(...)tzv. první Československá republika byla ve středo-východním evropském prostoru zcela bezpochyby nejdemokratičtějším státem, poskytujícím svým občanům nejširší politické a občanské svobody, a to včetně národnostních menšin. Společnost a státně-právní život meziválečného Československa byly vystavěny na vyspělých ústavněprávních principech s dominantní pozicí individuálního občanského práva, které bylo via facti nadřazeno nad právo kolektivní. Tuto skutečnost lze označit za základní kapitál první Československé republiky, byť z historicko-politického hlediska je třeba současně dodat, že forma a vize byly moderní a nadčasové, ve srovnání s radikálním obratem politicko-společenského prostředí zánikem silně konzervativního rakousko-uherského soustátí, nicméně společnost a doba nebyly pro jejich aplikaci ještě zcela připraveny.“ (RM04/01/10 *Politika československých vlád vůči národnostním menšinám 1918–1938*, s. 20. http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf [01.10.2012]).

³⁰⁷ „Wahlgemeinschaft“ lze přeložit z němčiny do českého jazyka buď jako volební „pospolitost“ nebo „společenství“ (srv. CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu*, s. 207-208); v některých publikacích lze najít i překlad „souročenství“.

správné vytvořit koalici všech německých stran za účelem prosazení práva Němců na sebeurčení v příhraničních oblastech, bývalých německých provinciích, o nichž byla na začátku této práce již řeč. Lodgman se nevyhnul zhodnocení vztahu DNP a německé sociální demokracie; na jedné straně připustil kvalitní organizaci stranické struktury, aby tohoto argumentu vzápětí využil k zpochybnění její důležitosti v období zakládání zemských provincií na přelomu října a listopadu 1918 a v tomto kontextu kritizoval stranický program zacílený pouze na dělnickou třídu.³⁰⁸

Proč a jak došlo k uzavření Německého volebního společenství (dále též DWG)³⁰⁹? V roce 1920 ještě byla DNSAP ve své propagační práci, respektive práci s veřejností nezkušená a tomu odpovídalo i nedostatečné působení na široké masy, Deutschdemokratische Freiheitspartei měla spíše mizivé vyhlídky na získání samostatného mandátu. I toto byly argumenty, které hovořily pro to, aby DNP utvořila s DNSAP volební koalici, jež měla být výhodná pro obě strany.

Obě strany se domluvily, že budou ve volbách do obou komor parlamentu kandidovat společně a na základě této dohody si poté i rozdělily křesla: DNSAP získala 5 poslaneckých mandátů a 2 křesla v Senátu, zbytek z celkových 17 poslaneckých a 8 senátních mandátů připadl DNP. Jak již bylo výše naznačeno, měla volební koalice DNSAP a DNP největšího soupeře v německé sociální demokracii. Takto vzpomíná německý nacionalista Otto Hermann na napjatou politickou atmosféru v předvolebním období: „Überfüllte Wählerversammlungen, Kampf um den Vorsitz und das Schlusswort daselbst, manchmal auch kleine Schlägereien waren die Begleiterscheinungen (...) wobei der kommunistisch orientierte Flügel besonders radikal auftrat. Versammlungsprengungen waren nicht selten.“³¹⁰

Hermann ve svých vzpomínkách sociálnědemokratickým řečníkům vyčítá, že ve svých projevech zdůrazňovali pravý opak německo-nacionálních požadavků, především myšlenku internacionalismu, marxismu, zespolečenšťování v nejširším slova smyslu a v neposlední řadě antimilitarismus republikánského formátu. Tyto požadavky se podle německých nacionalistů vylučovaly s myšlenkami všenněmeckého nacionálního proudu uvnitř ČSR a tím vedly k jeho rozmělnění.³¹¹

³⁰⁸ Srv. Teplitz-Schönauer Anzeiger, 60. ročník, č. 14, 18.1.1920, s. 1-6 („Dr. Lodgman über die politische Lage und die Wahlen in die Nationalitätenversammlung“).

³⁰⁹ V německém znění „Deutsche Wahlgemeinschaft“.

³¹⁰ HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei...*, s. 7.

³¹¹ Srv. HERMANN, Otto. Op. cit.

3.1.3 Volební výsledek: zvolení členové DNP do Poslanecké sněmovny a Senátu

V této podkapitole bude přibliženo, jak vypadalo složení parlamentu po volbách do Poslanecké sněmovny 18. dubna 1920 a do Senátu 25. dubna 1920. Ve volbách 18. dubna 1920 bylo rozděleno 281 z 300 mandátů. Nejlépe uspěli českoslovenští sociální demokraté se 74 poslaneckými mandáty, následováni Národními socialisty, kteří měli v parlamentu 24 zástupců. Pevné pozice uhájili čeští agráři s 28 a jejich slovenská sekce s 12 mandáty. Němečtí sociální demokraté dosáhli s 33 mandáty velkého úspěchu, následováni německými agráři s 13, Německou nacionální stranou s 12, klerikální Německou křesťanskou lidovou stranou s 9 a Německou nacionálně-socialistickou stranou dělnickou s 5 mandáty. Tyto strany mohly společně co do počtu mandátů německé sociální demokraty přečíslit. Slovenská lidová strana získala 12 křesel a s českými klerikály vytvořila zpočátku s 21 mandáty společný klub.³¹² „145 poslanců náleželo občanskému, 136 socialistickému taboru. Volební boj vedený o podobu republiky jakožto střet socialistického a občansko-demokratického pojetí skončil nerozhodně. Jelikož se nepočítalo ani u německých, ani maďarských stran s účastí na vládě, nabízelo se při stávajícím většinovém poměru pouze pokračování české socialisticko-agrární koalice“.³¹³

Shrňme si tedy, že při volbách do Poslanecké sněmovny získala Německá volební koalice DNSAP a DNP celkem 328.201 hlasů, to znamená 44% z celkem odevzdaných 1,585.321 hlasů německých voličů, při volbách do Senátu dosáhla též velmi uspokojivého výsledku – získala 300.333 hlasů, tzn. celkem ca. 43,5% odevzdaných německých hlasů.³¹⁴

V květnových volbách roku 1920 tak získala tato koalice celkem 17 poslaneckých a 8 senátních křesel. Podle dohody obdržela DNSAP celkem 7 mandátů – 5 poslaneckých a 2 senátní, DNP získala celkem 12 poslaneckých a 6³¹⁵ senátních křesel. Celkem získaly německé strany 72 mandátů.

³¹² Srv. HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 1978, s. 40;

Podle statistik jiných (např. ZÁDĚRA, Vladimír: *Politické strany v Národním shromáždění*, s. 32) získala německá DSAP 31 mandátů, ne 33 jak uvádí Hoensch. Hoensch též nezmiňuje Německou demokratickou stranu svobodomyšlnou, jež získala 2 mandáty. Doplňme, že roku 1925 zmizela Deutschdemokratische Fraktion (Liberale Partei) z politické scény zatímco se objevila Deutsche Gewerbetarbeitspartei, jež byla jakýmsi přívěskem Bund der Landwirte (srv. FRANZEL, Emil: *Die Politik der Sudetendeutschen in der ČSR 1918-1938*, s. 342).

³¹³ HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 1978, s. 40.

³¹⁴ Zdroj dat: DNP: *Abgeordnetenhaus und Senat*. In: *Deutschnationaler Taschenzeitweiser 1924*, s. 76-77;

srv. ZÁDĚRA, Vladimír: *Politické strany v Národním shromáždění*, s. 22-23);

srv. BALLING, Mads Olle: *Von Reval nach Bukarest*, s. 261; Záděra a Balling udávají shodně vyšší počet získaných hlasů volební koalice DNSAP a DNP - 328.735.

³¹⁵ Sedmým členem senátorského klubu DNP byl Carl Eugen Schmidt, jenž se ke klubu připojil jakožto hospitant.

Do Poslanecké sněmovny byli vysláni tito členové DNP: Dr. Rudolf Lodgman von Auen, Ing. Othmar Kallina (Karlsbad), Dr. Josef Keibl (Böhmisch Kamnitz), Vinzens Kraus (Deutsch-Gablonz), Dr. Wolfram Lehnert (Oberrosenthal), Dr. Edwin Feierfeil (Gratzen), Franz Matzner (Friedersdorf), Dr. Ernst Schollich (Neutitschein), Dr. Heinrich Brunar (Zuckmantel), Dr. Alois Baeran (Brünn), Dr. Emmerich Radda (Nikolsburg), Dr. Wilhelm Medinger (Kleinskal).³¹⁶ Předsedou poslaneckého klubu DNP se stal Lodgman von Auen, jeho zástupcem Emmerich Radda; předsedou senátorského klubu DNP se stal August Naegle, Ernst Schollich byl zodpovědným za provoz strany a správu financí.³¹⁷

Do Senátu bylo vysláno 6 členů DNP: Hans Hartl (Reichenberg), Dr. Emma Herzig (Reichenberg), Karl Friedrich (Eger), Robert Meißner (Troppowitz bei Troppau), Gustav Oberleithner (Mährisch-Schönberg), Prof. Dr. August Naegle (Prag). Sedmým členem senátorského klubu DNP byl C. E. Schmidt, jenž se ke klubu připojil jakožto hospitant.³¹⁸

3.2 Negativismus a aktivismus

Než se dostaneme ke konkrétní aktivitě Německé nacionální strany na půdě československého národního shromáždění, vysvětleme si pojmy aktivismus a negativismus. V česko-německé otázce bychom tyto dva politické přístupy mohli již rozeznat v období politických sporů na půdě vídeňské Říšské rady, tehdy ještě na území po válce zaniknušího Rakouska-Uherska. Jednalo se o státoprávní boj českých politiků s Němci, kteří jako metodu svého boje o ústavní zrovnoprávnění zvolili pasivní rezistenci, tedy obstrukční politiku, jež po fatálně negativních důsledcích pro české politiky, pasivně sledující politický vývoj, musela být nahrazena českou pozitivní konstruktivní (dnes bychom řekli aktivistickou) politikou, jež ústila v aktivní účasti Čechů ve vládě. Český negativismus pasivní rezistence před válkou a negativismus německých měšťanských stran po válce se lišily v jednom podstatném bodě: vztahu a uznání ke státu, v jehož rámci ona negativistická politika byla provozována. Češi narozdíl od Němců z pochopitelných důvodů až do roku 1915³¹⁹ principiálně neodmítali

³¹⁶ 11.1.1923 vystoupil Wilhelm Medinger z klubu, dne 23.6. 1923 byl Alois Baeran zbaven mandátu a 27.6. 1923 převeden ve prospěch Aloise Stenzla z DGWP. Stenzl se však nepřipojil ke klubu DNP, nýbrž společně s Wilhelmem Medingerem vytvořili 12.12.1923 společný klub německých poslanců bez příslušnosti k poslaneckému klubu. (srv. BALLING, Mads Olle: *op. cit.*, s. 261).

³¹⁷ zdroj: DNP: *Abgeordnetenhaus und Senat*. In: Deutschnationaler Taschenzeitweiser 1924, s. 81; srv. UHL, Carl (Hrsg.): *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP (1.-5. Session)*. 1922, s. 43-44; srv. BALLING, Mads Olle: *op. cit.*, s. 261-262.

³¹⁸ Carl Eugen Schmidt byl zvolen na listině Maďarsko-Německé strany CSLP a připojil se jako hospitant klubu senátorů DNP.

³¹⁹ Masarykův spis „*The Independent Bohemia*“ se obecně považuje za první dokument, jímž se počíná cílený boj Masaryka a jeho exilových kolegů o vznik samostatného Československa. Nutno na tomto místě upozornit

existenci rakousko-uherské monarchie, nevymezili se negativisticky vůči státu a realizaci reforem žádali od hlavy státu.

Po podepsání mírových smluv ve Versailles a St.-Germain-en-Lay byli Němci začleněni do nově vzniklého Československa a tak to byli poté naopak Němci a jejich politické strany, kteří zpočátku jednotně (!) stáli na pozicích negativistických a politikou namířenou proti československému státu se snažili o revizi versailleského systému, jež by jim umožnila uplatnit právo na sebeurčení a poté připojení buď k Německu, nebo Rakousku. Negativismus vycházel z přesvědčení, že kvůli většině v parlamentu nebude německá politická scéna schopna dosáhnout změny ústavy a spoléhala se na řešení v zahraničněpolitické dimenzi, tj. formou revize mírových smluv. Negativistický koncept politiky vycházel z předpokladu, že Německo bude proti versailleskému mírovému systému bojovat všemi prostředky, vedeno revanšistickými cíli. Tento německonacionální předpoklad se ukáže postupně jako relevantní, leč – přinejmenším ve dvacátých letech – nedostačující.

Revize versailleského mírového systému se dosáhnout německým politickým stranám nepodařilo a tak se již v prvních dvou letech po vydání ústavy z 29. února 1920 a květnových parlamentních volbách v tom samém roce začaly rýsovat dva odlišné přístupy německých politických stran: měšťanské strany setrvaly na pozicích negativistických, avšak strany zájmové a konfesní se čím dál častěji snažily prosazovat zájmy svých německých voličů prostřednictvím proaktivního přístupu na půdorysu vymezeném mírovými konferencemi po první světové válce. Uznání existence československého státu bylo pro ně spíše krokem formálním, otevřenou otázkou zůstává, do jaké míry došlo ke ztotožnění těchto aktivistických stran s ČSR³²⁰: „*Léta 1918-1920 představují totiž v dějinách Československa mimořádně dynamické období. Tehdy se vytvářely všechny podstatné, trvalé rysy nového státu, konkrétně se formoval i jeho vztah k německé menšině, a naopak (...). Pokud se v této době objevily náznaky budoucího aktivismu, pak nesou zcela zřetelně rysy rezignace, jsou v nich pocity marnosti nad dalším pokračováním v rezistenci. Na konci roku 1920 je tento rys chování zcela zřetelný. Tehdy končila poslední velká vlna veřejných demonstrací nesouhlasu s novou situací a nastávala fáze diferenciaci německého politického tábora. Důležité bylo ukázat, jak k tomuto vývoji přispěly instituce nového státu ovládaného převážně českou politickou reprezentací*“.³²¹

na ve své době ojedinělou – radikálně protistátní (!) – studii Antonína Kotíka: „*Pláč koruny české*“ z roku 1866, v níž je požadováno založení samostatného českého státu. V 2. polovině 19. stol. považována za utopickou.

³²⁰ srv. KRACIK, Jörg: *Die Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920-1938*. 1998, s. 9.

³²¹ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 7.

Vzhledem k parlamentárně demokratickému, republikánskému uspořádání ČSR měly německé politické strany pro své působení vcelku široce vymezený prostor a již po volbách v roce 1925, které byly obzvlášť neúspěšné pro německý nacionálně-radikální tábor, využili právě křesťanští sociálové, zemědělci a posléze i sociální demokraté parlamentní půdy a účasti ve vládě k aktivnímu prosazování zájmů Němců – odtud tedy označení „aktivistické“.³²²

Skze aktivismus spočívající v konstruktivní zákonodárné činnosti a spoluúčasti na vládě mělo být tedy dosaženo ústavoprávního zrovnoprávnění postavení Němců v Československu se státním národem Čechů a Slováků. V neposlední řadě tak mělo dojít postupně k dosažení národní autonomie.³²³ Narozdíl od negativistických politických stran respektovali aktivisté československý stát jako danou skutečnost.³²⁴ Aktivisté sice až do října 1926, kdy vstoupili do vlády, požadovali právo na sebeurčení (jež v průběhu doby bylo chápáno spíše jako národní autonomie, samospráva), jednali však na území ČSR v souladu s ústavou a „*pozitivní politikou (...) pomohli tak demokracii udržet. A to bez ohledu na okolnost, že většina dobových projevů německých aktivistických politiků obsahuje známky antidemokratického myšlení, jež se ovšem později staly ozvučnou deskou a nakonec živnou základnou nacionálního socialismu. Je patrné, že aktivistické politické strany v projevech svých vedoucích politiků přijaly demokratický systém jako základnu své existence, manželství z rozumu. Bylo to velmi významné pro uchování čs. demokracie, jejíž vnitřní politika tím dostala nový pevný bod, a pro obraz čs. demokracie v zahraničí*“.³²⁵

³²² „Zum Durchbruch gelangten diese politischen Kräfte Mitte der zwanziger Jahre. Eine tschechoslowakische Regierungskrise, eine Getreidezollvorlage und ein Gesetzentwurf zur Verbesserung der Gehälter der Geistlichen aller Konfessionen hatten die allnationale Koalition der tschechischen Regierungsparteien endgültig gesprengt und den Regierungseintritt der sudetendeutschen Christlichsozialen und des Bundes der Landwirte im Jahre 1926 möglich gemacht“ (JAWORSKI, Rudolf: *Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938*. 1995, s. 35).

³²³ srv. KRACIK, Jörg: *Die Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920-1938*. 1998, s. 9.

³²⁴ Senator DNP Hans Hartl ukázal např. 4. listopadu 1924 názorně, jak zní negativistická argumentace při odmítání návrhu československého ministra zahraničí: „*Wir haben kein Vertrauen zu einer Friedensliebe, die auf internationalem Gebiete den Schwachen gegen den Stärkeren schützen will, im eigenen Lande aber die nationalen Minderheiten mit schonungsloser Gewalt entrechtet, ihnen ihren materiellen und kulturellen Besitz entzieht oder zerstört mit dem unverhüllten Endziele ihrer nationalen Vernichtung*“ (In: DNP: „*Auszüge aus den Reden deutschnationaler Parlamentarier nach den amtlichen stenographischen Protokollen*“. *Die DNP und der tschechoslowakische Staat*. Hamburg 1925, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Sammlung Slg Varia 48); podrobněji o Hartlově politickém smášení viz HARTL, Hans: *Innenpolitik*. 1925.

³²⁵ BROKLOVÁ, Eva: *Sonda do politické kultury československé společnosti*. 1998, s. 124.

3.3 Německý parlamentní svaz a DNP

Německý parlamentní svaz („*Deutscher parlamentarischer Verband*“ – dále DPV) vznikl z iniciativy německých nacionálů jako výsledek jednání německých měšťanských stran a DNSAP o spojení v jedno parlamentní těleso za účelem efektivnějšího prosazování německých zájmů na půdě Národního shromáždění. K úvahám o založení svazu došlo hned zpočátku května 1920 po volbách do Národního shromáždění, konkrétně došlo k jeho ustavení čtyři týdny po parlamentních volbách, 14. května 1920 a činnost byla zahájena hned první den první periody československého parlamentu, tzn. 26. května 1920. Je zapotřebí podotknout, že již 29. listopadu 1922 byla ukončena jeho činnost kvůli interním problémům a nakonec byl svaz rozpuštěn.³²⁶ Předsedou svazu se stal Lodgman von Auen, „*který dále chtěl hrát úlohu 'sudetoněmeckého vůdce'*“.³²⁷

Zopakujme, že na půdu Národního shromáždění prvorepublikového Československa vstoupily jak české, tak německé politické strany.³²⁸ Parlamentní zastoupení německé menšiny nebylo rozhodně slabé, na základě obdržení 26% celkového počtu odevzdaných hlasů získaly celkem 72 mandátů. Na základě poměrného volebního práva je třeba konstatovat, že obdržely více mandátů, než činil jejich poměrný podíl na celkovém počtu obyvatelstva. Tím se tedy těžiště politické činnosti a aktivity přesouvalo do parlamentních prostor v Praze. V parlamentu byla vedena jednání mezi jednotlivými stranami, na základě nichž mělo být sepsáno státoprávní prohlášení adresované vládě vedené sociálním demokratem Vlastimilem Tusarem.

V tehdejších podmínkách bylo nemožné vytvořit jednu organizaci, která by zastřešovala všechny německé politické proudy. Muselo tedy nakonec dojít k vytvoření

³²⁶ „*Auf der Vorstandssitzung des parlamentarischen Verbandes am 29.11. 1922 beschwerte sich Lodgman über Zulegers Rolle und nahm sie zum Anlaß festzustellen, daß die Vereinigung schon seit längerem ihren Zweck 'weder in der Tat noch in der satzungsmäßigen Form erfüllt und somit tatsächlich schon längst nicht mehr besteht.*“ (LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung 1918-1926.* 1978, s. 424).

³²⁷ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 209; srv. Prager Tagblatt 15.5. 1920, *Erklärung Lodgmans zum DPV.*

³²⁸ „*...stärkste Partei mit 74 Mandaten wurde die tschechische sozialdemokratische Partei, 24 Abgeordnete gehörten den Nationalen Sozialisten an, während die tschechischen Agrarier 28 und die slowakischen Agrarier 12 Sitze erhielten. Ebenfalls 12 Mandate errang die Slowakische Volkspartei, die mit den 21 Abgeordneten der tschechischen Christlichen Volkspartei eine Fraktion bildete. Die meisten deutschen Stimmen entfielen mit 44% auf die Sozialdemokraten. Die DSAP errang 28 Mandate, während 3 die Kommunisten und 2 die Deutschdemokraten erzielten. Der Bund der Landwirte stellte 13 Parlamentarier, die DNP war mit 12, die DCV mit 9 und die DNSAP mit 5 Abgeordneten vertreten.*“ (SCHENK, Hans: *Die Böhmisches Länder. Ihre Geschichte, Kultur und Wirtschaft.* 1993, s. 91).

Německého parlamentního svazu bez účasti německé sociální demokracie.³²⁹ Členskými stranami se staly: Německé volební společenství (DNP a DNSAP) s celkem 17 mandátů, němečtí agráři (Bund der Landwirte) s 13 mandátů, křesťanská sociální (Christlichsoziale Volkspartei) s 9 mandátů a Německá demokratická strana svobodomyšlná (Deutschdemokratische Freiheitspartei) se dvěma mandátů. Jak již bylo v předcházející části řečeno, předsedou svazu se stal Lodgman von Auen a 1. června 1920 slavnostně na prvním zasedání Poslanecké sněmovny přednesl Státoprávní prohlášení, jehož obsah se měl stát pro DNP závazným až do zastavení její činnosti 4. 10. 1933.³³⁰

3.3.1 DNP a Státoprávní prohlášení Německého parlamentního svazu

Ve Státoprávním prohlášení z 1. června 1920³³¹, předneseném Lodgmanem von Auen slavnostně na prvním zasedání Poslanecké sněmovny, byly znovu opakovány německonacionální požadavky, a sice bylo trváno na tom, že cílem svazu je zlepšení postavení Němců v Československu a dosažení práva německého národa na sebeurčení.³³² Podobně ve svém státoprávním prohlášení o den později žádali autonomii v rámci československého státu sociální demokraté (ústý J. Seligera) a poté i němečtí agráři (ústý F. Křepka).³³³ Státoprávním prohlášením byly vytvořeny mantinely německé nacionální politiky, kterou pro potřeby předkládané práce lze označit za negativistickou. Hlavním programovým požadavkem DNP po celou dobu její čtrnáctileté politické činnosti bylo právo na sebeurčení a typickým pro DNP byl zarytý odpor k československému státu, na jehož půdorysu se stali Češi národem státním a Němci „pouhou“ národnostní menšinou:

„Wir verwerfen daher die Fabel vom rein tschechischen Staate, von der tschechoslowakischen Nation und von der tschechoslowakischen Sprache als mit den

³²⁹ DSAP členství v DPV odmítla, DNSAP vstoupila definitivně do DPV až na podzim 1920 a tehdy se DPV stala „vedoucí silou německého národa“ (CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*. 1962, s. 227).

³³⁰ srv. UHL, Carl (Hrsg.): *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP (1.-5. Session)*. 1922, s. 45.

³³¹ V Senátu bylo totožné Státoprávní prohlášení předneseno 9. června 1920 senátorem Morizem Vetter-Liliem

³³² Prager Tagblatt 15.5. 1920, *Erklärung Lodgmans zum DPV*.

³³³ srv. SCHENK, Hans: *Die Böhmisches Länder. Ihre Geschichte, Kultur und Wirtschaft*. 1993, s. 91;

zajímavé je poukázat na fakt, že Křepka ve svém projevu ani jednou nepoužil ono pro české politiky tak provokativní slovo „sebeurčení“ a explicitně dokonce ani jednou slovo „samospráva“. Spíše ve svém projevu Čechům nabídl volný manévrovací prostor při rozhodování, jaké ústupky vůči Němcům učiní (srv. LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 419).

*Tatsachen handgreiflich im Widerspruche stehend. Wir werden niemals die Tschechen als Herren anerkennen, niemals uns als Knechte in diesem Staate fügen.*³³⁴

2. června 1920 přednesl Státoprávní prohlášení Josef Seliger, předseda strany, jež odmítla účast v Německém parlamentním svazu, Německé sociálně demokratické strany dělnické.³³⁵ „Josef Seliger sice ohlásil vstup své strany, ve kterou především byly skládány [sic!] naděje, na půdu republiky, tvrdě však žádal teritoriální autonomii. Od 'čirých' německých nacionálů, s nimiž odmítl vytvořit jednotné volební společenství, se lišila jeho DSAP tím, že seburčovací boj spojovala se sociálními požadavky. Byl to i výborný manévr: strana se na vzdmuté sociální a národně seburčovací vlně stala (ve svém národě) relativně největší československou politickou stranou vůbec – získala 43,5% všech hlasů svého národa!“³³⁶

3.3.2 Politická aktivita DNP v Německém parlamentním svazu

Německý parlamentní svaz nebyl orgánem, jehož cílem by byla účast na vládě, nýbrž byl parlamentním nástrojem ostré opozice vůči československému státu a jeho hlavním smyslem bylo přednostně zajistit semknutý postup německých politických stran v „boji“³³⁷ o zájmy německého obyvatelstva. Samozřejmě se do značné míry lišily představy jednotlivých členských stran o míře semknutosti, klub DNP považoval svaz za nutný předpoklad pro vedení německé nacionální politiky: „*Grundlage für eine einheitliche Führung der nationalen deutschen Politik*“.³³⁸ V rámci předsednictva Svazu byl klub DNP reprezentován předsedou Poslaneckého klubu, Lodgmanem von Auen, vůdcem německonacionálních senátorů Augustem Naeglem a Lodgmanovým zástupcem Baeranem. Na posty zástupců byli zvoleni poslanci DNP Othmar Kallina a Ernst Schollich.³³⁹

Obsazení předsednického postu DPV mělo být obměňováno ve čtvrtročním taktu – předsednictví se ujal jako první Lodgman von Auen.³⁴⁰ V ustanoveních DPV se počítalo při

³³⁴ Úplné znění Státoprávního prohlášení viz UHL, Carl (ed.): *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP (1.-5. Session)*. 1922, s. 46-48; srv. „*Staatsrechtliche Erklärung des Deutschen parlamentarischen Verbandes im Tschechoslowakischen Parlament: 'Niemand aufhören, die Selbstbestimmung zu fordern'*“ (In: HABEL, Fritz Peter: *Dokumente zur Sudetenfrage*. 1984, s. 149).

³³⁵ „*Rede des Abgeordneten Josef Seliger (DSAP) vor dem Abgeordnetenhaus im Tschechoslowakischen Parlament: 'Am Selbstbestimmungsrecht unverrückbar und unverbrüchlich festhalten'*“ (In: HABEL, Fritz Peter: *Dokumente zur Sudetenfrage*. 1984, s. 150).

³³⁶ KÁRNÍK, Zdeněk: *Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy (jaro-léto 1920) / Události, jejich důsledky a širší souvislosti/*, 1998, s. 92.

³³⁷ Autor záměrně odkazuje na slovo „Kampf“, jež se v proslovcích Lodgmana von Auen velmi často objevuje

³³⁸ Prager Tagblatt 15.5. 1920, *Erklärung Lodgmans zum DPV*.

³³⁹ UHL, Carl (Hrsg.): *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP*. 1922, s. 29

³⁴⁰ Nakonec se v pěti periodách od května 1920 do jara 1922 vystřídali čtyři předsedové:

zahájení jeho činnosti (na návrh klubu DNP) s právem veta, tudíž mělo být vydáno závazné usnesení pro celý DPV pouze tehdy, když nevznese žádná z členských stran námitku. Strany se zároveň však domluvily, že při projednávání otázek ve Svazu nebudou jednotliví držitelé mandátů (straníci) vázáni stranickými direktivami. Tato dvě opatření měla vést k svobodnému artikulování názorů a utváření společné vůle v rámci DPV. Konkrétní činnost v jednotlivých oblastech politického života na parlamentní půdě měly vykonávat odborné referáty, jichž bylo během dvou a půl let existence DPV zřízeno přes padesát.³⁴¹ DNP byla zastoupena a vyvíjela svou činnost prakticky ve všech referátech. Jednalo se o odborné referáty, resp. resorty: „*finance, účetní záležitosti, vojenské záležitosti, ústava státu a ústavní zákonodárství, státní správa, politická správa, daně přímé a nepřímé, státní dluhy, válečné půjčky, soudní správa, státní podniky, železnice, pošta, telegrafy, telefony, doly, lodní doprava, lesnictví, tabák; silniční doprava, obecní, okresní a zemská správa; správa zdravotnických a lázeňských zařízení, záležitosti kultu, vyučování a osvěty, sociální péče, potravinové zásobování, národní vzdělávání a umění, lesové hospodářství, hornictví, policie a bezpečnostní služba, shromažďovací a spolčovací právo, průmysl, obchod, živnostenství, zemědělství, státní smlouvy, státní úředníci a personál, sociální pojištění, rozdělení půdního fondu, následnické státy na území bývalé monarchie, úřady zahraniční služby a zastupitelské úřady (obecně a zvláštní referát věnován personální politice), elektirifikace, vodní díla, veřejné úvěrové a bankovní instituty, zemská kultura, užívání obecního majetku, vodohospodářské záležitosti, jazyková otázka, péče v oblasti ubytování, penzijní pojištění, Hlučínsko)*“.³⁴²

Německý parlamentní svaz si vzhledem k síle zastoupení v Poslanecké sněmovně a Senátu kladl požadavek zastoupení ve všech parlamentních výborech. Tato forma kooperace umožňovala německým politikům v prvních letech činnosti na půdě československého parlamentu podávat velké množství návrhů, interpelací a dotazů. Společný postup německých politických stran (vyjma sociální demokracie) vedl ke koordinované vnitropolitické aktivitě, resp. sloužil ke koordinovanému řešení problémů jako např. pozemkové reformy, zestátnění železnice anebo nesplácení válečných půjček. Svaz byl aktivní v mezinárodních otázkách jako např. při kongresu Spolku národů příprava spojení evropských menšin.

od 26. května 1920 do 15. září 1920 a poté od 16. března 1921 do 17. října 1921 *Lodgman von Auen*;

od 16. září 1920 do 15. prosince 1920 a poté od 18. října 1921 do 27. března 1922 *F. Křeppek*;

od 16. prosince 1920 do 15. března 1921 *Vetter-Lilie*;

od 28. března 1922 *Böhr*. (UHL, Carl: *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP*. 1922, s. 25).

³⁴¹ UHL, Carl: *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP (1.-5. Session)*. 1922, s. 30;

Srv. LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 418-419.

³⁴² Srv. UHL, Carl: *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP (1.-5. Session)*. 1922, s. 26-29.

Na parlamentní půdě patřili zvolení zástupci DNP k velmi aktivním (a nekonstruktivním, ba někdy vysloveně destruktivním) členům zákonodárského sboru. Především co do počtu projevů a výstupů kritizujících a negujících oficiální státní politiku. To dokládá Zpráva Poslaneckého klubu DNP o činnosti v Německém parlamentním svazu. V příloze lze nalézt seznam všech žádostí a interpelací iniciovaných a podaných poslaneckým a senátorským klubem DNP v letech 1920-1922. U většiny z nich se jedná o počet 3 (např. Gustav Oberleithner) až 40 (např. Heinrich Brunar), v průměru kolem dvaceti na osobu. U Lodgmana von Auen či Ernsta Schollicha je onen počet jednoznačně vyšší a pohybuje se okolo šedesáti, což lze vysvětlit výkonem funkce stranického předsedy. Co do obsahu je zapotřebí uvést, že DNP setrvala až do jejího rozpuštění důsledně na německonacionálních základech.³⁴³

Otto Hermann vzpomíná na své spolustraníky a popisuje, kdo se ve straně specializoval na kterou odbornou oblast, citujme na ukázkou z jeho vzpomínek: „Správní a sociální politika byly doménou Heinricha Brunara a Josefa Keibla, Krauss byl již z dob členství v rakouské Říšské radě expertem na obchod a živnostnické otázky, „sedlák ze Slezska“ Matzner byl osobou odpovědnou za venkovské obyvatelstvo³⁴⁴. Zdravotnictví bylo oborem Lehnerta, Alois Baeran byl zodpovědný za „propagandu“, dnes bychom řekli komunikaci strany s veřejností (stranický kolega Otto Hermann jej dokonce označuje za „tribuna lidu“). V senátu byl odborníkem na hospodářské otázky Oberleithner, expertem na oblast především vysokého školství byl prof. Naegle. Hans Hartl a Friedrich zastupovali práva státních úředníků a zaměstnanců v oblasti školství. Lékařka Emma Herzig byla zodpovědná za ženskou otázku: *‘die, die in männlicher Art bei allen Fragen zupackte [...] wo es galt das weibliche Geschlecht an die Verantwortung heranzuholen’*. Odborníkem na

³⁴³ Jedním z mnoha dokladů důsledné negativistické německonacionální politiky je výbor stenografických záznamů projevů německonacionálních členů parlamentu *„Auszüge aus den Reden deutschnationaler Parlamentarier nach den amtlichen stenographischen Protokollen“*, jenž byl vydán pod názvem *„Die DNP und der tschechoslowakische Staat“* v stranickém nakladatelství DNP v roce 1925. K dohledání jsou v něm výňatky z parlamentních projevů Lodgmana von Auen, Schollicha, Raddy, Matznera, Keibla, Hartla, Friedricha, Feyerfeila, Lehnerta, Kalliny či Brunara z let 1920-1924 a dokládají, jak důsledná byla strana DNP v trvání na uplatnění práva na sebeurčení. (DNP: *„Auszüge aus den Reden deutschnationaler Parlamentarier nach den amtlichen stenographischen Protokollen“*. *„Die DNP und der tschechoslowakische Staat“*. Hamburg 1925).

³⁴⁴ Franz Matzner byl pravděpodobně nejvýznamějším představitelem DNP ve Slezsku, jenž byl důkazem, že i na městské obyvatelstvo orientovaná strana nacionálního ražení může oslovit agrární sektor. F. Matzner byl před válkou horlivým stoupencem Georga von Schönerera (srv. LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 97); významným představitelem DNP ve Slezsku byl i Ernst Schollich, středoškolský profesor z Nového Jičína a bývalý člen vedení Deutschradikale Partei in Mähren und Schlesien před první světovou válkou.

zahraničnopolitická témata a otázky rázu státoprávního byl Lodgman von Auen, podporován poslanci Brunarem a Kallinou.³⁴⁵

Němečtí nacionální poslanci kritizovali a napadali na půdě parlamentu v podstatě všechno: „*Nelibila se jim úřednická vláda Černého, stejně jako předchozí koalice. Rozhořčovali se nad výší státního rozpočtu a výdaji na armádu a zahraniční politiku. Rozhořčovali se nad situací ve školství a stěžovali si na perzekuci, jíž jsou na tomto poli vystaveni. Stěžovali si na neutěšené poměry v pohraničí a žádali státní subvenci k oživení hospodářského života v těchto oblastech. Zvlášť vděčným polem kritiky pro ně byla pak zahraniční politika ČSR. Kritizovali její přílišnou závislost na Francii a dokazovali, že místo 'mrtvého' německého imperialismu ovládá nyní střední Evropu imperialismus francouzský. Pohoršovali se nad trianonskou mírovou smlouvou, brali v ochranu fašistický režim Horthyho v Maďarsku. Vyčítali vládě, že nedbá o udržování přátelských styků a těsnějších hospodářských kontaktů se sousedními středoevropskými státy, především samozřejmě s Rakouskem a Německem. Prostě nebylo zjevu ve vnitřní a zahraniční politice, jenž by nezavdal příčinu k rozhořčeným námitkám krajně nespokojených německých politiků.*“³⁴⁶

Oblíbeným nástrojem boje německých občanských stran se do budoucna stalo obstruování parlamentu, jež vedlo až do léta 1921, když znovu propukly národnostní nepokoje, k vážnému ochromení parlamentní práce. Sociální demokraté oproti tomu hledali možnosti řešení, resp. odstranění nacionalistického napětí, formou domluvy. K této taktice se postupně připojili němečtí agráři, křesťanští sociálové a malá Německá demokratická strana, tudíž již od roku 1921 byly vytvořeny první předpoklady pro program „aktivismu“, jenž se stal především od voleb v roce 1925 upřednostňovanou formou politické práce na území československého státu. Naopak především německé negativistické strany DNP, DNSAP či extrémně levicoví komunisté často vyvolávali a živili během první legislativní periody nepokoje a otevřené střety na parlamentní půdě i mimo ni.³⁴⁷

V prvním díle monografie z pera autorů Césara a Černého, vydané v 60. letech a věnující se politice německých měšťanských politických stran v meziválečném Československu, je počátek rozvratu Německého parlamentního svazu popisován takto:

„...již koncem ledna 1921 došlo k jednání poslanců a senátorů této strany [německých agráriků] s parlamentními zástupci čs. Agráriků o spolupráci. Ovšem po tříleté společné

³⁴⁵ srv. HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei*, s. 12; srv. Fotoalbum poslaneckého a senátorského klubu DNP v příloze.

³⁴⁶ CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962, s. 237.

³⁴⁷ Srv. HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 1978, s. 43.

politice s nejextrémnějšími německými nacionalisty nebylo lehké nalézt bez větších potíží novou politickou linii. Avšak nebylo-li se možno ještě shodnout v politických názorech, snazší bylo sjednotit se na společné platformě v hospodářských otázkách. Tak bylo dohodnuto vytvoření jednotného šiku k hájení zájmů 'zemědělské politiky' a pro boj proti vázanému hospodářství. Konkrétním výsledkem této dohody bylo prozatím vytvoření zvláštního výboru, v jehož čele stál český agrárník a jehož zástupcem byl agrárník německý. Vytvoření hospodářské platformy budoucí jednotné agrární fronty se stalo faktem. Německému parlamentnímu svazu a jeho původní politické koncepci byla zasažena první vážná rána. Tento fakt velmi rozlítl německé nacionalisty v DNP a DNSAP. Projevilo se to v jejich tisku, který ostrými slovy kritizoval tuto dohodu a velmi nevrle se vyslovoval o jejích inspirátorech na německé straně, Křepkovi a Zulegerovi. Než ani to neodvrátilo agrárníky z nastoupené cesty. Vůdcové nacionalistů neměli vyhnoutí. Jestliže nechtěli definitivně rozbít stejně již povážlivě rozklíženou německou 'jednotu', museli se s tím smířit a snažit se udržet si iniciativu aspoň tím, že prostřednictvím parlamentního svazu usilovali o prosazení požadavků agrárníků³⁴⁸ Konflikt mezi aktivistickým a negativistickým křídlem nabýval jasných obrysů v květnu 1921³⁴⁹ (blíže viz kapitola 2.2.4.2 o stranickém sjezdu DNP v Karlových Varech), kdy na poradách Německého parlamentního svazu agrárníci nakonec prosadili přijetí několika důležitých zásad vedení politiky: „1. Není třeba jednomyslnosti stran, když jde o národnostní otázky; 2. Předseda musí být volen všemi; 3. Jeho úřední doba nebude 3 měsíce jako dosud, ale po celou dobu zasedání parlamentu. Pro udržení stranického veta hlasovaly DNP a DNSAP; ostatní strany byly proti.“³⁵⁰ Jednalo se o opatření, jež měla nesporně zlomit dosavadní Lodgmanův vůdcovský monopol a oslabit pozice německých nacionalistů v politickém životě.³⁵¹ Diskuze o možnostech aktivistické politiky se naplno rozhořela i mimo německý parlamentní blok, a sice mezi německými sociálními demokraty, kteří nakonec i přes společný cíl z důvodu odlišné taktiky, resp. rozporů způsobených rozdílnými názory na

³⁴⁸ CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962, s. 239;

srv. blíže k problematice prvních náznaků rozpadu DPV kvůli sblížení BdL s československými agrárníky viz LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 420-421.

³⁴⁹ Pojem „aktivistický“ se objevil v článku poslance DNP, Dr. Medingera „Zur politischen Lage“ v novinách Bohemia z 8. května 1921, když Medinger kritizoval Svaz velkostatkářů za jejich ochotu ke kompromisu, resp. odkonce vyrovnání! O měsíc později, 15. června 1921 vyšel na titulní straně renomovaných pražských novin „Bohemia“ dlouhý článek pod nadpisem „Aktivismus“, v němž poslanec za BdL Franz Spina již pevně ukotvené slovo označující budoucí politické směřování BdL konkrétně a obsažně vysvětlil (srv. LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 422).

³⁵⁰ CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962, s. 246.

³⁵¹ Srv. CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit. 1962, s. 246.

způsob řešení národnostní otázky v ČSR, vytvoření společné fronty české a německé sociální demokracie odmítli, nicméně nezavrhlí jednoznačně možnost spolupráce s českým táborem.³⁵² Na jaře 1921 ještě „*linie negativismu tedy prozatím zvítězila a německá politika byla dále určována zásadami rozhodného odporu vůči čs. státu. Ale pochybnosti o správnosti této linie nebyly zlikvidovány a dále ovlivňovaly smýšlení některých realističtějších politiků*“.³⁵³

A jak vypadala vnitropolitická situace v ČSR v době postupujícího rozkladu DPV a nástupu německého aktivismu? César s Černým jej popisují následovně: „*Období 'poloparlamentní' Benešovy vlády se chýlilo ke konci a blížila se doba, kdy koaliční pětka hodlala sama převzít otevřeně osudy státu do svých rukou. Politická krize byla již vyřešena a naléhavá nepopulární opatření provedena, takže bylo možné, aby politici vůdcové buržoazie opět vystoupili z pozadí. Přípravy k vytvoření nové vlády agrárníka Švehly byly v plném proudu.*“³⁵⁴ César s Černým opírají své tvrzení o dokument z Archivu kanceláře prezidenta republiky, jenž má dokládat na jedné straně neudržitelnost situace, na straně druhé bezradnost československé politické reprezentace v otázce řešení česko-německé otázky. Bylo jasné, že ostré hrany mezi českými a německými politiky se neudržitelně otupují.³⁵⁵

Německý parlamentní svaz se snažil v souladu s dlouhodobě deklarovanými negativními postoji o řešení německé otázky na území ČSR na různých mezinárodních fórech, jako např. kongresu Spolku národů. Především DNP a DNSAP se snažily přimět Rakousko, aby intervenovalo v jejich prospěch u Společnosti národů, i proto bylo uveřejněno v září 1921 „*Lodgmanem podepsané „poselství sudetských Němců“*, adresované tzv. *kongresu potlačovaných národů v Ženevě*³⁵⁶, v němž se s tvrdší monotóností opakovaly všechny ty z dřívějšíka dobře známé stížnosti“.³⁵⁷ Memorandum německých poslanců a

³⁵² Srv. CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit. 1962, s. 246.

³⁵³ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit. 1962, s. 247.

³⁵⁴ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit. 1962, s. 247.

³⁵⁵ „*Již v té době se objevovaly návrhy na přizvání Němců ke spolupráci, uskutečnění těchto záměrů však znemožňovaly dosud značně ostré konkurenční boje mezi českou a německou buržoazií. Vždyť ještě o několik měsíců později Masaryk v rozhovoru se Šámalem musel konstatovat, že čs. vládnoucí kruhy nemají žádný pevný program pro jednání s Němci a úpravu poměru k nim.*“ (AKPR T 346/23. Cit. dle CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit., 1962, s. 274).

³⁵⁶ Oficiální název: *Denkschrift der am 18. Und 25. April 1920 gewählten deutschen Abgeordneten und Senatoren des Deutschen Parlamentarischen Verbandes der tschechoslowakischen Nationalitätenversammlung an den Völkerbund betreffend die Verletzungen der Minderheitsschutzbestimmungen des zwischen den alliierten und assoziierten Hauptmächten einerseits, der tschechoslowakischen Republik andererseits abgeschlossenen Vertrages von St. Germain en Laye vom 10. September 1919.* Hrsg. über Auftrag des Deutschen Parlamentarischen Verbandes von der deutschpolitischen Arbeitsstelle in Prag. In Prag im August 1920. (HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 283-317).

³⁵⁷ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962, s. 249.

senátorů je jedním z příkladů četných obvinění československé vlády z utiskování a potlačování národních práv.³⁵⁸ Československá vláda připravila obratem koncept odpovědi na tento pamětní spis německých poslanců a senátorů Národního shromáždění Československé republiky Společnosti národů³⁵⁹, jež je sumarizací postoje československé vlády a především pokusem o polemiku s argumenty německé strany: „*Svémi vlastními činy a celým svým jednáním vyloučili se Němci sami z účasti na budování ústavy Republiky československé a brojili svým jednáním i proti samé dohodě, usilující o to, aby stát československý se nezkonsolidoval. Ač československý národ v důsledku toho, že jedině on provedl revoluci proti bývalé monarchii Rakousko-Uherské, byl jediným národem státotvorným, přece ani Němců ani jiných národních menšin z účasti na sdělávání ústavy nevykloučoval (...). Pamětní spis německý svědčí nezvratně o tom, že by Němci, kdyby byli bývali účastni sdělávání ústavy státu československého, byli trvali na svém požadavku po zvláštním státotvorném postavení německé menšiny, jak jej tlumočí ve svém pamětním spise. Proti takovému požadavku byli by se však Čechové postavili s veškerou rozhodností a nepřipustili by nikdy jeho splnění, jelikož takové splnění by značilo, jak již výše byla učiněna zmínka, počátek rozvratu státu československého a nesplnění účelu a smyslu mírových smluv. Eventuelní účast Němců při sdělávání československé nemohla by nikdy vésti k ukojení jejich požadavku po zvláštním státotvorném postavení jejich menšiny.*“³⁶⁰

Aktivistický proud si byl postupně čím dál více vědom toho, že postupných politických úspěchů na půdě československého státu se lze dobrat jen za předpokladu principiálního uznání menšinového statusu. Radikálové z DNP (za všechny jmenujme člena radikálního křídla DNP, Othmara Kallinu³⁶¹) naopak byli nadále pevně přesvědčeni o tom, že národnostní skupina sudetských Němců není menšinou v pravém slova smyslu, nýbrž státní (státotvorný) národ, jemuž je upíráno právo na sebeurčení. Negativistická „vize“ česko-německo-slovenského švýcarského modelu se do budoucna stala překážkou uznání nového

³⁵⁸ Srv. HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 12.

³⁵⁹ Oficiální název dokumentu: *Kocept odpovědi československé vlády na pamětní spis německých poslanců a senátorů Národního shromáždění Československé republiky Společnosti národů. Připraven pro jednání Ministerské rady 31.10.1920.* (HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav. Op. cit., s. 317-344).

³⁶⁰ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav. Op. cit., s. 324.

³⁶¹ Jaworski jej popisuje následovně: „*Ein Meister des Verweises auf das 'große deutsche Brudervolk' war der deutschnationalen Abgeordnete O. Kallina. In seinen außenpolitischen Reden fand er stets zum deutsch-tschechoslowakischen Verhältnis zurück, um es sodann mit dem innerschechoslowakischen Nationalitätenstreit in Beziehung zu setzen (...). Kallinas Traum war ein mit Österreich vereintes großdeutsches Reich und tschechische Bittsteller, die bei den Sudetendeutschen um Vermittlung und Fürsprache bei dieser gewaltigen Großmacht anzufragen gezwungen waren.*“ (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.). 1977, s. 68).

mezinárodněprávního postavení Němců na území ČSR. I z tohoto důvodu byl postoj německých negativistických občanských stran k otázce zákonů na ochranu menšin rozporný.

Němečtí nacionálové v podstatě stavěli jakoukoli československou vládu do více či méně bezvýchodné situace: na jedné straně vytrvale kritizovali československou vládu kvůli domnělému permanentnímu nedodržování menšinových práv ukotvených v zákoně na ochranu menšin, na straně druhé se urputně bránili přijmout status menšiny a uvnitř i vně Československa deklarovali, že se nehodlají s menšinovými právy na území vnuceného státu („Zwangstaat“) spokojit a usilují o právo na sebeurčení.³⁶²

Na vnitropolitické scéně postupně vystupovaly do popředí stále častěji a zřetelněji zájmy jednotlivých stavů a docházelo k sporům kvůli rozdílným interpretacím stanov svazu. Situace na parlamentní půdě byla v létě 1921 obzvlášť bouřlivá, „*docházelo tam nejen k hádkám a slovním potyčkám, nýbrž i k opravdovým bitkám mezi českými a německými poslanci DNP a DNSAP, mezi nimi na prvním místě opět již proslulý brněnský Baeran*³⁶³ a ovlivňovala výrazně atmosféru v příhraničních oblastech se smíšeným českým a německým obyvatelstvem.“³⁶⁴

³⁶² Srv. JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.).1977, s. 63.

³⁶³ Případ Baeran v kontextu výše popsaného: když se v parlamentě jednalo o armádě a poslanci KSČ vystupovali s ostrou kritikou vládního militarismu, využil dramatických diskusí poslanec DNP příznivé chvíle k tomu, aby vhodil do sněmovního předsednictva pumu. Vše se obešlo bez mrtvých a zraněných, protože se jednalo o tzv. pumu smrdutou, jež byla adresována především politickým představitelům českým měšťanských stran, ušetřen nebyl ani německý sociální demokrat, poslanec dr. Czech, jenž jako místopředseda poslanecké sněmovny seděl za předsednickým stolem. Baeran sám uvedl Brünner Montagsblatt č. 6, že jeho cílem bylo vyvolat mezinárodní ohlas o útisku Němců v ČSR. (srv. Bohemia, č. 31, 5. II. 1922; Srv. CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962, s. 266)

Namísto toho „*Baeranova smrdutá puma (...) přivodila politickou explozi uvnitř německého tábora. To byla voda na mlýn pro všechny protivníky DNP. Záporná reakce mezi Němci na tento čin byla pomalu větší než u Čechů. Německý tisk jej rozsáhle komentoval a zvláště listy agrární strany, ale i křesťanských sociálů, živnostníků a DDFP jej celkem nezastřeně kritizovaly. Pro německou aktivistickou buržoazii to byl především moment, na němž mohla nejlépe před veřejností demonstrovat dobrodružnost a nevhodnost politiky přívrženců nacionálního extrémismu a správnost vlastních 'reálných' názorů. Avšak ani od představitelů vlastní strany, t.j. DNP se nedočkal Baeran „uznání“. Jejich tisk se za něho nepostavil nijak zvlášť obětavě a parlamentní klub strany ústy Lodgmannovými dokonce vyslovil politování nad celým tímto incidentem.*“ (CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit. 1962, s. 267);

Cenné prameny k Baeranovu případu lze nalézt v pozůstalosti Lodgmana von Auen v SOA Litoměřice (datace od roku 1925 do roku 1938): např. „*Případ Baeran. Podání v čestném sporu Dr. A. Baerana proti JUDr. R. Lodgmanovi von Auen, které odevzdali zástupci pana Lodgmana senátor Dr. H. Brunar a poslanec Dr. E. Schollich*“; či „*Korespondence ve věci smírčího soudu I-III*“, „*Anonymní dopisy Lodgmanu von Auen v souvislosti s případem A. Baerana*“ aj.

³⁶⁴ „*Soupeření mezi oběma těmito stranami v nacionální demagogii došlo dokonce tak daleko, že se navzájem počaly obviňovat z nedostatku 'národního nadšení', které zřejmě měřily počtem rozbitých hlav svých politických odpůrců (...). Činy těchto politických 'vůdců' se staly též příkladem všem německým nacionalistům. V pohraničí se konaly nové demonstrace, ozývaly se velkoněmecké písně a objevovaly se velkoněmecké prapory. Tyto provokace zavdaly opět podnět k dalším srážkám mezi českým a německým obyvatelstvem (...). Tribunu pro [štvání proti ČSR] poskytly ochotně nacionální kruhy v Rakousku a Německu, které umožňovaly různým nacionalistickým provokatérům vystupovat na schůzích a šířit v rakouské a německé veřejnosti*

César a Černý popisují na základě archivních dokumentů plasticky formy negativistické politické práce v prvních měsících roku 1922: „*V té době opět zintenzívnili němečtí poslanci činnost na parlamentní půdě. Jako obvykle nic neobstálo před nimi za této situace a kritizovali vše, od projednávání různých politicky často nepříliš zajímavých zákonů až po doložky státního rozpočtu. Samozřejmě opět se objevily již obligátní stížnosti na útisk německých menšin a další obvykle kritiky na poměry ve školství, řešení jazykové otázky apod. Tentokrát přibyla ještě další příležitost, projednávání událostí, k nimž došlo za mobilizace v říjnu minulého roku. Právě v té době počaly totiž vojenské soudy trestat německé brance, kteří tehdy neuposlechli výzvy a nesplnili svou povinnost. To vzbuzovalo na německé straně odpor, který měl silný ohlas i v parlamentě. Nacionální poslanci se snažili uvrhnout vinu na Čechy za krvavé srážky, k nimž došlo tehdy v pohraničí.*“³⁶⁵

Na druhou stranu německý Svaz zemědělců (Bund der Landwirte) postupně začal navazovat kontakty s českými agrárníky, němečtí křesťanští sociálové kooperovali s českými politickými partnery a bylo pouze přirozeným důsledkem, že při pravidelném obměňování předsednictva svazu vyvstávalo stále zřetelněji to, co jednotlivé strany odlišovalo, ne to, co by je spojovalo. Alespoň tak na tehdejší dobu vzpomíná Otto Hermann, tehdy vliv člen DNP.³⁶⁶ Hermannovy vzpomínky potvrzuje senátor německých křesťanských sociálů, Felix von Luschka, jenž vzpomíná na charisma a rétorický um Lodgmana von Auen a v této souvislosti kritizuje, že se ve funkci předsedy svazu střídali v jednotlivých „sezónách“ předsedové členských politických stran, což bylo dle něj jednou z příčin jeho rozpadu.³⁶⁷

Navíc se začaly „normalizovat“ vztahy ČSR k Německu a Rakousku.³⁶⁸ Otázkou zůstává, která strana, či strany měly vůbec zájem na rozpadu svazu. Německý historik Norbert

protičeskoslovenské pomluvy a hrůzostrašné zprávy o útisku Němců v ČSR“ (CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil. Op. cit. 1962, s. 247-248).

³⁶⁵ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962, s. 266.

³⁶⁶ Srv. HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei...*, s. 10.

³⁶⁷ „*Der erste Vorsitzende, der Klubobmann der deutschen Nationalpartei, Abg. Dr. Rudolf von Lodgman [sic!], zeigte als Verbandsredner geistvollen Stil und rhetorische Gewandheit. Die Schwäche des Verbandes war der sessionsweise alternierende Vorsitz unter den drei größten Verbandsparteien. Sie gab dem persönlichen Gegner Lodgmans, dem Obmann des Bundes der Landwirte, Franz Krepek, die Handhabe zu besonderen Vereinbarungen mit tschechischen Politikern, worauf der Verband am 29. November 1922 wieder zusammenbrach. Von da ab gab es für die Sudetendeutschen nur mehr einzelne politische Parteien. Alle späteren Versuche, eine Einheitsfront der deutschen Parteien wieder herzustellen – es gab gelegentlich eine deutsche Arbeitsgemeinschaft und ihr gegenüber eine deutsche Kampfgemeinschaft, dann einen deutschen Verband und endlich eine deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft – blieben bedeutungslos.*“ (LUSCHKA, Felix von: *Im Parlament der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Erinnerungen eines sudetendeutschen Abgeordneten 1920-1938*. 1963, s. 231).

³⁶⁸ „*S Německem byly udržovány stále upjaté, hospodářsky však dosti cílé styky, které docela uspokojovaly německou buržoazii v ČSR. Také vztahy k Rakousku ztratily svůj dřívější nepříliš vlivný charakter a mnohé z minulých rozporů během doby značně otupěly. Naopak se objevily snahy o vytvoření normálních přátelských*

Linz hájí aktivistické strany a objasňuje, proč neměly na rozpadu Německého parlamentního svazu z taktických důvodů zájem: „*Die aktivistischen Parteien wandten sich gegen eine Auflösung, sicherlich auch aus taktischen Erwägungen, um nicht die Schuld an der Zerstörung des Verbandes mittragen zu müssen.*“³⁶⁹

V roce 1922 došlo k postupné paralyzaci svazu, vždyť stanoviska jednotlivých stran byla vůči sobě často v ostrém protikladu. Linz z rozkladu svazu viní samotného Lodgmana a zmiňuje se o jeho neúspěšném pokusu o jednomyslné rozpuštění. Po tomto nezdaru rozhodl Lodgman o vystoupení jeho strany ze svazu, načež DNP a DNSAP vytvořily na konci června 1922 tzv. „Německé bojové souručenství“ (Deutsche Kampfgemeinschaft), což znamenalo definitivní rozštěpení parlamentního svazu.³⁷⁰ Tímto aktem došlo definitivně k odštěpení těchto dvou negativistických stran od aktivisticky orientovaných stran, aniž by oficiálně byl deklarován rozpad svazu – toho se zatím snažily vyvarovat z obav z nařčení ze separatistických tendencí všechny členské strany, přesto bylo jasné, že u začátku konce parlamentního svazu bylo právě založení „Bojového souručenství“.³⁷¹

Lodgmanův apel k celému německému národu, obzvláště členskými stranám v parlamentním svazu, zdůrazňující nutnost jednotného národního postupu Němců a výzva k upuštění od politikářství v rámci německého politického tábora, resp. k upozadění partikulárních zájmů jednotlivých německých stran ve jménu všennárodního boje o právo na sebeurčení, zůstal nevyslyšen. Otto Hermann ve svých vzpomínkách trpně konstatuje, že zánik svazu proběhl bez jakéhokoli pozastavení.³⁷²

styků“ (CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962, s. 261); autor předkládané práce doporučuje následující dva zdroje rozšiřujících informací:

1. podrobnou analýzu vývoje vztahů mezi Německem a ČSR především v letech 1918-1920 viz OLIVOVÁ, Věra: *Německo a Československo*. 2010;

2. podrobnou analýzu vývoje vztahů mezi Rakouskem a ČSR v prvních poválečných letech viz KONRÁD, Ota: *Nevyvážené vztahy. Československo a Rakousko 1918-1933*. 2012.

³⁶⁹ LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 424; srv. CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, 1962, s. 271.

³⁷⁰ „Im Juni 1922 spaltete sich der zunächst geschlossen auftretende Deutsche Parlamentarische Verband in eine rechtsstehende 'Deutsche Kampfgemeinschaft', in eine Gruppe der gemäßigten Bürgerlichen und in die Sozialdemokraten. Die beiden letzten waren zu einer positiven Mitarbeit durchaus bereit, sie mußten aber feststellen, daß das tschechische Quintett vor jedem Ausgleich den Beamtenapparat tschechisieren, die Bodenreform unter Nichtbeteiligung der Deutschen durchführen und die entscheidende Durchführungsverordnung zum Sprachengesetz ohne deutsche Beteiligung durchsetzen wollte...“ (RHODE, Gotthold: *Die Tschechoslowakei von 1918-1939. Die innere Entwicklung unter Masaryks Präsidentschaft 1920-1935*. 1962, s. 622.

³⁷¹ „Die Bildung der Kampfgemeinschaft führte nun auch der Wählerschaft die schon seit längerer Zeit bestehende Trennung der deutschen Parteien in eine ausgleichsbereite und eine radikal oppositionelle Gruppe deutlich vor Augen.“ (LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 423).

³⁷² „Das Ende des Deutschparlamentarischen Verbandes war ruhmlos, der Beschluss zur Auflösung nur eine Formsache...“ (HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei...*, s. 10).

Linz v zájmu korektnosti dodává, že na likvidaci Německého parlamentního svazu, jenž byl zapříčiněn primárně DNP, nese rovným dílem vinu též Svaz zemědělců, jenž se svými aktivistickými představami začal čím dál více opouštět půdorys vymezený před zahájením činnosti DPV, což působilo příkladně – leč rozkladně pro DPV – na německé demokracie a křesťanské sociály.³⁷³

V deníku „Bohemia“ lze naopak najít ostrou kritiku ze strany aktivistů směrem k DNP a DNSAP a jejich chování.³⁷⁴ Postup DNP byl ze strany zbylých tří aktivistických stran přijat velmi kriticky.³⁷⁵

Jako názorný příklad stylu politické „práce“ členů poslaneckého klubu DNP na půdě československého Národního shromáždění si rozeberme projev Ernsta Schollicha, profilujícího se v oblasti školství. Školská politika se totiž stala v meziválečném Československu natrvalo předmětem kritiky ze strany DNP směrem k československé administrativě a politické elitě. Schollich v jednom ze svých parlamentních vystoupení obviňuje ještě před rozpadem Německého parlamentního svazu (v červnu 1922) československý stát z boje, resp. cílené snahy zlikvidovat německé školství a vyhrožuje československým politickým představitelům občanskou válkou.³⁷⁶ Tento boj je dle Schollicha produktem českého šovinismu a sahá už do doby založení státu. Svou kritiku Schollich odvíjí od školského zákona z 3. dubna 1919, č. 189 a ve svém projevu tvrdě kritizuje československé ministry školství (jmenuje všechny tři včetně přídomků: „socialistu Habrmana“, „odborníka Šustu“ i „Slováka Šrobára“) pro jejich nekompetentnost a z toho plynoucí skutečnost, že na ministerstvu školství téměř neomezeně vládnou vysocí úředníci, kteří nastoupili po převratu a rekrutovali se z řad Národní demokracie. Schollich si bere na paškál i funkci předsedy Zemské školské rady, jenž má ve státě dle jeho názoru enormní, nikým nekontrolovatelný vliv a ovlivňuje školskou politiku bez konzultací s místními školskými radami.³⁷⁷ Svůj velmi emotivní a vyčerpávající projev (faktograficky jinak velmi

³⁷³ LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 424.

³⁷⁴ Srv. *Bohemia* 27.6. 1922.

³⁷⁵ LINZ, Norbert: *Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926)*. 1978, s. 424.

³⁷⁶ „Das Ziel des gegen uns geführten Schulkampfes ist die Vernichtung des hochorganisierten, gut entwickelten deutschen Schulwesens.“ (SCHOLLICH, Ernst: *Die Knebelung des deutschen Schulwesens*. Rede des Abgeordneten Dr. Ernst Schollich (Deutsche Nationalpartei) anlässlich der Schuldebatte im Abgeordnetenhaus am 14. Juni 1922, s. 5).

³⁷⁷ „(...) die Beamten in den Ministerien dieselben geblieben sind, die Beamten, die nach dem Umsturz sich hauptsächlich aus der nationaldemokratischen Partei rekrutierten (...) und die haben gemacht, was sie wollten und machen es auch heute noch so ... ganz gleichgültig, ob der Herr Sozialist Habrman oder der Fachminister Šusta oder jetzt der Slowake Šrobár an der Spitze des Unterrichtsministeriums stehen. Leider hat man gerade dieses Ministerium so außerordentlich selten mit einem Fachmanne besetzt und daher kommt es, daß diese

obsažný), v němž na mnoha místech školskou správu obviňuje z nacionálního šovinismu a nezájmu o kooperaci uzavírá požadavkem autonomie v oblasti školství a na několika místech nepokrytě vyhrožuje eskalací již tak napjaté situace, jež může mít za následek vyvolání občanské války a výhrůžně se táže zástupců československého establishmentu: „*Jak dlouho ještě chcete zkoušet naši trpělivost?*“³⁷⁸

Na podzim roku 1922 bylo však již i přes tvrdá Schollichova slova z června 1922 nesporné, že německá politická scéna do té doby relativně pevně trvající na požadavku uplatnění práva na sebeurčení a politice negativismu krystalizovala do dvou politických proudů, definovaných především dle míry ochoty spolupracovat na půdorysu československého státu s českým národem, resp. podílet se kromě „pouhého“ zastoupení v Národním shromáždění konstruktivní činností aktivně na zákonodárné a poté i výkonné moci.³⁷⁹ Zásadně se v této otázce změnila situace již po parlamentních volbách v roce 1925, kdy se za velmi kontroverzních okolností v rámci předvolebního boje rozejdou cesty DNSAP a DNP (jejichž zdánlivé spojenectví je beztak již od roku 1920 pouhým „šňatkem z rozumu“) a tak se postupně rozpadá německý negativistický tábor.³⁸⁰ Nacionálněsocialistický pohled na parlamentní svaz nabízí předák DNSAP Hans Krebs, jenž z akcionistických pozic kritizuje zkosnatělost a neakceschopnost celého svazu, vytýká nedostatek bojovnosti a revolučnosti, a především těmto charakteristikám připisuje vinu na postupném rozkladu jednotného

Herren Beamten dortselbst unumschränkt herrschen können (...) Ich wundere mich nur, daß die tschechischen Parteien dieses Gesetz [školský zákon z 3. dubna 1919 – pozn. aut.] daß der Revolutionsausschuß beschlossen hatte, nicht sofort wieder in der freigewählten Nationalversammlung aufgehoben haben (...) denn in diesem Gesetze ist die ganze Gewalt in die Hand eines Mannes gegeben, eines Bürokraten, in die Hand des Vorsitzenden des Landesschulrates. Das Volk selbst hat gar nichts mitzureden, es wird gar nicht gefragt. Er allein ist unumschränkter Herr, er allein gründet Schulen ohne Kommissionen, ohne Befragung der Ortsschulräte, er gründet sie einfach dort, wo er will (...)“ (SCHOLLICH, Ernst: *op. cit.*, s. 4-5).

³⁷⁸ „*Und ich sage Ihnen, es wird nicht früher Ruhe und es wird nicht früher Ordnung in diesem Staate werden, bevor Sie diesen unseren Forderungen ein williges Gehör gegeben haben (...) Gewarnt sind Sie genügend worden, wir haben Sie auch auf die Folgen aufmerksam gemacht. Die Frucht dessen, was Sie säen, werden Sie ernten. Sie sind die Totengräber Ihres Staates, wenn Sie Ihre chauvinistische Politik weiter fortsetzen (...) Gleiches mit Gleichem zu vergelten, Aug um Aug, Zahn um Zahn. Die tschechischen Minderheiten sollen dafür büßen (...) Wenn Sie aber Ihre Politik fortsetzen, werden Sie unsere Bevölkerung dazu bringen, daß man diese Eindringlinge mit Dreschflegeln und Revolvern aus dem deutschen Gebiete hinaustreiben wird. Dann werden wir den Bürgerkrieg haben (...) Wie lange noch wollt Ihr unsere Geduld auf die Probe stellen!*“ (SCHOLLICH, Ernst: *op. cit.*, s. 32).

³⁷⁹ „*Jako příklad lze jmenovat sociální demokraty s jejich mluvčím Ludwigem Czechem, již hlásili v roce 1922 ochotu konstruktivně spolupracovat s československým státem. Z nesmiřitelných pozic postupně začali ustupovat i němečtí agráři, křesťanští sociálové a němečtí demokraté.*“ (HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 1978, s. 44).

³⁸⁰ Téma předvolebních kampaní německých politických stran v první republice představuje dosud relativně neprobádanou oblast, obzvláště zajímavým výzkumným tématem by byla analýza vývoje vztahů DNP a DNSAP v rámci předvolebních bojů v letech 1920 a především 1925. Důsledkem bude mimo jiné výrazný volební neúspěch DNP a s tím související odchod Lodgmana von Auen z předsednictví strany a aktivní vysoké politiky a jeho následné angažmá na komunální úrovni ve funkci předsedy Svazu německých samosprávných celků v Československu se sídlem v Teplicích („*Verband der deutschen Selbstverwaltungskörper*“). Rámcem vymezený pro předkládanou práci neumožňuje důkladnější analýzu.

německého nesocialistického politického tábora. Jeho tendenční, populistická a hanlivě zabarvená slova (k DPV i parlamentarismu obecně) z roku 1936 mají sloužit především jako obhajoba vlastních pozic. Krebs musel v době blížícího se triumfu (v kontextu Hitlerových úspěchů na půdě Německé Říše) svým voličům vysvětlit, proč byla DNSAP od počátku roku 1920 součástí tohoto „důstojného spolku parlamentářů“, jak sám DPV sarkasticky označil.³⁸¹

3.3.3 Rozpad Německého parlamentního svazu: Štěpení německé politiky na aktivismus a negativismus z pohledu německé a české historiografie

Závěrem si položíme otázku, od kdy lze hovořit o negativistické a aktivistické koncepci německé politiky a zaměříme se též na to, za jakých okolností a podmínek obě koncepce vznikají. První vážnou ránu pro DPV lze datovat na začátek ledna roku 1921, kdy bylo zřejmé, že zájmy německých a českých agrárníků se velmi shodovaly, především v oblasti hospodářské.

Jörg Kracik, autor studie o německém politickém aktivismu v letech 1919-1938, udává, že k štěpení aktivistů a negativistů na parlamentní úrovni došlo koncem roku 1922.³⁸² I další německý historik Jörg Hoensch jmenuje sociální demokraty s jejich mluvčím Ludwigem Czechem jako představitele politiky odklánějící se od negativismu, „*již hlásili v roce 1922 ochotu konstruktivně spolupracovat s československým státem*“.³⁸³ Norbert Linz, podobně jako Hans Lemberg³⁸⁴, naopak tvrdí, že aktivistické a negativistické politické strany lze rozeznat již v roce 1920, ale nejedná se ještě o dva jasně rozeznatelné tábory.³⁸⁵ Linz se

³⁸¹ „Sofort nach den Wahlen setzten wir uns mit aller Kraft im Sinne unserer Ziele bei den anderen deutschen Parteien für die Schaffung einer gemeinsamen Kampffront und eines gemeinsamen Kampfprogramms ein. Das war auch der Grund, weshalb wir uns sofort und trotz der Beschimpfungen der Sozialdemokraten dem 'bürgerlichen' 'Parlamentarischen Verband der deutschen Parteien' anschlossen. Er war in der Tat leider eine bürgerlich geruhsame Angelegenheit, mit sorgsam gepflegten Geschäftsordnungen und – damit sich nur ja niemand zu einem 'Führer' aufschwingen könnte – auch einem nach genauen Regeln ständig wechselnden Vorsitz. Dieser würdige Parlamentarierversammlung hätte aber nichts so dringend gebraucht als eine wirklich feste Führung...“ (KREBS, Hans: *Kampf in Böhmen*. 1936, s. 125).

³⁸² srv. KRACIK, Jörg: *Die Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920-1938*. 1998, s. 19.

³⁸³ HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 1978, s. 44.

³⁸⁴ Hans Lemberg píše: „[...] doch häuften sich im Laufe des Jahres 1919 die Berichte, daß sich die Deutschen in der Tschechoslowakei, vor allem bestimmte Personengruppen, wie Industrielle, mit ihrem Verbleiben in diesem Staat abfänden, ja den Anschluß an Deutschland eher fürchteten. Die Diskrepanz der beiden Richtungen, der später so genannten aktivistischen und der unter den deutschen Politikern nach der Verabschiedung aus dem Wiener Parlament nach dem Frieden von St. Germain freilich noch vorherrschenden negativistischen, tat sich schon 1919 auf; sie sollte die Geschichte der Deutschen in der ČSR bis zum katastrophalen Ende des Zusammenlebens in dieser Republik bestimmen“ (LEMBERG, Hans: *Die Tschechoslowakei im Jahr 1. Der Staatsaufbau, die Liquidierung der Revolution und die Alternativen 1919*. 1998, s. 9).

³⁸⁵ srv. LINZ, Norbert: *Das Verhältnis der sudetendeutschen Parteien zum tschechoslowakischen Staat in der Zeit 1917-1920* (siehe Disposition), s. 2; narozdíl od výše uvedeného konstatují Harna s Šebkem, že vybrané materiály z mnoha archivních fondů pro roky 1918 až 1920 „ukazují spíše bezvýhodnost dobových pokusů o

zabývá ve své studii vývojem německé stranickopolitické struktury a česko-německým vztahem v posledních dvou letech habsburské monarchie, resp. obdobím od svolání ČSR po vydání ústavy v roce 1920, t.j. léty 1917-1920. Toto období označuje jako období „stranickopolitického vakuu“, protože dochází k přechodu od relativně vybudovaného stranického aparátu z doby existence habsburského státu k znovubudování stranických aparátů v podmínkách nově vzniklého Československa. V této souvislosti upozorňuje na význam zemských provincií, zakládaných na konci října a začátku listopadu 1918 v příhraničních oblastech³⁸⁶, protože právě tyto provincie ono „stranickopolitické vakuum“ vyplňují a jejich vůdci budou nadále hrát důležitou úlohu v jednotlivých stranách³⁸⁷. Těmito politiky se rozumí především Rudolf Lodgman von Auen, kolem nějž se bude formovat německý (radikálně) nacionalistický tábor a Josef Seliger, uznávaný leader sociálních demokratů.

V souvislosti s rozlišováním německých stran na aktivistické a negativistické lze poukázat na dílo „*Kampf in Böhmen*“, jehož autorem je čelní představitel DNSAP, nacionální socialista Hans Krebs, jenž v roce 1936 podotýkal, že ustrnulý negativismus nesměl zůstat onou správnou „cestou sudetoněmectví“, nýbrž aktivní přístup „na všech frontách“.³⁸⁸

Dle prostudovaných materiálů lze s jistotou určitostí tvrdit, že pojem „negativistická strana“ vstoupil do politických debat díky Lodgmanu von Auen³⁸⁹, jenž tento pojem používal stále častěji, aby tak pojmenoval přívržence jím vedeného Bojového souručenství.³⁹⁰ Pojem negativismus se brzy na německé, resp. československé politické scéně rozšířil jako označení protikladné k aktivismu. Nejednalo se o výlučně německý fenomén, je zapotřebí poukázat i na formující se slovenskou politickou scénu, již dominovala Hlinkova lidová strana, požadující

vytvoření pozitivních vztahů německého etnika k československému státu.“ (HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 13).

³⁸⁶ Detailněji k tomuto období německý autor prvorepublikového období MOLISCH, Paul: *Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918-1919*. 1932; či v 50. letech 20. století RABL, Kurt: *Das Ringen um das sudetendeutsche Selbstbestimmungsrecht 1918/1919. Materialien und Dokumente*. 1958.

³⁸⁷ „partei-politisches Vakuum [...], [das] von den deutschen Landesregierungen der Sudetengebiete ausgefüllt wurde, deren Führer auch in der späteren Parteipolitik eine große Rolle spielten“ (LINZ, Norbert: *Das Verhältnis der sudetendeutschen Parteien zum tschechoslowakischen Staat in der Zeit 1917-1920* (siehe Disposition), s. 2)

³⁸⁸ „Von Anfang an waren wir uns, wie bereits gesagt, auch klar darüber, daß der sogenannte 'Negativismus' niemals der Weg des Sudetendeutchtums bleiben durfte, sondern der aktive Einsatz seiner Gesamtfront angestrebt werden mußte. Die Deutschen in der Tschechoslowakei hielten mit ihren 72 Mandaten in diesem komplizierten demokratischen Staatsmechanismus und seinen ewig balanzierenden gesellschaftlichen Kräften ein ungemeins wichtiges Instrument in der Hand, das in einer wirklichen Demokratie manche Möglichkeiten für die Zukunft öffnen konnte“ (KREBS, Hans: *Kampf in Böhmen*. 1936, s. 124).

³⁸⁹ jedním z prvních, kdo použijí pojem aktivismus, je významný funkcionář a poslanec DNP Wilhelm Medinger, aby tak označil kooperativně naladěné německé politiky (Bohemia 8.5.1921, článek „Zur politischen Lage“)

³⁹⁰ srv. Reichenberger Zeitung z 3.11. 1922.

uznání národní autonomie, deklarované v Pittsburghské dohodě.³⁹¹ Postupně se stupňoval odpor Slováků proti českému centralismu a unitární (nefederalizované) Československé republice, stejně jako odpor proti „československému“ jazyku, uzákoněnému ústavou z 29.2.1920 jako oficiální státní jazyk.³⁹² Tohoto počínajícího a v průběhu první republiky stále se stupňujícího tlaku Slováků využívali³⁹³ ve své argumentaci při žádání práva na sebeurčení umně negativistické německé strany. Problémem DNP byla značná nekonzistentnost v politickém chování aktérů negativistické politiky, již lze přikládat zčásti proměnám společenských a hospodářských podmínek Němců.³⁹⁴ V přecházejících částech předkládané práce bylo již zmiňováno, že členská základna i voliči DNP se počítali k městskému proudu, střední vrstvě, jež od počátku principiálně zavrhovala radikálně revoluční politické kroky, běžné pro komunistický či fašistický proud.³⁹⁵

Další etablovaný německý historik, Manfred Alexander, poukazuje souhlasně s výše uvedeným konstatováním na skutečnost, že obstrukční negativistická politika byla od počátku odsouzena k neúspěchu.³⁹⁶ Důkazem pravdivosti tohoto konstatování jsou výsledky parlamentních voleb z roku 1925, kde DNP ztratí velkou část hlasů na úkor aktivistických stran. Na jedné straně DNP vznášela radikálně nacionální požadavky vůči ČSR, na druhou stranu se účastnila v podmínkách státem stanovených voleb a následně vstoupila na parlamentní půdu, neustále poté zdůrazňující svůj odpor k československému státu podmiňovala další spolupráci uznáním práva na sebeurčení.³⁹⁷

Rudolf Jaworski ve své disertaci dochází k závěru, že „*sudetoněmecký národovecký boj [iredenta – pozn. aut.] v kooperaci s říšskoněmeckými nacionalistickými stranami a organizacemi byl doménou stranických vůdců DNP a DNSAP [a usuzuje], že tato malá skupina, obvykle označovaná jako negativistická, když ne přímo ovládala, tak alespoň*

³⁹¹ k tehdejší situaci Němců na území dnešního Slovenska viz např. JAHN, K. Egbert: *Die Deutschen in der Slowakei in den Jahren 1918-1929. Ein Beitrag zur Nationalitätenproblematik*. 1971.

³⁹² Srv. SCHENK, Hans: *Die Böhmisches Länder. Ihre Geschichte, Kultur und Wirtschaft*. 1993, s. 91.

³⁹³ Politická strategie Slováků se již z podstaty věci rozhodně nedala ani v základních rysech srovnat s negativismem německonacionálním. Slováci představovali důležitou součást státotvorného (!) národa „československého“, k němuž se několika smluvními akty prostřednictvím svých politických zástupců přihlásili.

³⁹⁴ Srv. KLEPETAŘ, Harry: *Seit 1918... Eine Geschichte der Tschechoslowakischen Republik*. 1937 – např. na s. 196 Klepetař poznamenává: „*Fünf Jahre deutscher Opposition waren vergangen und hatten stets dasselbe Bild geboten: Exodus aus dem Parlament und baldige Wiederkehr, Pultdeckelkonzert und Ausschließungen, scharfe oppositionelle Reden – aber etwas Positives war nicht erreicht worden. So reifte gerade in den besten Köpfen der deutschen Lagers die Überzeugung, daß einmal doch ein anderer Weg eingeschlagen werden müßte...*“

³⁹⁵ srv. SEIBT, Ferdinand: *Zur Sozialstruktur der Ersten ČSR*. 1967, s. 111-127.

³⁹⁶ „*Angesichts des Zwangs zur Fortsetzung der wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Beziehungen zum tschechischen Bevölkerungsteil konnten die politischen Führer der Deutschen auch keine reine Obstruktionspolitik betreiben.*“ (ALEXANDER, Manfred: *Innenpolitik in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*, 1986, s. 17).

³⁹⁷ Srv. ALEXANDER, Manfred. Op. cit. 1986, s. 16-17.

reprezentovala větší část organizační základny stejně jako většinu veřejnosti (regionálního tisku) sudetoněmecké střední vrstvy. Tato konstelace se změnila od poloviny 20. let, když umírněnější část německých občanských stran v důsledku silnějšího parlamentního zastoupení sice získala navrch, ale nevyřadila [radikálnější proud z politického života].³⁹⁸ Jaworski upozorňuje na důležitou skutečnost, že nelze jednoznačně aplikovat schéma aktivismus-negativismus při periodizaci sudetoněmecké politiky, a ani pro uspokojivé rozdělení a charakteristiku dvou sudetoněmeckých politických táborů. Z hlediska politické taktiky lze tyto dva směry označit jako komplementární, tedy dle aktuální situace pragmaticky vyměnitelné, zaměnitelné a využitelné pro všechny německé politické strany. Jaworski konkretizuje a uvádí, že i v nacionálně-socialistické straně DNSAP byli zastoupeni aktivisté a naopak například ve Svazu velkostatkářů či v Křesťansko sociální straně by se dali najít negativisticky zaměřené představitelé. Budeme-li touto optikou nahlížet schéma aktivismus-negativismus, musíme konstatovat, že se ztrácí nejen „glanc“ aktivistů, ale na své ostrohi pozbývá i negativistický proud. Tím, co bude postupně negativistickému proudu ubírat voliče, bude absence jednoznačného národně-revolučního činu, jenž by dodal jasné obrysy siláckým prohlášením iredentistického charakteru.³⁹⁹ Postupné prosazení linie aktivismu označuje Jaworski jako vítězství politického rozumu nad nacionalistickými vášněmi.⁴⁰⁰

³⁹⁸ „Wie die vorliegende Untersuchung nachweisen konnte, ist der sudetendeutsche Volkstumskampf vornehmlich eine Domäne von Parteiführern der DNP und DNSAP gewesen. Damit verbindet sich die Einsicht, daß diese kleine, gewöhnlich als negativistisch bezeichnete Gruppe einen Großteil des organisatorischen Unterbaus wie auch der Öffentlichkeit (Provinzpresse) der sudetendeutschen Mittelschichten, wenn nicht beherrschte, so doch repräsentierte. Diese Konstellation wurde seit Mitte der 20er Jahre von der nationalpolitisch gemäßigten Richtung der sudetendeutsch-bürgerlichen Politik, deren Stärke in ihrer parlamentarischen Vertretung bestand, überdeckt, aber nicht außer Kraft gesetzt.“ (JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.), 1977, s. 179).

³⁹⁹ „Das Negativismus-Aktivismus-Schema versagt aber nicht nur für eine Periodisierung der sudetendeutschen Politik, es reicht bei genauerem Zusehen auch nicht für eine zufriedenstellende Charakterisierung der politischen Lager der Sudetendeutschen aus. Beide Positionen waren taktisch austauschbar und in allen Parteien vertreten. So gab es ausgesprochene Aktivisten in der DNSAP, aber auch negativistisch eingestellte Politiker im Bund der Landwirte und bei den Christlichsozialen. Bei solchen Überschneidungen verliert nicht nur der sudetendeutsche Aktivismus an Glanz, sondern auch die negativistische Richtung an Schärfe. Die Verweigerungspose der sudetendeutschen Nationalisten erstarrte zu einem letztlich unverbindlichen Ritual. Ihren iredentistischen Parolen fehlte die flankierende nationalrevolutionäre Tat.“ (JAWORSKI, Rudolf: *Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938*. 1995, s. 36-38).

⁴⁰⁰ „Man kann also mit einer gewissen Berechtigung die Erfolge des sudetendeutschen Aktivismus als einen Sieg der politischen Vernunft über die nationalen Leidenschaften bezeichnen (...). Zunächst ist einmal festzuhalten, daß der sudetendeutsche Aktivismus ein Produkt eines allgemeinen Normalisierungsprozesses innerhalb der CSR gewesen ist und letztlich nicht mehr war als der fällige Übergang der sudetendeutschen Politik zu parlamentarischen Methoden (...). Der sudetendeutsche Aktivismus ist in allen seinen Varianten und Entwicklungsphasen stets eine Haltung mit schlechtem nationalen Gewissen geblieben. In der ständigen Sorge, des nationalen Verrats bezichtigt zu werden, ist er nicht imstande gewesen, einen umfassenden Umdenkungsprozeß bei den Sudetendeutschen in Gang zu setzen.“ (JAWORSKI, Rudolf. Op. cit. 1995, s. 35).

Josef Hanzal je toho názoru, že „[k]dyby nepřišel nacismus a sudetoněmecký šovinismus, byl by tento příznivý trend nepochybně pokračoval. Demokratické síly mezi našimi Němci si to uvědomovaly“.⁴⁰¹

Německý historiograf Norbert Linz vynáší na adresu negativistické politiky DNP nemilosrdný soud, označuje ji jako nekompromisní, neflexibilní, neproduktivní a přičítá těmto faktorům hlavní vinu na postupném ustrnutí strany a nevyhnutelném vytlačení (sebe sama) na politickou periferii, s čímž bude souviset i postupný rozklad Německého parlamentního svazu.⁴⁰²

Lze konstatovat, že ve zdůrazňování všenárodní německé myšlenky a sjednocení německého národa v rámci ČSR DNP ne zvolila nejvhodnější strategii, jak oslovit širokou německou veřejnost. Odborné práce české i německé historiografie z posledních let totiž dokládají, že v období po skončení světové války byly z podstaty věci vnímány sociální problémy mnohem naléhavěji, než otázka, k jakému státu bude německý národ těsně po válce náležet.⁴⁰³ Obyvatelstvo nejen československého státu muselo bojovat po ukončení 1. světové války se sociálními problémy existenciálního rázu, k významnému zostření národnostních sporů (odhlédneme-li od relativně agresivní rétoriky všech německých politiků a vypjaté atmosféry „roku provisoria“ v období od října 1918 do vydání československé únorové ústavy roku 1920⁴⁰⁴) na území ČSR došlo až o necelé desetiletí později.⁴⁰⁵

Navíc německonacionální národněpolitický program DNP neměl nabídnout nic nad rámec toho, co by již dlouho před ustavením DNP nenabízely apolitické národovecké organizace, resp. ochranné spolky (detailněji viz kapitola 2.2.2.1).⁴⁰⁶ Jaworski přichází dokonce s tezí, že relativně malý počet členů a voličů DNP a DNSAP v polovině dvacátých let nebyl zapříčiněn aktivistickým naladěním sudetoněmeckého obyvatelstva, nýbrž že to byla

⁴⁰¹ HANZAL, Josef: *Občan a stát – proměny myšlení*. 1998, s. 148.

⁴⁰² „Ihre beste Zeit hatte die Partei in den noch stark von nationalen Emotionen und antistaatlichen Ressentiments beladenen ersten Jahren der ČSR. Da die Nationalpartei nicht elastisch genug war, ihr negativistisches Konzept kompromißloser Opposition durch eine konziliantere Gangart zu modifizieren, steuerte sie sich immer mehr ins politische Abseits.“ (LINZ, Norbert: *Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der ČSR*. 1975, s. 221).

⁴⁰³ srv. ČESAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, s. 152-153.

⁴⁰⁴ Nespočet příkladů lze nalézt v edici pramenů uspořádané členy Historického ústavu AV ČR: HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*. Praha: Historický ústav 2002.

⁴⁰⁵ viz např. SEIBT, Ferdinand: *Zur Sozialstruktur der Ersten ČSR*. 1967, s. 111-127;

blíže k sociální struktuře Československa se zřetelem k sudetoněmeckému obyvatelstvu: BOHMANN, Alfred: *Das Sudetendeutschum in Zahlen. Handbuch über den Bestand und die Entwicklung der sudetendeutschen Volksgruppe in den Jahren von 1910 bis 1950. Die kulturellen, soziologischen und wirtschaftlichen Verhältnisse im Spiegel der Statistik*. 1959.

⁴⁰⁶ Srv. JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* (Diss.), 1977, s. 58.

zdánlivě paradoxně existence a kvalitní kontinuální práce historicky zakořeněných sudetoněmeckých ochranných spolků, které měly stabilní a početnou členskou základnu a tudíž velký náskok oproti mladým německonacionálním proudům, jimž tyto ochranné spolky v konečném důsledku ubíraly voliče.

DNP byla nakonec zakázána čtrnáct let po ustavujícím sjezdu na základě zákona č. 201/1933 Sb., o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran (vícekrát novelizovaný v letech 1934-1936), DNSAP se dobrovolně rozpustila, aby hrozícímu zákazu činnosti a nucenému rozpuštění ze strany státu unikla.⁴⁰⁷ „Účelem tohoto zákona bylo poskytnout ochranu státu před stranami, jejichž činnost zvýšenou měrou ohrožovala samostatnost, ústavní jednotu, celistvost, demokraticko-republikánskou formu nebo jeho bezpečnost. Jejich činnost mohla být (dočasně) zastavena nebo tato strana definitivně rozpuštěna.“⁴⁰⁸ O zákazu politické činnosti bylo československou vládou rozhodnuto 4. října 1933. Strana unikla hrozícím sankcím následným seberozpuštěním 21. října 1933, přičemž o necelé dva roky později, 27. dubna 1935, bylo toto rozhodnutí zrušeno. Po krátkém znovuoobnovení činnosti DNP a drtivém neúspěchu ve volbách v roce 1935, do nichž kandidovala proti SdP ve formě Sudetoněmeckého volebního bloku, ukončila s konečnou platností svou činnost.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ „Rudolf Jung stranu 3. října rozpustil, a tím ji ušetřil státního zásahu (zabavení jmění, personální sankce) – předešel tak státnímu zákazu připravovanému na 4. října. DNP takový krok nestačila provést a byla na rozdíl od DNSAP skutečně se všemi důsledky zakázána“. (BERAN, Ladislav Josef: *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. 2009, s. 260); uvedenou informaci relativizuje Wende, jenž naopak tvrdí, že postupná radikalizace především mládeže vedla k zásahu československých úřadů proti DNP a vyústila v roce 1933 v seberozpuštění v důsledku aféry kolem „Volkssportu“ a hrozby rozpuštění, resp. avizovaného zákazu činnosti. („21.10. 1933 teilte sie das Schicksal der DNSAP – Selbstaauflösung. Ihre Anhänger und Funktionäre schlossen sich der Sudetendeutschen Heimatfront an“ - srv. WENDE, Frank: *Lexikon zur Geschichte...*, s. 681).

⁴⁰⁸ MATES, Pavel: *Právní úprava postavení politických stran v první republice*. 1998, s. 152.

⁴⁰⁹ Srv. BALLING, Mads Olle: *Von Reval nach Bukarest*. 1991, s. 261; srv. KOLEKTIV: *Národní shromáždění ČSR ve druhém desetiletí (1928 – 1938)*. 1938, s. 924-925.

Závěr

Bezprostředně po konci války a svolání samostatného Československa se Němci z Čech obávali obnovení českého státního práva, neboť hrozilo zatlačení jejich etnika do role menšiny. Ze strany českých Němců bylo požadováno uplatnění práva na sebeurčení a oddělení převážně německých příhraničních oblastí. Českou stranou byl tento požadavek interpretován a kritizován jako snaha o narušení zemské jednoty. Němci nebyli připraveni (a z větší části) ani ochotni se identifikovat s nově vzniklým státem, v němž byli najednou v postavení menšiny. Nezanedbatelná část českých Němců však cítila historicko-teritoriální sounáležitost s českými zeměmi (ve smyslu "Böhmen") a navíc na území bývalého Rakousko-Uherska panovala kritická situace v hospodářství a zásobování obyvatelstva. To byly hlavní důvody, proč nedošlo k významnějším ozbrojeným konfliktům na podzim roku 1918, během obsazování příhraničních oblastí československou armádou. Příhraniční regiony ČSR, na nichž vznikly čtyři německé provincie, si až do uzavření smlouvy v St.-Germain nárokovali představitelé českých Němců, již našli útočiště na půdě vídeňského německorakouského parlamentu. Tito politici vedení Rudolfem Lodgmanem von Auen (budoucím předsedou DNP) a Josefem Seligerem (budoucím předsedou DSAP) se odvolávali na desátý článek čtrnáctibodového prohlášení Woodrow Wilsona, na základě nějž si nárokovali právo na sebeurčení, což ale bylo v období těsně po skončení války velmi problematické. Dohodové mocnosti konzultovaly s delegací československých politiků budoucí parametry československého státu a rozhodly na mírové konferenci o zamítnutí požadavků českých Němců na uplatnění práva na sebeurčení. Přestože existovaly plány na existenci multinacionálního Československa vystavěného podle švýcarského modelu, stala se ČSR nakonec národním státem, ve kterém žilo na začátku dvacátých let 20. století vedle necelých deseti milionů Čechoslováků také přes 3,2 milionů Němců – se statusem národnostní menšiny. Vznikem Československa se tak zásadním způsobem změnilo postavení českého, slovenského a německého národa, které do té doby koexistovaly v rámci Rakouska-Uherska. V mezinárodněpolitickém kontextu se zároveň zásadním způsobem změnil charakter česko-(sudeto)německo-rakouských vztahů: rozpadem Rakouska-Uherska a Německého císařství a založením ČSR se přeměnil z vnitrostátního v mezinárodní. Diplomatické vztahy Prahy s Vídní a Berlínem začaly poprvé v historii fungovat na mezistátní bilaterální bázi.

Kořeny německého negativismu na území ČSR lze spatřovat v období předcházejícím uzavření mírových smluv, kdy začala nabývat konkrétních obrysů německonacionální politika, profilující se vůči československému státu, založenému proti vůli německého

obyvatelstva. Bezprostředně po vzniku Československa byla společensko-politická situace v sudetoněmeckých příhraničních oblastech sice výhodná pro založení německé strany nacionálního zaměření, její etablování se však ukázalo být vzhledem k historickým souvislostem a vnitropolitickému, zahraničněpolitickému a v neposlední řadě hospodářskému vývoji nového státu ČSR ve srovnání s jinými občanskými či zájmovými a konfesními stranami mnohem složitější. U zrodu Německé nacionální strany stál především nesouhlas většiny Němců žijících na území ČSR se vznikem národního státu „Čechoslováků“, v rámci něhož Němci byli nuceni zaujmout pozici národnostní menšiny a jejímž centrálním požadavkem se stalo uplatnění práva na sebeurčení.

Vzhledem ke komplikovanosti a často nepřehlednosti prvních poválečných let se autor pokusil o analýzu vývoje Německé nacionální strany, jež pod dominantním vlivem svého čelního představitele (nejprve vůdce na parlamentní půdě, později i stranického předsedy) – Rudolfa Lodgmana von Auen – principiálně odmítala existenci československého státu. Jeho vznik DNP vydávala za akt bezpráví a stát „Čechoslováků“ považovala za umělý konstrukt, jenž nemůže být dlouhodobě projektem životaschopným. Základní argumentační linie německých nacionálů vycházela z konstatování, že národnostní skupině Němců čítající více než tři miliony obyvatel na území československého státu byl neprávem a proti jejich vůli přiřknut status národnostní menšiny a pouze rozhodným „bojem“ bude nutné tuto „křivdu“ napravit a umožnit německému národu na území ČSR uplatnění upíraného práva na sebeurčení. V předkládané práci je tato strategie označena jako „negativistická“.

Po prostudování relevantních primárních zdrojů a odborné literatury lze závěrem konstatovat, že Německá nacionální strana představovala extrémně nacionalistickou občanskou stranu s antisemitskými rysy, která se programově koncentrovala primárně na požadavek uplatnění práva na sebeurčení a profilovala se především rozhodným odmítáním existence československého státu a všemi dostupnými prostředky důsledně „bojovala“ proti jeho existenci a usilovala o revizi mírových smluv. Voliči a členové strany se rekrutovali především ze středostavovských kruhů s akademickým vzděláním, strana se nicméně snažila stát všenárodní a oslovit jak velkokapitál, tak vrstvy dělnické. Z prostudovaných pramenů nelze jednoznačně určit, jak silná byla její členská základna v jednotlivých částech Československa, silné zastoupení měla v městech na severozápadě a severovýchodě Čech a též ve Slezsku. DNP byla protagonistkou negativistické politiky v meziválečném Československu a od roku 1920 kromě mimoparlamentní protistátní aktivity „bojovala“ o právo na sebeurčení a proti československému státu na parlamentní půdě a rovněž formou stížností u mezinárodních organizací. Projevy stranických funkcionářů DNP nesou jasné rysy

pangermánství. Orientace směrem k Berlínu a víra ve sjednocený německý národ v celé Evropě lze doložit na říšských sjezdech strany. Vzhledem k velkoněmeckým ambicím a odmítání parlamentarismu našla DNP přirozeného partnera v říšskoněmecké Deutschnationale Volkspartei, s níž úzce kooperovala. Již označení „říšský sjezd“ či označení pro celostátní orgány (např. „říšské stranické vedení“) asociuje kýžené širší pole působnosti německonacionální politiky, než jen pouze v rámci území ČSR. Svědčí to o velkoněmeckých ambicích DNP, jejímž nejvyšším cílem bylo odčinění „versailleského bezpráví“ a sjednocení veškerého Německa. Není překvapujícím zjištěním, že již do parlamentních voleb 1920 jde DNP ve volební koalici s radikálně pravicovou nacionálně-socialistickou DNSAP. S dvanácti mandáty vstoupila na půdu Poslanecké sněmovny a získala šest senátorských křesel. DNP stála u zrodu Německého parlamentního svazu, v rámci něhož spolu s ostatními německými občanskými stranami od června 1920 až do 29. listopadu 1922 usilovala o prosazení dvou výše uvedených základních požadavků. Zapotřebí je podotknout, že v prvních třech letech své existence měla v rámci Německého parlamentního svazu větší vliv, než jaký by jí býval měl náležet v poměru k počtu získaných mandátů v rámci parlamentních voleb. Ambicí DNP bylo stát se vůdčí silou jednotného německého politického tábora, toto očekávání se ale vzhledem k radikálnosti DNP stalo brzy iluzorním. Z Německého parlamentního svazu – sjednocujícího všechny německé strany vyjma sociální demokracie – nakonec vystoupila z důvodu příliš liberálního přístupu ostatních členských stran a nejednotnosti v boji o právo na sebeurčení a obecné neakceschopnosti vůbec. Na říšském stranickém sjezdu v Opavě na jaře roku 1922 se již otevřeně hovořilo o projektu budoucí spolupráce s DNSAP. DNP následně již v červnu 1922 navázala na vcelku úspěšnou předvolební spolupráci s DNSAP a utvořila s ní koalici nazvanou Deutsche Kampfgemeinschaft (Německé bojové společenství), jež mělo být novou platformou negativisticky orientovaných stran neochotných přistupovat na jakékoli kompromisy s československou politickou reprezentací. Již brzy (v podstatě již v zimě roku 1922, nejpozději a nejostřeji před parlamentními volbami v roce 1925) se však i cesty těchto dvou zdánlivě souznicích stran rozdělily.

Německá nacionální strana postupně na radikálním a neústupném požadování uznání práva na sebeurčení v kombinaci s všenněmeckými požadavky ustrnula. Navíc svojí protistátní aktivitou a negováním všech možností kooperace nakonec odradila nemalý počet svých potenciálních voličů z řad středního stavu, kteří mimo jiného mohli své zájmy nadále rozvíjet v rámci německonacionálních ochranných spolků, ač v rámci Československa.

Je velmi diskutabilní tvrdit, že DNP disponovala vedle potenciálu správy vlastního území též potenciálem „státotvorným“, tj. schopností vytvořit vlastní stát. Na základě

prostudovaných pramenů a literatury lze tvrdit, že státotvornost měla v případě Německé nacionální strany spíše deklarativní charakter. V mezinárodně-politickém kontextu těsně po válce bylo nemyslitelné, že by vznikl vlastní stát českých Němců (ať už jako součást velkého Německa, či Rakouska). O počáteční připravenosti spravovat vlastní území nicméně nemůže být pochyb. Členové DNP se opírali o zkušenosti se státní správou z období Rakouska-Uherska, což lze sledovat především na rozvětvené organizační struktuře strany. Postupem času DNP však dosáhla jediného - vyčerpání „správo tvorného“ potenciálu, tj. schopnosti spravovat případné vlastní autonomní území v rámci státu – z důvodu nerespektování mezinárodního, vnitropolitického a v neposlední řadě především ekonomického vývoje. Nelze pominout fakt, že vytvoření republiky „Lidem československým“ vedlo částečně k výměně elit a Němcům bylo umožněno navzdory „správo tvornému“ potenciálu spolupodílet se na státní správě pod jejich možností. Vyčerpání tohoto potenciálu nastalo však především z důvodu vytvoření předdimenzované organizační struktury a nerealistického předpokladu vůdčích představitelů DNP, že se stane stranou jednotnou, všennárodní, jež bude plnohodnotně zastupovat zájmy všech stavů a profesních organizací německého obyvatelstva na území ČSR a učiní tak zájmové (a konfesní) strany přebytečnými. Tento předpoklad se ukázal být mylným. Strana naopak byla nucena zabývat se postupně čím dál více sama sebou. Početné organizace a podorganizace, které byly součástí organizační struktury DNP, musely být postupně omezovány, resp. rušeny a tento proces se negativně promítl do působení strany směrem k veřejnosti. K větší úspěšnosti DNP nepřispělo ani relativně časté střídání v předsednictví strany. Předdimenzovaná organizační struktura strany v kombinaci s negativistickými programovými zásadami v konečném důsledku bránila jejímu rozvoji a výsledkem tedy bylo spíše ustrnutí stranickopolitické aktivity. Rozsáhlý organizační aparát, koncipovaný s ohledem na kýžený, nikdy však dosažený cíl všennárodní politické strany, se naplnit životem nepodařilo.

DNP měla oporu v četných předválečných německonacionálních spolcích, jež měly sloužit německonacionální věci jakožto nestranné subjekty, udržující a prostředkující kontakt s německou říší – Výmarskou republikou. Napojení na německonacionální ochranné spolky bylo pro DNP nejprve díky jejich mobilizačnímu potenciálu výhodou, později však spíše problémem. Členové a představitelé výše zmíněných ochranných spolků byli politickým programem DNP osloveni, na stranu navázáni a volili ji, ale jejím stranickým problémům a činnosti věnovali relativně málo pozornosti. I proto se postupně dostala strana do finančních problémů, což nakonec vedlo k smržštění předdimenzovaného organizačního aparátu.

Čím více DNP s všennárodní ambicí lpěla na negativistických a velkoněmecky orientovaných stanoviscích, aniž by racionálně zohledňovala aktuální hospodářskou situaci, tím zřetelněji začaly zájmové strany uvažovat o užší kooperaci s českými politickými „protějšky“, resp. aktivní politice na půdě československého státu. Tyto „aktivistické“ německé politické strany se s jeho existencí vnitřně neztotožnily, ovšem přijaly daný systém a byly ochotny ve státoprávním rámci československého státu legální cestou a formou spolupráce hájit zájmy německého obyvatelstva. Cílem této konstruktivní spolupráce měl být získání co největší autonomie ve všech oblastech národního života ve státě vymezených mantinelech. Negativistický styl politiky v prvních čtyřech letech od svolání Československa vedl k tomu, že se Němci odmítáním československého státu a účasti na vládě vyloučili sami z vlivu na politické dění ve státě.

Postoje Němců se tedy postupně vyvíjely v kontextu hospodářské situace a především mezinárodní politické situace. Obzvláště důležité bylo navazování bilaterálních vztahů mezi ČSR a Německem na straně jedné a ČSR a Rakouskem na straně druhé. Přístup německé politiky k československému státu se postupně vyvíjel od jednoznačného odmítnutí státu „Lidu Československého“ přes rezignaci určité části na fundamentální negativismus, až po rozštěpení německé politiky na negativistický a aktivistický proud. Politická taktika se začala diametrálně odlišovat, víra v naplnění národního cíle českých Němců: uplatnění práva na sebeurčení, zůstávala u obou proudů shodná. Parlamentní volby v roce 1925 skončily neúspěchem německého negativistického tábora, obzvláště Německé nacionální strany, což mělo za následek odchod jedné z nejvýraznějších osobností poválečné (sudetoněmecké) politické scény a vůdčího představitele DNP, Rudolfa Lodgmana von Auen, z aktivní vysoké politiky. Aktivismus se stal preferovanou formou politické práce větší části německé politické reprezentace a vytlačení byl sudetoněmeckým negativismem s úzkou vazbou na říšskoněmeckou NSDAP až po téměř deseti letech – v polovině třicátých let v důsledku světové hospodářské krize. Převážná část členů Německé nacionální strany se stala po zákazu činnosti DNP v roce 1933 důležitou oporou Sudetoněmecké strany. Oporou Henleinova hnutí se stala rovněž dobře vybudovaná síť národoveckých organizací, navázaných ve dvacátých letech na DNP a sdružující zastánce pangermánské německonacionální ideje.

Po prostudování celé řady dokumentů a sekundární literatury české i německé proveniencí týkajících se německých politických stran na území Československa obecně a vzniku, vývoje a aktivit Německé nacionální strany v letech 1919-1922 obzvláště, potvrzuje autor předkládané práce výstižný postřeh badatelů Josefa Harny a Jaroslava Šebka, editorů výboru dokumentů *„Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci*

v *Československu v letech 1918-1920*“, že „[badatel] stojí bezradně nad hodnocením konkrétní historické skutečnosti každodenního soužití či „války Čechů s Němci“.⁴¹⁰

Otevřenou otázkou zůstává, můžeme-li v této době i v důsledku činnosti DNP hovořit o konstrukci „sudetoněmeckého národa“ v rámci Československa. Přes všechna negativa, která čeští Němci viděli v aktu založení samostatného Československa, lze zmínit jeden - pro české Němce - neoddiskutovatelný důsledek. Svým vymezováním se vůči nově vzniklému (respektive vznikajícímu) Československu si začali Němci, z různých příhraničních oblastí českých zemí (napříč politickým spektrem) uvědomovat svoji kolektivní identitu a postupně se tak dotvářelo jejich do té doby chybějící národní sebe-vědomí.

⁴¹⁰ HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, s. 13.

SEZNAM LITERATURY

A. Lexikony, encyklopedie, statistiky, sbírky dokumentů

- [1] ALEXANDER, Manfred: *Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag. Innenpolitik und Minderheitenprobleme in der Ersten Tschechoslowakischen Republik: Teil I – Von der Staatsgründung bis zum ersten Kabinett Benes 1918-1921*. München, 1983.
- [2] ARCHIV NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ (vyd.): *Ročenky Národního shromáždění republiky československé v letech 1919-1928*. Vydáváno každoročně.
- [3] BALLING, Mads Olle: *Von Reval nach Bukarest. Statistisch-Biographisches Handbuch der Parlamentarier der deutschen Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1919-1945, Band I*. Kopenhagen, 1991.
- [4] BOHMANN, Alfred: *Das Sudetendeutschtum in Zahlen. Handbuch über den Bestand und die Entwicklung der sudetendeutschen Volksgruppe in den Jahren von 1910 bis 1950. Die kulturellen, soziologischen und wirtschaftlichen Verhältnisse im Spiegel der Statistik*. 1959.
- [5] BROCKHAUS ENZYKLOPÄDIE in 20 Bänden: *Deutsche Nationalpartei*, 17. völlig neubearbeitete Aufl. des Großen Brockhaus, 4. Band, Wiesbaden 1968, s. 552.
- [6] DER GROSSE BROCKHAUS: *Deutsche Nationalpartei*, 16., völlig neubearbeitete Aufl. in 12 Bänden, 3. Band, Wiesbaden 1953, s. 189.
- [7] DRABKE, Emil Karl: *Die Programme der deutschen politischen Parteien in Deutschösterreich und dem Tschechoslowakischen Staate, Böhmisches-Leipa 1919*, s. 29-33.
- [8] HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*. Praha: Historický ústav, 2002.
- [9] HABEL, Fritz Peter: *Dokumente zur Sudetenfrage*. Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs München, 2. Aufl. München: Langen Müller, 1984.
- [10] HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR: *Dokumenty československé zahraniční politiky Československo na Pařížské mírové konferenci 1918 - 1920 (Listopad 1918 - Červen 1919)*, ÚMV. Praha: Karolinum, 2001.
- [11] HOFFMANN, Roland J. - Harasko, A. (Ed.): *ODSUN. Die Vertreibung der Sudetendeutschen - Vyhnaní sudetských Němců*. Dokumentation zu Ursachen, Planung und Realisierung einer "ethnischen Säuberung" in der Mitte Europas 1848/49 - 1945/46, Band I. München: Sudetendeutsches Archiv, 2000.

- [12] MEYERS ENZYKLOPÄDISCHES LEXIKON in 25 Bänden: *Deutsche Nationalpartei*, 9., völlig neu bearbeitete Aufl. zum 150jährigen Bestehen des Verlages, 6. Band. Zürich: Lexikonverlag 1972, s. 622.
- [13] PŘEDSEDNICTVO POSLANECKÉ SNĚMOVNY A SENÁTU ČSR (Hrsg.): *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*. Praha, 1928.
- [14] RABL, Kurt: *Das Ringen um das sudetendeutsche Selbstbestimmungsrecht 1918/1919. Materialien und Dokumente*. München: Robert Lerche Verlag, 1958.
- [15] VESELÝ, Zdeněk: *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha, 1994.
- [16] WELISCH, Sophie A.: *Die Sudetendeutsche Frage 1918-1928*. München: Robert Lerche Verlag, 1980.
- [17] WENDE, Frank (Hrsg.): *Lexikon zur Geschichte der Parteien in Europa*, Stuttgart: Alfred-Kröner-Verlag, 1981.
- [18] ZÁDĚRA, Vladimír: *Politické strany v Národním shromáždění*. Praha, 1937.

B. Primární zdroje

- [1] BENEŠ, Edvard: *Německo a Československo*. Ed. příprava Broklová, Eva. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005.
- [2] BRUNAR, Heinrich: *Weltpolitik und sudetendeutsche Frage. Lage, Linie und Taktik*. Schriften zur deutschen Politik, Brügge 1930.
- [3] BRUNAR, Heinrich: *Denkschrift* (Rukopis). Zuckmantel. 15.9. 1930.
- [4] FREISLER, Robert: *Vom Zerfall Österreichs bis zum tschechoslowakischen Staate*. Eine historisch-politische Studie mit besonderer Berücksichtigung der Verhältnisse in Schlesien, Nordmähren und Ostböhmen. Berlin, 1921.
- [5] HERMANN, Otto: *Die Deutsche Nationalpartei. Aufzeichnungen aus dem Gedächtnis für die Jahre 1919-34*. Rok vydání neznámý.
- [6] HOPPYNKA, Otto: Deutsche Nationalpartei. In Schausberger, D.: *Sudetendeutsche Politik im Lichte der Parteien*. Schriftenreihe der „Heimatbildung“: „Sudetendeutsches Volk und Land“. Heft 11. Gesellschaft für deutsche Volksbildung in der Tschsl. Rep. Reichenberg (Böhmen): Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus 1931, s. 63-76.
- [7] KREBS, Hans: *Kampf in Böhmen*. Berlin: Volk und Reich Verlag, 1936.
- [8] LODGMAN VON AUEN, Rudolf Ritter: *Die Autonomie und ihre Bedeutung für Österreich-Ungarn*, Selbstverlag des Verfassers. Prag, 1918.

- [9] LODGMAN VON AUEN, Rudolf: *Für die Selbstbestimmung Deutschböhmens*. In Wotawa, R. (ed.) Flugblätter für Deutschösterreichisches Recht, Nr. 7, Wien 1919 (16 stran); též In: Sudetendeutsches Archiv in München: Rudolf Lodgman von Auen. Ein Leben für Recht und Freiheit und die Selbstbestimmung der Sudetendeutschen. Nürnberg: Helmut Preußler Verlag 1984, s. 137-148.
- [10] LODGMAN VON AUEN, Rudolf: Feierliche Verabschiedung der sudetendeutschen Vertretungen und Regierungen durch die Republik Deutschösterreich am 24. September 1919. In Sudetendeutsches Archiv in München: *Rudolf Lodgman von Auen. Ein Leben für Recht und Freiheit und die Selbstbestimmung der Sudetendeutschen*. Nürnberg: Helmut Preußler Verlag 1984, s. 149-158.
- [11] LODGMAN VON AUEN, Rudolf: *Státoprávní prohlášení Německého parlamentního svazu: Příloha k těsnopisecké zprávě o 2. schůzi poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé v Praze v úterý dne 1. června 1920*. (zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/002schuz/prilohy/priloh01.htm>).
- [12] LODGMAN VON AUEN, Rudolf: Rede des Abgeordneten Dr. Lodgman in der Nationalversammlung der Tschechoslowakischen Republik am 11. Juni 1920. In Sudetendeutsches Archiv in München: *Rudolf Lodgman von Auen. Ein Leben für Recht und Freiheit und die Selbstbestimmung der Sudetendeutschen*. Nürnberg: Helmut Preußler Verlag 1984, s. 159-168.
- [13] LODGMAN VON AUEN, Rudolf: *Die politische Lage des Deutschtums in der Tschechoslowakei* (das Referat von Dr. Lodgman von Auen auf dem 2. Reichsparteitag der DNP in Karlsbad 20.-23.5. 1921), in: *Deutsches Vaterland*, 3/1921, Wien, s. 112.
- [14] MASARYK, Tomáš Garrigue: *The Independent Bohemia*. Praha, 1915 (zdroj: http://ecommons.library.cornell.edu/bitstream/1813/1451/1/Masaryk_Bohemia_1915.pdf)
- [15] MOLISCH, Paul: *Geschichte der deutschnationalen Bewegung in Österreich von ihren Anfängen bis zum Zerfall der Monarchie*. Jena: Verlag von Gustav Fischer, 1924.
- [16] NAUMANN, Friedrich: *Mitteleuropa*. Berlin: Verlag Reimer, 1915.
- [17] RÁDL, Emanuel: Tschechische Politik. 1931. In Schausberger, D.: *Sudetendeutsche Politik im Lichte der Parteien*. Schriftenreihe der „Heimatbildung“: „Sudetendeutsches Volk und Land“. Heft 11. Gesellschaft für deutsche Volksbildung in der Tschsl. Rep. Reichenberg (Böhmen): Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus 1931, s. 92-100.
- [18] SCHOLLICH, Ernst: *Die Knebelung des deutschen Schulwesens*. Rede des Abgeordneten Dr. Ernst Schollich (Deutsche Nationalpartei) anlässlich der Schuldebatte im Abgeordnetenhaus am 14. Juni 1922.
- [19] UHL, Carl: *Bericht des parlamentarischen Klubs der DNP (1.-5. Session)*. Prag, 1922.

- [20] WILSON, Woodrow: *14 bodů* (8. 1. 1918)
(zdroj: <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?doc=62&page=transcript>)

C. Tiskoviny vydavatelství DNP/ DEUTSCHNATIONALER TASCHENZEITWEISER

- [1] DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Auszüge aus den Reden deutschnationaler Parlamentarier nach den amtlichen stenographischen Protokollen*. Die Deutsche Nationalpartei und der tschechoslowakische Staat. Hamburg, 1925.
- [2] DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Deutsche Schutzarbeit*. In Deutschnationaler Taschenzeitweiser 1924, s. 110-117.
- [3] DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Abgeordnetenhaus und Senat*. In Deutschnationaler Taschenzeitweiser 1924, s. 76-81
- [4] DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Die Berechtigung unserer nationalen Forderungen*. In Deutschnationaler Taschenzeitweiser 1924, s. 106-109.
- [5] DEUTSCHE NATIONALPARTEI: *Alles für das Volk durch das Volk! Leitsätze der Deutschen Nationalpartei*. Kurzer Abriß der wichtigsten Bestimmungen. In Deutschnationaler Taschenzeitweiser für das Jahr 1924, 1. Jahrgang. Neutitschein, s. 95-97.
- [6] DEUTSCHE NATIONALPARTEI (ed.): *Allgemeine Grundsätze der deutschen nationalen Politik*. Brüx, 1926.
- [7] HARTL, Hans: *Innenpolitik*, in: Süddeutsche Monatshefte, Heft 7. München, 1925.
- [8] HASSOLD, Fritz: *Vom Pressewesen des Sudetendeutschums*, Im Selbstverlage, rok vydání neznámý.
- [9] TURNWALD, Emil: *Der Aufbau der Deutschen Nationalpartei*. In: Deutschnationaler Taschenzeitweiser, Hg. Von Dr. Ernst Schollich, 1. Jahrgang. Neutitschein, s. 81-100.

D. Stranické informační brožury (letáky) z ustavujícího říšského sjezdu DNP v Liberci

- [1] 1. Flugschrift DNP: *Gliederungssätze der Deutschen Nationalpartei*. Beschlossen am 1. Reichsparteitag in Reichenberg am 8. Dezember 1919. Komotau 1920.
- [2] 2. Flugschrift der DNP: *Die nationalpolitischen und staatsrechtlichen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und Entschliebung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg von Dr. Rudolf Lodgman von Auen. Im Selbstverlag der DNP. Druck von Otto Spanka in Komotau.

- [3] 3. Flugschrift der DNP: *Die wirtschafts- und sozialpolitischen Forderungen der Deutschen Nationalpartei*. Rede und EntschlieÙung am 1. Reichsparteitage in Reichenberg von Prof. Martin Karner.
- [4] 4. Flugschrift der DNP: *Rede Dr. Lodgmans in der Wählerversammlung der Deutschen Nationalpartei in Teplitz am 16. Jänner 1920*. Selbstverlag der DNP. Komotau 1920.
- [5] 6. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Reichsparteitages der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg am 7. und 8. Dezember 1919*. Komotau 1920.
- [6] 9. Flugschrift: *Verhandlungsschrift des 1. Deutschnationalen Frauentages am 6. Dezember 1919 in Reichenberg*. Im Selbstverlag der DNP, Druck von Franz Herzum, Brüx 1920.
- [7] 15. Flugschrift: *Verhandlungsschrift der 1. Reichstagung der deutschnationalen Gemeinde-Vertreter am 7. Dezember 1919 in Reichenberg*. Anhang: Grundzüge der Gemeindepolitik der „deutschen Nationalpartei“. Im Selbstverlag der DNP. Brüx.
- [8] 16. Flugschrift: *Bodenreform im Nationalitätenstaate*, von Dr. Josef Keibl 1919 (vermutlich).

E. Tiskové zprávy – seznam novin

- [1] Abendblatt Bohemia, 7. 12. 1919, Nr. 213: *Deutschnationaler Frauenbund*, s. 3.
- [2] Abendblatt Bohemia, 10. 12. 1919, Nr. 214: *Dr. Lodgman über die nationalpolitischen Forderungen der Deutschen*, s. 1-3.
- [3] Abendblatt Bohemia, 10. 12. 1919, Nr. 214: *Der Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 3-5.
- [4] Alldeutsche Blätter, 12. 4. 1919, Nr. 15: *Die Deutschböhmische Einheitspartei*, s. 116-118.
- [5] Bohemia – 1. Beiblatt, 24. 5. 1921: *Der zweite Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 5-6.
- [6] Bohemia, 8.5.1921: *Zur politischen Lage* (aut. Dr. Medinger), s. 1.
- [7] Bohemia, 12. 9. 1922: *Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 2.
- [8] Deutsche Morgenzeitung Saaz, 30. 4. 1919: *Deutsche Nationalpartei*.
- [9] Deutsche Zeitung Troppau, Folge 212, 10. 9. 1922: *3. Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 3-5.

- [10] Deutsche Zeitung Troppau (Sonderausgabe), Folge 213, 11. 9. 1922: *Dr. Lodgmans politischer Bericht*, s. 1.
- [11] Deutsche Zeitung Troppau, Folge 215, 13. 9. 1922: *Kampfgemeinschaft. Zur Rede Dr.Lodgmans am Troppauer Parteitag*, s. 1.
- [12] Deutsches Volksblatt, 11. 9. 1922: *Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 1-2.
- [13] Deutsches Volksblatt – Komotau, 11. 12. 1919, Nr. 277: *Der Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg*, s. 2.
- [14] Deutsches Volksblatt – Komotau, 13. 12. 1919, Nr. 279: *Der Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei in Reichenberg*, s. 2.
- [15] Dr. Lodgman von Auen: *Die Deutschnationalen in der Tschechoslowakei*, in: *Der deutsche Führer. Nationale Blätter für Politik und Kultur*. (Hrsg. Von Lindeiner), 1. Jg. 1922 Berlin, s. 566-571.
- [16] Flugblatt zu Nationale Nachrichten, 15. 8. 1922: *Anträge für den Reichsparteitag*, s. 16.
- [17] Horpynka, Otto: *Streiflichter auf die sudetendeutsche Politik von 1871-1931*, in: 60 Jahre Leitmeritzer Zeitung, 1931, s. 6-7.
- [18] Nationale Nachrichten – Böhmisches Leipa, 15. 5. 1921, Folge 10: *Einladung zum 2. Reichsparteitage in Karlsbad*, s. 69-71.
- [19] Nationale Nachrichten, Folge 18, 1. 10. 1922: *Bericht über den 3. ordentlichen Reichsparteitag in Troppau*, s. 172-191.
- [20] Nationale Nachrichten, Folge 21, 1. 11. 1922, *Die Berufsgliederung der Deutschen Nationalpartei*, s. 209-211.
- [21] Nationale Nachrichten, Folge 15, 11. 8. 1922, 3. Jahrgang: *Vorläufige Tagesordnung*, s. 1.
- [22] Nationale Nachrichten, Folge 18, 1. 10. 1922: *Ergebnisse des Reichsparteitages*, s. 172-191.
- [23] Nationale Nachrichten, Folge 20, 15. 10. 1922, *Politik und Wirtschaft*, s. 197-199.
- [24] Nationale Nachrichten, 1. 11. 1921, Folge 20: *Gliederungssätze der deutschen Nationalpartei*, s. 154-157.
- [25] Nordböhmisches Tagblatt – Tetschen, 8. 5. 1921, Nr. 83: *Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei in Karlsbad*, s. 3.

- [26] Nordböhmisches Tagblatt, 24. 5. 1921, Nr. 96: *Reichsparteitag der deutschen Nationalpartei*, s. 2.
- [27] Nordböhmisches Tagblatt, 25. 5. 1921, Nr. 97: *Abg. Dr. Lodgman über das Schicksal der Deutschen im tschechischen Staat*, s. 2.
- [28] Nordböhmisches Tagblatt, 26. 5. 1921, Nr. 98: *Zweiter Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 2.
- [29] Nordböhmisches Tagblatt, 2. 6. 1921, Nr. 102: *Das deutschnationale Jungvolk und die sudetendeutsche Jugendbewegung*, s. 2.
- [30] Nordböhmisches Tagblatt, 10. 9. 1922, Nr. 205: *Der 3. Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 1.
- [31] Nordböhmisches Tagblatt, 12. 9. 1922: *Dritter Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei in Troppau*, s. 1-2.
- [32] Nordböhmisches Tagblatt, 21. 9. 1922, Nr. 206: *Bericht des parlamentarischen Klubs der Deutschen Nationalpartei*, s. 3.
- [33] Prager Tagblatt 16.4. 1919, Nr. 95: *Deutschböhmisches Volkspartei*, s. 3.
- [34] Prager Tagblatt – Prag, 22. 5. 1921, Nr. 118: *Reichsparteitag der deutschen Nationalpartei*, s. 2.
- [35] Prager Tagblatt, 24. 5. 1921, Nr. 119: *Parteitag der deutschen Nationalpartei*, s. 2.
- [36] Reichenberger Zeitung 9.3. 1919: *Zur Gründung einer deutschen Einheitspartei*, s. 1.
- [37] Reichenberger Zeitung vom 13. 9. 1922: *3. Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 3.
- [38] Rumburger Zeitung 12. 2. 1919: *Deutschradikale Landesparteileitung, Komotau*, s. 2.
- [39] Rumburger Zeitung, 22. 2. 1919, Nr. 46: *Ziele der Nationaldemokratischen Partei für Deutschböhmen*.
- [40] Teplitz-Schönauer Anzeiger – Teplitz-Schönau, 24. 5. 1921, Nr. 116: *2. Reichsparteitag der Deutschen Nationalpartei*, s. 6-7.
- [41] Vorwärts. Sozialdemokratisches Tagblatt. Reichenberg, Nr. 285, 31. Jahrgang, 10. 12. 1919: *Viel Lärm um Nichts*, s. 1-2.
- [42] Wiener Zeitung, č. 261, Extra-Ausgabe, 11. 11. 1918.

- [43] Znaimer Tagblatt (příloha), 22. 12. 1922, Nr. 291: *Abg. Dr. Rudolf Lodgman: Die Ziele der Sudetendeutschen*, s.7.

F. Sekundární literatura

F I. Německá sekundární literatura

- [1] ALEXANDER, Manfred: *Innenpolitik in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. Deutsch-Tschechoslowakische Gesellschaft für die Bundesrepublik Deutschland, Heft 2, 1986.
- [2] BADENHEUER, Konrad: *Die Sudetendeutschen. Eine Volksgruppe in Europa. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, vydáno Sudetendeutscher Rat. München, 2007.
- [3] BOSL, Karl (ed.): *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. Bad Wiesseer Tagungen des Collegium Carolinum 1977-1978. München-Wien: Oldenbourg Verlag, 1979.
- [4] BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Tschechen und Deutsche 1918 – 1938*. München 1967.
- [5] BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006 (z německého jazyka přeložil Petr Dvořáček).
- [6] DIETL, Werner: *Die Deutsche Christlichsoziale Volkspartei in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1918-1929)*. München, 1991.
- [7] DOLEZEL, Stephan: *Die deutsch-tschechoslowakischen Beziehungen von ihren Anfängen bis zum Ausgang der Ära Stresemann (1918-1929)*. München, 1975.
- [8] FRANZEL, Emil: Die Politik der Sudetendeutschen in der Tschechoslowakei 1918-1938. In Preidel, Helmut (ed.): *Die Deutschen in Böhmen und Mähren*. 2. vyd. Gräfeling bei München: Edmund Gaus, 1952.
- [9] HAAS, Hans: Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In Mommsen, Hans: *První světová válka mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno: Matice moravská 2000, s. 113-177.
- [10] HAHNOVÁ, Eva: *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*. Ústí nad Labem: Albis International, 1999.
- [11] HAHNOVÁ, Eva – HAHN, Henning Hans: *Sudetoněmecká vzpomínání a zapominání*. Praha: Votobia, 2002.
- [12] HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte der tschechoslowakischen Republik: 1918-1978*. 2. verb. u. erw. Aufl. Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, 1978.

- [13] JAHN, K. Egbert: *Die Deutschen in der Slowakei in den Jahren 1918-1929. Ein Beitrag zur Nationalitätenproblematik*. München und Wien: R. Oldenbourg, 1971.
- [14] JAWORSKI, Rudolf: Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938. In *Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten. Ursachen, Ereignisse, Folgen*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag 1995, s. 33-44.
- [15] JAWORSKI, Rudolf: *Vorposten oder Minderheit? Der sudetendeutsche Volkstumskampf in den Beziehungen zwischen der Weimarer Republik und der CSR* Doktorská práce/disertace. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1977.
- [16] KANN, Robert A.: *Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie*, Band 1: *Das Reich und die Völker. Geschichte und Ideengehalt der nationalen Bestrebungen vom Vormärz bis zur Auflösung des Reiches im Jahre 1918*. Veröffentlichung der Arbeitgemeinschaft Ost. Band IV, 2. Aufl. Graz-Köln, 1964.
- [17] KLEPETAŘ, Harry: *Seit 1918... Eine Geschichte der Tschechoslowakischen Republik*. M. Ostrau: Verlag Julius Kittls Nachfolger, 1937.
- [18] KOLB, Eberhard: *Die Weimarer Republik*. 7. Durchgesehene und erweiterte Aufl. Oldenbourg - Grundriss der Geschichte (vyd. Gall, Lothar – Hölkeskamp, Karl-Joachim – Jakobs, Hermann). Band 16. München: Oldenbourg Verlag, 2000.
- [19] KRACIK, Jörg: *Die Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920-1938*. Doktorská práce (Humboldtova univerzita). Europäische Hochschulschriften, Reihe III, Bd./Vol. 833. Berlin: Peter Lang Verlag, 1998.
- [20] LEMBERG, Hans: 1918: Die Staatsgründung der Tschechoslowakei und die Deutschen. In Brandes, Detlef et al: *Wendepunkte in den Beziehungen zwischen Deutschen, Tschechen und Slowaken 1848-1989*. Essen: Klartext 2007, s. 119-135.
- [21] LEMBERG, Hans: Die Tschechoslowakei im Jahr 1. Der Staatsaufbau, die Liquidierung der Revolution und die Alternativen 1919. In Seibt, Ferdinand – Hoensch, Jörg K. – Förster, Horst – Machilek, Franz – Marek, Michaela (ed.): *Mit unbestechlichem Blick...Studien von Hans Lemberg zur Geschichte der böhmischen Länder und der Tschechoslowakei*. Festgabe zu einem 65. Geburtstag, Band 90, Collegium Carolinum. München: Oldenbourg Verlag 1998, s. 1-29.
- [22] LEMBERG, Hans: *Die Tschechoslowakei im Jahr 1. Der Staatsaufbau, die Liquidierung der Revolution und die Alternativen 1919*. München: R. Oldenbourg, 1993.
- [23] LEMBERG, Eugen: Die Rolle der Ideologie im Minderheitenproblem. In Gehrman, Karl Heinz – Hildebrandt, Walter – Lades, Hans – Sternberg, Robert Müller (ed.): *Deutsche Studien - Vierteljahreshefte*, XII. Jahrgang, Heft 48: Das Projekt Babel 1974, s. 359-369.

- [24] LEMBERG, Eugen: Polen und Tschechen. Voraussetzungen und Hemmnisse einer Versöhnung mit den Deutschen. In Dörge, Friedrich-Wilhelm – Gagel, Walter – Hartwich, Hans Hermann – Puls, Wili Walter (Hrsg.): *Gegenwartskunde. Zeitschrift für Gesellschaft, Wirtschaft, Politik und Bildung*, 15. Jahrgang, C. W. Leske Verlag Opladen 1966, s. 296-307.
- [25] LINZ, Norbert: Der Aufbau der deutschen politischen Presse in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1918-1925). In *Bohemia – Jahrbuch des Collegium Carolinum*, Band III, München: Verlag Rober Lerche, 1970, s. 284-308.
- [26] LINZ, Norbert: Die Binnenstruktur der deutschen Parteien im ersten Jahrzehnt der CSR. In Bosl, Karl (ed.): *Die demokratisch-parlamentarische Struktur der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee am Tegernsee vom 28.11. bis 1.12. 1974. München: Oldenbourg Verlag 1975, s. 201-225.
- [27] LINZ, Norbert: Der Bund der Landwirte auf dem Weg in den Aktivismus. Von der Gründung bis zur Regierungsbeteiligung (1918-1926). In Bosl, Karl (ed.): *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. Collegium Carolinum (Tagung 1977-1978 Bad Wiessee), München 1978.
- [28] LIPSCHER, Ladislav: *Verfassung und politische Verwaltung in der Tschechoslowakei 1918-1939* (Hrsg. Von Collegium Carolinum), Band 34, München-Wien: Oldenburg Verlag, 1979.
- [29] LONGERICH, Peter: *Deutschland 1918-1933. Die Weimarer Republik*. Handbuch zur Geschichte. Hannover: Fackelträger, 1995.
- [30] LUTH, Andreas: *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Vom völkischen Vereinsbetrieb zur volkspolitischen Bewegung*. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum Band 62. München: R. Oldenbourg Verlag, 1988.
- [31] MOLISCH, Paul: *Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918-1919*, Wien und Leipzig: Wilhelm Braumüller Universitäts-Verlagsbuchhandlung, 1932.
- [32] MOLISCH, Paul: *Vom Kampf der Tschechen um ihren Staat*. Wien-Leipzig, 1929.
- [33] MOMMSEN, Hans – KOVÁČ, Dušan – MALÍŘ, Jiří (Hrsg.): *Der Erste Weltkrieg und die Beziehungen zwischen Tschechen, Slowaken und Deutschen*. Essen, 2001.
- [34] PUTTKAMMER, Joachim von: Die Tschechoslowakische Bodenreform von 1919: Soziale Umgestaltung als Fundament der Republik. In *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*. Band 46, München: R. Oldenbourg Verlag 2005, s. 315-343.

- [35] RASCHHOFER, Hermann – KIMMINICH, Otto: *Die Sudetenfrage. Ihre völkerrechtliche Entwicklung vom Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart*. München: Olzog Verlag, 1953.
- [36] REITZNER, Almar: *Die sudetendeutsche Frage in der europäischen Politik*. München, 1968.
- [37] RHODE, Gotthold: Die Tschechoslowakei von 1918-1939. Die innere Entwicklung unter Masaryks Präsidentschaft 1920-1935. In *Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung „Das Parlament“*, B49/62, 1962, s. 620-639.
- [38] SEIBT, Ferdinand: Zur Sozialstruktur der Ersten ČSR. In *Beiträge zum deutsch-tschechischen Verhältnis im 19. und 20. Jahrhundert*. Veröffentlichung des Collegium Carolinum (Vorträge der wissenschaftlichen Tagungen 1964) 1967, s. 111-127.
- [39] SCHENK, Hans: *Die Böhmisches Länder. Ihre Geschichte, Kultur, Wirtschaft. Historische Landeskunde Deutsche Geschichte im Osten*. Band I. Bielefeld, 1993.
- [40] SCHMID, Georg E.: Selbstbestimmung 1919. Anmerkungen zur historischen Dimension und Relevanz eines politischen Schlagwortes. In Bosl, Karl (ed.): *Versailles – St. Germain – Trianon. Umbruch in Europa vor fünfzig Jahren*. Bad Wiessee Tagungen des Collegium Carolinum 2. München 1971, s. 127-142.
- [41] SIMON, Albert Karl: Ein sudetendeutscher Staatsmann. In *Der Europäische Osten* (vyd. Eduard von Gordon). č. 106. leden 1964, s. 577-581.
- [42] SOBIERAJ, Silke: *Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen (1918-1929)*. Reihe Hrsg, Haumann, Heiko: Menschen und Strukturen. Historisch-sozialwissenschaftliche Studien, Band 12. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2002.
- [43] STRAUß, Emil – HOFBAUER, Josef: *Josef Seliger: ein Lebensbild*. Prag: Verlag des Parteivorstandes der Deutschen Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik, 1930.
- [44] THOß, Hendrik: *Demokratie ohne Demokraten? Die Innenpolitik der Weimarer Republik*. Deutsche Geschichte im 20. Jahrhundert (vyd. Görtemaker, Manfred – Kroll, Frank-Lothar – Neitzel, Sönke). Band 6. Berlin-Brandenburg: be.bra verlag, 2008.
- [45] WELISCH, Sophie A.: *Die sudetendeutsche Frage 1918-1928*. München 1980.
- [46] ZAJICEK, Erwin: Erfolge und Mißerfolge des sudetendeutschen Aktivismus. In *Beiträge zum deutsch-tschechischen Verhältnis im 19. und 20. Jahrhundert*. München: Verlag Robert Lerche 1967, s. 127-142.

F II. Anglická sekundární literatura

- [1] WINGFIELD, Nancy Merriwether: *Minority Politics in a Multinational State. The German Social Democrats in Czechoslovakia 1918-1938*. New York: East European Monographs Boulder, 1989.
- [2] BAKKE, Elisabeth: The Making of Czechoslovakism in the First Czechoslovak Republic. In Schulze Wessel, Martin: *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918–1938. Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.

F III. Česká sekundární literatura

- [1] BERAN, Ladislav Josef: *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha, 2009.
- [2] BROKLOVÁ, Eva: Sonda do politické kultury československé společnosti. In Valenta, Jaroslav, Voráček, Emil, Harna, Josef (ed.): *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě I*. Praha: Historický ústav AV ČR 1998, s. 123-127.
- [3] BROKLOVÁ, Eva: Německá a československá demokracie. In *Politologická revue*, 1995/2, s. 17-28
- [4] BROKLOVÁ, Eva: K politické kultuře německých aktivistických stran 1918-1938. In Broklová, Eva (ed.): *T. G. Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od konce 19. století do německé okupace Československa*. Sborník z mezinárodního kolokvia. ÚTGM 1998.
- [5] BROKLOVÁ, Eva: *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha: Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum, 1999.
- [6] BROKLOVÁ, Eva: *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999.
- [7] BROKLOVÁ, Eva: *Sonda do politické kultury československé společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1998.
- [8] CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938, díl 1. (1918-1929)*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1962.
- [9] CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety. Iredentistický puč německých nacionalistů v ČSR v letech 1918-19*. Ústí nad Labem: Severočeské krajské nakladatelství, 1960.
- [10] HANZAL, Josef: Občan a stát – proměny myšlení. In Valenta, Jaroslav – Voráček, Emil – Harna, Josef (ed.): *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě I*. Praha: Historický ústav AV ČR 1998, s. 148-151.

- [11] HARNA, Josef: Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938. MALÍŘ, Jiří - MAREK, Petr (a kol.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. I. díl: Období 1861-1938, Brno: Doplněk, 2005.
- [12] KÁRNÍK, Zdeněk: Ustavení ČSR jako parlamentní demokracie v podmínkách národněpolitické a sociálněpolitické krize střední Evropy (jaro-léto 1920) /Události, jejich důsledky a širší souvislosti/. In Valenta, Jaroslav – Voráček, Emil – Harna, Josef (ed.): *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě 1*. Praha: Historický ústav AV ČR 1998, s. 90-110.
- [13] KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938)*. Díl 1: Vznik budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Nakladatelství Libri, 2003.
- [14] KLÍMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny České: sv. XIII.: 1918-1929*. Paseka-Praha-Litomyšl: Paseka, 2000.
- [15] KLÍMEK, Antonín: *Situace a postoje Němců v ČSR v prvý čas existence Československa*, květen 2003.
zdroj: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2003051025#> [30.11.2012].
- [16] KONRÁD, Ota: *Nevyvážené vztahy. Československo a Rakousko 1918-1933*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2012.
- [17] KOLEKTIV. *Národní shromáždění ČSR v prvním desetiletí (1918 – 1928)*. Praha, 1928.
- [18] KUBŮ, Eduard: Die Kreditanstalt der Deutschen 1911-1945. Ein Beitrag zum Wirtschaftsnationalismus der Deutschen in den böhmischen Ländern und ihrem Verhältnis zu Deutschland. In: *Zeitschrift für Unternehmensgeschichte*, č. 1/2000, roč. 45, s. 3-29.
- [19] KUČERA, Jaroslav: *Minderheit im Nationalstaat. Die Sprachenfrage in den tschechisch-deutschen Beziehungen 1918-1938*. Mnichov: Oldenbourg, 1999.
- [20] KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*. 1. vydání. Praha: ÚMV, 1993.
- [21] LACINA, Vlastislav – SLEZÁK, Ladislav: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha: Historický ústav, 1994.
- [22] LACINA, Vlastislav: Dynamika rozvoje hospodářství v meziválečném Československu. In: VALENTA, Jaroslav, VORÁČEK, Emil, HARNA, Josef (ed.): *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě 1*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1998, s. 289-294.

- [23] MATES, Pavel: Právní úprava postavení politických stran v první republice. In Valenta, Jaroslav, Voráček, Emil, Harna, Josef (ed.): *Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě 1*. Praha: Historický ústav AV ČR 1998, s. 152-154.
- [24] NĚMEČEK, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců*. Praha: Votobia, 2002.
- [25] OLIVOVÁ, Věra: *Československo a Německo*. Praha: Karolinum, 2010.
- [26] ONDERKOVÁ, Jana: *Deutsche Nationalpartei ve Slezsku*. In Slezský sborník, 2 části, 103/104. ročník 2006, s. 189-203; s. 251-276.
- [27] OTÁHAL, Milan: *Zápas o pozemkovou reformu v ČSR*. Praha: ČSAV, 1963.
- [28] PERNES, Jiří: Česko-německé soužití ve společném státě. In: FAJMON, Hynek – HLOUŠKOVÁ, Kateřina (ed.): *Konec soužití Čechů a Němců v Československu. Sborník k 60. výročí ukončení 2. světové války*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2005, s. 23-31.
- [29] PERNES, Jiří: Česko-německé soužití ve společném státě v 19. a 20. Století. In: Fajmon, Hynek – Hloušková, Kateřina (ed.): *Konec soužití Čechů a Němců v Československu. Sborník k 60. výročí ukončení II. Světové války*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha 2005, s. 23-32.
- [30] RÁDL, Emanuel: *O německé revoluci*. Praha: Laichter, 1933.
- [31] RANDÁKOVÁ, Adéla: *Bund der Landwirte a československá politika*. Diplomová práce. Praha: Ústav politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2010.
- [32] SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*. Paseka-Praha-Litomyšl: Paseka, 2004.
- [33] ŠEBEK, Jaroslav: Politické strany německé menšiny. In Malíř, Jiří – Marek, Petr (a kol.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. I. díl: Období 1861-1938, Brno: Doplněk 2005, s. 861-875.
- [34] TÓTH, Andrej (Řešitel): *Politika československých vlád vůči národnostním menšinám 1918–1938. Projekt financovaný Ministerstvem zahraničních věcí. Nositel UK Praha*. 2010. (zdroj: RM04/01/10 http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf) [01. 10. 2012].
- [35] VLČEK, Pavel: *Deutsche Nationalpartei: vznik, program, činnost 1919-1925*. Diplomová práce. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2007.

Uvedené prameny jsou k dohledání v archivech uvedených níže:

[1] SUDETENDEUTSCHES ARCHIV

- Pozůstalost Dr. Norberta Linze – 34 kartonů, obzvláště relevantní:
 - ❖ Karton č. 19: organizační struktura DNP; slučování stran; propagace strany; tisk; stranický program; biografie významných členů strany;
 - ❖ Karton č. 27: výstřižky z novin týkající se německých politických stran v ČSR – obzvláště relevantní DNP 1919 und 1920

[2] BAYERISCHES HAUPTSTAATSARCHIV

- letáky, sbírka letáků FISIG 549; Slg Varia 48

[3] STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV LITOMĚŘICE

- Tematický katalog „Dějiny sudetoněmeckého hnutí a okupace 1918-1945“ [Die Geschichte der sudetendeutschen Bewegung und Okkupation 1918-1945]
- Pozůstalost Dr. Rudolf Lodgman von Auen (1891-1944)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Woodrow Wilson: Fourteen Points Speech z 8. ledna 1918 (angl.)

Příloha 2: Projev poslance Rudolfa Lodgmana von Auen (viz s. 22 protokolu)

Příloha 3: Fotoalbum klubu DNP v roce 1920 - jmenný seznam a fotografie

PŘÍLOHY

1. Woodrow Wilson: FOURTEEN POINTS SPEECH

Gentlemen of the Congress ...

It will be our wish and purpose that the processes of peace, when they are begun, shall be absolutely open and that they shall involve and permit henceforth no secret understandings of any kind. The day of conquest and aggrandizement is gone by; so is also the day of secret covenants entered into in the interest of particular governments and likely at some unlooked-for moment to upset the peace of the world. It is this happy fact, now clear to the view of every public man whose thoughts do not still linger in an age that is dead and gone, which makes it possible for every nation whose purposes are consistent with justice and the peace of the world to avow now or at any other time the objects it has in view.

We entered this war because violations of right had occurred which touched us to the quick and made the life of our own people impossible unless they were corrected and the world secured once for all against their recurrence. What we demand in this war, therefore, is nothing peculiar to ourselves. It is that the world be made fit and safe to live in; and particularly that it be made safe for every peace-loving nation which, like our own, wishes to live its own life, determine its own institutions, be assured of justice and fair dealing by the other peoples of the world as against force and selfish aggression. All the peoples of the world are in effect partners in this interest, and for our own part we see very clearly that unless justice be done to others it will not be done to us. The program of the world's peace, therefore, is our program; and that program, the only possible program, as we see it, is this:

I. Open covenants of peace, openly arrived at, after which there shall be no private international understandings of any kind but diplomacy shall proceed always frankly and in the public view.

II. Absolute freedom of navigation upon the seas, outside territorial waters, alike in peace and in war, except as the seas may be closed in whole or in part by international action for the enforcement of international covenants.

III. The removal, so far as possible, of all economic barriers and the establishment of an equality of trade conditions among all the nations consenting to the peace and associating themselves for its maintenance.

IV. Adequate guarantees given and taken that national armaments will be reduced to the lowest point consistent with domestic safety.

V. A free, open-minded, and absolutely impartial adjustment of all colonial claims, based upon a strict observance of the principle that in determining all such questions of sovereignty the interests of the populations concerned must have equal weight with the equitable claims of the government whose title is to be determined.

VI. The evacuation of all Russian territory and such a settlement of all questions affecting Russia as will secure the best and freest cooperation of the other nations of the world in obtaining for her an unhampered and unembarrassed opportunity for the independent determination of her own political development and national policy and assure her of a sincere welcome into the society of free nations under institutions of her own choosing; and, more than a welcome, assistance also of every kind that she may need and may herself desire. The treatment accorded Russia by her sister nations in the months to come will be the acid test of their good will, of their comprehension of

her needs as distinguished from their own interests, and of their intelligent and unselfish sympathy.

VII. Belgium, the whole world will agree, must be evacuated and restored, without any attempt to limit the sovereignty which she enjoys in common with all other free nations. No other single act will serve as this will serve to restore confidence among the nations in the laws which they have themselves set and determined for the government of their relations with one another. Without this healing act the whole structure and validity of international law is forever impaired.

VIII. All French territory should be freed and the invaded portions restored, and the wrong done to France by Prussia in 1871 in the matter of Alsace-Lorraine, which has unsettled the peace of the world for nearly fifty years, should be righted, in order that peace may once more be made secure in the interest of all.

IX. A readjustment of the frontiers of Italy should be effected along clearly recognizable lines of nationality.

X. The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity of autonomous development.

XI. Rumania, Serbia, and Montenegro should be evacuated; occupied territories restored; Serbia accorded free and secure access to the sea; and the relations of the several Balkan states to one another determined by friendly counsel along historically established lines of allegiance and nationality; and international guarantees of the political and economic independence and territorial integrity of the several Balkan states should be entered into.

XII. The Turkish portions of the present Ottoman Empire should be assured a secure sovereignty, but the other nationalities which are now under Turkish rule should be assured an undoubted security of life and an absolutely unmolested opportunity of an autonomous development, and the Dardanelles should be permanently opened as a free passage to the ships and commerce of all nations under international guarantees.

XIII. An independent Polish state should be erected which should include the territories inhabited by indisputably Polish populations, which should be assured a free and secure access to the sea, and whose political and economic independence and territorial integrity should be guaranteed by international covenant.

XIV. A general association of nations must be formed under specific covenants for the purpose of affording mutual guarantees of political independence and territorial integrity to great and small states alike.

Zdroj: <http://usinfo.state.gov/infousa/government/overview/51.html> [03.06.2010]

2. Projev poslance Rudolfa Lodgmana von Auen (viz s. 22 protokolu)

Příloha k těsnopisecké zprávě o 2. schůzi poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé v Praze v úterý dne 1. června 1920.

[*Anhang zum stenographischen Bericht zur 2. Sitzung des Abgeordnetenhauses der Nationalversammlung der Tschechoslowakischen Republik am Dienstag, den 1. Juni 1920*]

Meine Damen und Herren ! (*Hluk.*)

Předseda (*zvoní*): *Prosím o klid!*

Posl. Dr. **Lodgman** (*pokračuje*): Im Namen und im Auftrage des deutschen parlamentarischen Verbandes habe ich die Ehre, im Namen dieses Verbandes zu der Regierungserklärung und in Bezug auf das Verhältnis des deutschen Volkes zu diesem Staate Folgendes zu erklären: Als gewählte Vertreter des im tschechischen Staate unterdrückten deutschen Volkes (*Bravo !*) erklären wir bei unserem Eintritte in das tschechoslovakische Parlament feierlich vor der Bevölkerung dieses Staates, vor ganz Europa und vor der gesamten gesitteten Welt: Durch den Friedensvertrag von St. Germain en Laye ist mitten in Europa ein Staat entstanden, welcher neben rund 6 Millionen Tschechen unter anderem auch fast 4 Millionen Deutsche umfaßt. (*Poslanec Špatný: To bývalo, ale už není!*) Vergebens waren unsere Vorstellungen, welche wir vor Beginn und während des Verlaufes der Friedensverhandlungen erhoben haben, vergebens war unser einmütiges Bestreben . . . (*Hluk.*)

Předseda (*zvoní*): *Prosím o klid !*

Posl. Dr. **Lodgman** (*pokračuje*): . . . das Schicksal unseres Siedlungsgebietes selbst zu bestimmen, vergebens haben wir darauf hingewiesen, daß ein so gestellter Staat nicht den 14 Punkten Wilsons, nicht dem Begriffe der Demokratie entspräche, daß er niemals zur Ruhe kommen könnte und schon infolge seiner unmöglichen Zusammensetzung eine stete Bedrohung des europäischen Friedens bilden würde. (*Souhlas něm. poslanců.*)

Wir Vertreter des deutschen Volkes . . . (*Posl. Dr. Hahn: Der deutschen Kapita listen, nicht des deutschen Volkes ! Po tlesk českých poslanců. Hlasy německých poslanců: Sie sind Volksverräter ! Hluk.*) Wir Vertreter des deutschen Volkes im tschechischen Staate stellen fest, daß die Bedingungen und Grundlagen, von welchen sich die verbündeten Mächte bei Verfassung der Friedensverträge leiten ließen, auch nach den Anschauungen der deutschen sozialdemokratischen Arbeiter partei irrig waren, daß dieser Staat auf Kosten der geschichtlichen Wahrheit entstanden ist und daß die entscheidenden Großmächte über den wahren Sachverhalt getäuscht worden sind. (*Výkřiky: So ist es!*) Der Vertrag, welchen die Tschechoslovakische Republik, die dabei aber nur durch Angehörige des tschechischen Volkes vertreten war, mit den alliierten und assoziierten Hauptmächten am 10. September 1919 abgeschlossen hat, geht von den Erwägungen aus, "daß sich die Völker Böhmens, Mährens und eines Teiles von Schlesien, sowie das Volk der Slowakei aus freiem Willen entschlossen haben, sich zu vereinigen, und sich tatsächlich in einem dauernden Bunde zur Schaffung eines einheitlichen souveränen und unabhängigen Staates unter dem Namen Tschechoslovakische Republik vereinigt haben."

Dem gegenüber stellen wir fest: Die Deutschen Böhmens, Mährens und Schlesiens und die Deutschen der Slowakei hatten niemals den Willen, sich mit den Tschechen zu einigen (*Bravo !*) und einen Bund zur Schaffung der Tschechoslovakischen Republik zu bilden. Dagegen haben die im Jahre 1911 in den deutschen Sudetengebieten gewählten österreichischen Reichsratsabgeordneten als berufene Vertreter ihrer Heimat in Ausführung des allgemeinen Volkswunsches, wie er in unzähligen Volksversammlungen und Gemeindebeschlüssen unzweifelhaft zum Ausdruck gekommen ist, nach dem Zerfalle Österreichs ausdrücklich erklärt, sich an Deutschösterreich, und zwar als Deutschböhmen, Sudetenland, Deutschsüdmähren und Böhmerwaldgau anzuschließen.

(*Bravo!*) Die Čechoslovakische Republik ist daher das Ergebnis eines einseitigen tschechischen Willensaktes und sie hat diese deutschen Gebiete widerrechtlich mit Waffengewalt besetzt. (*Výkřiky německých poslanců.*) Die deutschen Sudetenländer sind in der Tat um ihren Willen niemals befragt worden und das Ergebnis der Friedensverträge ist daher mit Beziehung auf sie die Sanktionierung eines Gewalt- aber niemals eines Rechtszustandes. (*Bravo!*) Selbst der karge Schutz, den die alliierten und assoziierten Hauptmächte dem deutschen Volke zugedacht haben, ist durch das gewalttätige Vorgehen der tschechoslovakischen Revolutions-Versammlung (*Výkřiky německých poslanců.*) zunichte gemacht worden. Die gesamte tschechoslovakische Gesetzgebung einschließlich der oktroyierten Verfassung stellt eine offenkundige Verletzung des Minderheitenschutzvertrages (*Bravo!*) dar. Wir erklären daher feierlich, daß wir keines dieser Gesetze als für uns verbindlich anerkennen. Für uns Deutsche, die wir an keiner Abmachung über die Errichtung dieses Staates Anteil hatten, sind seine Staats- und Regierungsform, sein Verhältnis zu uns und der Nationen zu einander, die staatsgrundgesetzlichen Rechte und Freiheiten seiner Bewohner und seine Stellung zu den übrigen Staaten Europas heute noch ungelöste Probleme und wir fordern, daß sie einzig und allein vom Gesichtspunkte wahrer Demokratie (*Výkřiky německých poslanců.*) und ungehinderter nationaler Freiheit gelöst werden.

Wir verwerfen daher die Fabel vom rein tschechischen Staate, von der tschechoslovakischen Nation und von der tschechoslovakischen Sprache als mit den Tatsachen handgreiflich im Widerspruche stehend. Wir werden niemals die Tschechen als Herren anerkennen (*Výkřiky něm. poslanců.*), niemals uns als Knechte in diesem Staate fügen. Unrecht kann auch durch tausendjährige Übung niemals Recht werden, ins solange es nicht von den Betroffenen selbst auf Grund freier Entschließung anerkannt wurde und wir verkünden demnach feierlich, daß wir niemals aufhören werden, die Selbstbestimmung unseres Volkes zu fordern (*Heil!*), daß wir dies als den obersten Grundsatz aller unserer Maßnahmen und unseres Verhältnisses zu diesem Staate, den gegenwärtigen Zustand aber als unserer unwürdig und mit den Grundsätzen moderner Entwicklung unvereinbar betrachten. Dies als Vermächtnis jenen zu hinterlassen, welche nach uns kommen werden, halten wir für unsere heiligste Pflicht. (*Hlučný potlesk německých poslanců a výkřiky: Heil!*)

2. Řeč posl. inž. Junga (viz str. 25 protokolu) :

Geehrte Damen und Herren! Im Anschluß an die Regierungserklärung habe ich namens der Vereinigung der deutschen National-Sozialisten folgende staatsrechtliche Erklärung abzugeben: Nach dem Zerfalle Österreichs haben sich die aus dem allgemeinen, gleichen und direkten Wahlrecht hervorgegangenen Reichsratsabgeordneten der deutschen Sudetengebiete in Ausübung des von den alliierten und assoziierten Mächten feierlich verkündeten Selbstbestimmungsrechtes, unter einmütiger Zustimmung der Bevölkerung und mit ihr zusammen zu den Provinzen Deutschböhmen, Sudetenland, Deutschsüdmähren und Böhmerwaldgau zusammengeschlossen. Ebenso einmütig haben diese Gebiete ihren Willen kundgetan, sich an Deutsch-Österreich anzugliedern.

Entgegen dieser Willenskundgebung des gesamten deutschen Sudetenvolkes und entgegen allen Grundsätzen des Völkerrechtes wurden aber diese Gebiete von tschechischen Truppen zum Teil gewaltsam, teils unter dem Titel einer den Alliierten verbündeten Macht, unter Berufung auf den am 4. November 1918 abgeschlossenen Waffenstillstandsvertrag besetzt. Durch den Friedensvertrag von St. Germain wurden sie sodann der Tschechischen Republik einverleibt mit der allen geschichtlichen Tatsachen widersprechenden Begründung, daß sich diese deutschen Provinzen aus freiem Willen dem neuen Staate angeschlossen hätten. (*Výkřiky něm. poslanců.*) Diese Einverleibung stellt sich als völlige Mißachtung des von den alliierten und assoziierten Mächten verkündeten Selbstbestimmungsrechtes dar. Am Friedensvertrage von St. Germain haben Vertreter der genannten Gebiete nicht mitgewirkt. Sie wurden weder beigezogen noch hat

man ihre Proteste und Meinungen gehört. Auch die Möglichkeit der freien Volksabstimmung über ihre staatliche Zugehörigkeit wurde den Sudetendeutschen genommen. Wir deutschen National-Sozialisten erklären daher in dem Augenblicke, da wir in die Nationalitäten-Versammlung der Čechoslovakischen Republik einziehen, vor aller Welt, daß die auf die Festsetzung des Staatsgebietes der Čechoslovakischen Republik bezüglichen Bestimmungen des Friedensvertrages von St. Germain eine ungeheuerliche geschichtliche Lüge darstellen und daß wir diesen Vertrag nie als Rechtsquelle anerkennen werden. (*Bravo!*) Die Fortdauer des am deutschen Volke verübten Unrechtes verhindert die Beruhigung der Welt, die wirtschaftliche Erneuerung Europas. Der freie Wille des Volkes allein schafft staatliche Zusammenschlüsse, die eine tragfähige Unterlage für die soziale Neuordnung und den Austausch aller Kulturgüter bieten. Für diese Überzeugung wollen wir auch auf dem Boden des čechoslovakischen Staates und seiner ersten gewählten Völker vertretung jederzeit unsere Stimme erheben, für die eigenen Rechte und das eigene Leben unseres Volkes alle unsere Kräfte einsetzen, bis ihm dasselbe Recht wird wie allen anderen Völkern: das Recht der freien Selbstbestimmung. (*Bravo! Heil!*) Die Mitarbeit an der Gesetzgebung dieses Staates soll diese unsere Rechts auffassung in keiner Weise beein trächtigen. Unseres Volkes Wohl, die Erringung seiner Freiheit soll unser ober stes Gesetz sein. (*Výkřiky: Heil! Heil! a potlesk něm. poslanců.*)

Zdroj: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/002schuz/prilohy/priloh01.htm> [Stand: 20.05.2011]

3. Fotoalbum klubu DNP v roce 1920⁴¹¹

Jmenný seznam (fotografie jsou přiloženy v tomto pořadí):

1. Othmar Kallina
2. Heinrich Brunar
3. Vinzens Kraus
4. Franz Matzner
5. Josef Keibl
6. Ernst Schollich
7. Emmerich Radda
8. Edwin Feierfeil
9. Wolfram Lehnert
10. August Naegle
11. Gustav Oberleithner
12. Emma Herzig
13. Karl Friedrich
14. C. E. Schmidt
15. Hans Hartl

⁴¹¹ Zdroj: Pozůstalost Dr. Rudolf Lodgman von Auen, SOA Litoměřice. Inventární číslo 24/68